

युग शक्ति गायत्री

मावती देवी शर्मा

सप्टेम्बर १९९४

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

વર્ષ : ૨૪
અંક : ૯

સંપાદક
ભગવતી દેવી શર્મા

પ્રકાશક
લીલાપત શર્મા

સરનામું
યુગ નિર્માણ યોજના
મથુરા (ઉ.પ્ર.) પી.ન. ૨૮૧ ૦૦૩
ફોન : કાર્યાલય : ૪૦૪૦૧૫
નિવાસ : ૪૦૪૦૦૦
ગ્રામ : યુગ નિર્માણ

અનુક્રમણિકા

૧. જીવન ચાલવાનું નામ ચાલતા રહો સવાર-સાંજ ૧
૨. સ્વભાવગત..... ૨
૩. આખરે આ મોતની ઉતાવળ કયા કારણે ?... ૩
૪. સદ્જ્ઞાન વિસ્તાર માટેનું અનોખું વિદ્યાલય..... ૪
૫. ધન્ય-ધન્ય : સંતમિલન..... ૮
૬. આંખોને સ્વસ્થ તેમજ સશક્ત કેવી રીતે રાખી શકાય ?..... ૧૦
૭. નવી વિશ્વ-વ્યવસ્થાનો એક માત્ર આધાર..... ૧૩
૮. પંચતત્ત્વોના આ શરીરને આવી રીતે નીરોગી રાખો..... ૧૬
૯. આવો ! આત્માવલોકન કરીએ..... ૧૯
૧૦. વિવેક જાગૃત ધાય તો પ્રગતિનો માર્ગ હાથ લાગે..... ૨૨
૧૧. શું બગાડ્યું હતું તેણે કોઈનું ?..... ૨૫
૧૨. ધર્મચેતનાનો સાર : આધ્યાત્મિક પંચશીલ..... ૨૮

વિશ્લેષ
લેખ

એક માની આંતરિક વેદના ૨૯
તથા અપેક્ષાભરા પોકાર

૧૬. આજની શ્રેષ્ઠ સંજીવની, જેની સૌથી વધુ જરૂર છે..... ૩૪
૧૭. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી..... ૩૬
૧૮. વિશેષ ધારાવાહિક લેખમાળા-૧૬..... ૪૨
૧૯. અપનોં સે અપની બાત..... ૪૬

શ્રાવણી પર્વ શુભકામના

શ્રાવણ પર્વ ઋષિત્વના અભિવર્ધનનો પર્વ છે આ પુનીત પર્વ પર બધા પાઠક બંધુઓને અમારા હૃદયથી અભિનંદન પાઠવીએ છીએ. ગાયત્રી માતા, પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ, વંદનીયા માતાજીથી તમારા સર્વેની ઉજ્જવળ ભવિષ્યની કામના કરીએ છીએ. સદ્જ્ઞાન તથા સત્કાર્યના વિસ્તાર માટે યુગ શક્તિ ગાયત્રીના ૫-૫ નવીન ગ્રાહક ન્યૂનતમ શ્રાવણ પર્વ ઉપલક્ષમાં બનાવી પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરવાનો પ્રયાસ કરશો.

લીલાપત શર્મા
વ્યવસ્થાપક

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્

૧૫-૨૪

સપ્ટેમ્બર-૧૯૯૪

વાર્ષિક લવાજમ-રૂ. ૩૫-૦૦

૨૬-૨૮

સંસ્થાપક-પ. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

આજીવન લવાજમ-રૂ. ૪૫૦-૦૦

જીવન ચાલવાનું નામ - ચાલતા રહો સવાર-સાંજ

મંત્ર રચયિતાકારોનું કથન છે- “ચાલતા રહો” ચાલતા રહો” ચરૈવેતિ-ચરૈવેતિ. તે કહે છે કે સૂતેલાનું ભાગ્ય સુંઠું રહે છે અને ચાલવાવાળાનું જાગી જાય છે. ચેષ્ઠ વિહિન રહેવું તે જ કળીયુગ છે. જેણે જોરથી ચાલવાની શરૂઆત કરી તેને માટે અર્ધે જ સતયુગ જ સતયુગ છે. આ કથન અધ્યાત્મ જીવનનો પ્રાણ છે અને ભૌતિક જીવનનું એક તથ્ય. ગતિશીલ વ્યક્તિઓને સફળતાઓ મળી છે અને પથ્થરની માફક જડ થઈને બેસી રહે તેને નિઃસ્તબ્ધતા અને નિરાશા સિવાય કશું હાથ લાગતું નથી.

શરીરના કણે-કણેમાં પવનની આવ-જા થતી રહે છે અને લોહીનો પ્રવાહ સતત ગતિશીલ રહે છે. પગ એક જગ્યા છોડીને બીજા સ્થાન સુધી ચાલવા માટે હમેશા સતત-ગતિશીલ રહે છે. જો સ્થિરતા તેમને પકડી લે તો સમજવું જોઈએ કે પક્ષાઘાત જેવી અપગતાનું આક્રમણ થયું છે. સૂર્ય, ચંદ્રથી લઈને બ્રહ્માંડમાં ઉચ્ચે લટકતા નક્ષત્ર સ્થિર દેખાતા જણાય છે. પરંતુ તેમની ગતિશીલતા અસાધારણ છે અચળ દેખાતી પૃથ્વી પણ

પોતાની ધરી ઉપર અને સૂર્યની આસપાસ ફરે છે અને સૂર્ય, મહાસૂર્યની મહાન પરિક્રમા ઉપર ઝડપથી દોડતો જોવા મળે છે. ગતિશીલતાની આ પ્રક્રિયાનો જે પણ ત્યાગ કરશે તેને મૃતકોમાં નહીં પણ અપંગ-મૂર્છિતોથી ભરેલા કબાડીના કોઈ ખૂણામાં જ જગ્યા મળી શકશે.

નદીઓ ચાલે છે, ઝરણા વહે છે, પક્ષી ઉડે છે, હરણાઓ કૂદે છે. પતંગિયું, ક્રીડી, ઉઘઈ, મધમાખી સુધીનાઓને પણ ચેન નથી. બેસી રહેવાની આગસ જો તેણે અપનાવી હોત તો તેની ગણના નિર્જીવોમાં થઈ હોત. સમુદ્ર પણ ક્યાં શાંત રહે છે ? તેમાં નિરંતર ભરતીઓટ આવ્યા કરે છે, તોફાન ઉઠે છે અને બાધપવાદળ તેના અંગો અને અવયવો સ્વરૂપે આકાશમાં ઉડવાનો આનંદ ચાખે છે. ગતિ જ જીવન છે. પ્રગતિ જ પ્રશસ્તિનો માર્ગ છે જે ગંતવ્ય તરફ લઈ જાય છે. અગતિ અને મરણમાં કોઈ મોટું અંતર નથી. આપણે પણ યોજના બદલ પરિભ્રમણનો ઉપક્રમ અપનાવી સ્વયને સતત ગતિશીલ બનવાની દઈએ તેમાં જીવનની સાર્યકતા છે.

સ્વભાવગત

વિંછી, નદીને કિનારે દર બનાવી સુખપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરી રહ્યો હતો. તેને જ્યારે ભૂખ લાગતી ત્યારે દરની બહાર આવતો અને રેતી ઉપર ફરીને નાના-નાના કીડા-મંકોડાથી પેટ ભરીને પોતાની ભૂખ શાંત કરતો. ક્યારેક ક્યારેક તેને કરચલાનું દર્શન પણ થઈ જતું. તે રહેતો તો પાણીમાં હતો પણ તડકો લેવા માટે કિનારા ઉપર આવતો અને રેતીમાં કલાકો સુધી પડી રહેતો. તેણે રેતીમાં પણ પોતાના નિવાસની અસ્થાઈ વ્યવસ્થા કરી રાખી હતી. એક નાનકડું દર બનાવી લીધું હતું. જ્યારે તેને કાગડા, બગલા, તથા અન્ય કોઈ દુષ્મનના આવવાનો સંકેત મળી જતો ત્યારે સુરક્ષા માટે તે દરમાં છૂપાઈ જતો.

કરચલા અને વિંછી બંનેના દેખાવમાં સમાનતા હતી. શરૂઆતમાં તો વિંછી કરચલા સાથે કશું પણ ના બોલ્યો, ચુપચાપ તેની પ્રવૃત્તિઓ જોતો રહ્યો કે તે કેવી રીતે પાણીમાં કુદીને રમત કરતો રહે છે અને પાણીમાં તરવાનો આનંદ લે છે. એક દિવસ વિંછીથી રહેવાયું નહીં, તેણે પોતાની ઈચ્છા પ્રકટ કરતાં કહ્યું- “મિત્ર ! તમને પાણીમાં રમતા જોઈને મારા મનમાં પણ થાય છે કે હું પણ નદીમાં કુદીને સ્નાન કરું.”

“તમે ભૂલથી પણ તેવું ન કરતાં”- કરચલાએ વિંછીને ચેતવણી આપતાં કહ્યું- જોતા નથી નદીનો પ્રવાહ કેટલો તીવ્ર છે, ક્યાંય પાણીની ઝડપ તમને ભમરી તરફ ખેંચી ગઈ તો તરવાની ઈચ્છા અધુરી રહી જશે અને મજબૂર થઈ જળ સમાધિ લેવી પડશે. ક્યાંક-ક્યાંક નદી એટલી બધી ઉડી છે કે બહાર નીકળવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.”

“મને તરતાં નથી આવડતું. એટલા માટે જાણી-જોઈને હું મરણને આમંત્રણ આપવા નથી માંગતો”- વિંછી બોલ્યો-“પણ શું તમો મને તમારી પીઠ ઉપર બેસાડી નદીની ધારાની સફળ ન કરાવી શકો. જ્યારે હું નદીની વચ્ચે નાવમાં વિહાર કરતા યાત્રીઓને જોઉં છું તો મારું મન આનંદ- ઉલ્લાસથી નાચી ઉઠે છે, વિચારું છું કે તેમને કેટલો આનંદ મળતો હશે ?”

“સફર કરાવવી એ કંઈ મુશ્કેલ કામ નથી, પણ તમારી પૂંછડીનો ડંખ કેટલો ઝેરી છે તે કોણ નથી જાણતું. યાત્રા કરતી વખતે વચ્ચે સ્વભાવગત ક્યાંક

તમે ડંખ મારી દીધો તો મારું જીવન પૂરું થઈ જશે.”

“તમારું જીવન જ કેમ ? મારું પોતાનું બચવું પણ કઠીન થઈ જશે. હું એટલો બધો મુર્ખ નથી કે પોતાનું હિત-અહિત પણ ન જાણતો હોઉં. તને ડંખ મારવાથી મારે પણ પાણીમાં ડૂબવું પડશે. તેથી મારા ડંખનો તમે ભય ન રાખો.” વિંછીએ આશ્વાસન આપતાં કહ્યું.

કરચલાને વિશ્વાસ આવી ગયો. તેણે વિંછીને પોતાની પીઠ ઉપર બેસાડી દીધો અને નદીમાં સેર કરવા ઉતરી પડ્યો. નદીની લહેરો ઉપર કરચલો તરી રહ્યો હતો. તેને પાણીમાં તરવાની મજા આવી રહી હતી. ઉપર બેઠેલા વિંછીને એવું લાગી રહ્યું હતું જાણે કે હિંચકો ખાઈ રહ્યો હતો. પોતાની ચારે બાજુના પુષ્કળ પાણીના સમુદને જોઈને તેને એવો આનંદ આવી રહ્યો હોય જાણે કે નાનકડી નાવમાં બેસીને નવરાશના સમયમાં પોતાના વ્યંથિત હૃદયને શાંતિ અને નવીનતા આપવા નીકળી પડ્યો હોય.

વિંછી પોતાના આનંદમાં ભૂલી ગયો કે તે કરચલાની પીઠ ઉપર બેઠો છે. ત્યારે એક મોટી લહેરનો સપાટો આવ્યો. નાનકડો ફૂવારો તેની પીઠ ઉપર ઉડ્યો. ગભરાહટમાં વિંછીનો ડંખ જોરથી કરચલાની પીઠ ઉપર આવી પડ્યો. કરચલો ગભરાઈ ગયો. તેના શરીરમાં ઝેર ફેલાઈ ગયું. અસહ્ય પીડાએ તેને બેચેન કરી દીધો. મરતાં મરતાં તેણે કહ્યું-આખરે જે વાતથી હું ડરી રહ્યો હતો તે જ થયું ને ?

પશ્ચાતાપપૂર્ણ સ્વરમાં વિંછી બોલ્યો- “ભાઈ ! સ્વભાવને બદલવો તે મોટું મુશ્કેલ કામ છે. જ્યારે પણ કોઈ વસ્તુનો સ્પર્શ મારા શરીર ઉપર થાય છે તો સ્વભાવગત ડંખ પોતાનું કામ પૂર્ણ કરી લે છે. પોતાના મોતને સામે જોઈને હું સ્વભાવને દબાવી ન શકાયો.”

સાચે જ તેઓ કેટલા આદરણીય છે જેઓ પોતાના સ્વભાવને નિયંત્રિત કરવા માટે હંમેશાં પ્રયત્નશીલ રહે છે અને જેમણે આત્મ નિયંત્રણ દ્વારા પોતાના સ્વભાવને વશમાં કરી લીધો છે.

વિંછીનો ખરાબ સ્વભાવ તેના માટે જ નહીં કરચલા માટે પણ પ્રાણઘાતક સાબિત થયો. આ ઘટનાક્રમ આપણા બધા ઉપર કોઈ કોઈ વખત લાગું પડે છે જે ન તો પોતાના ખરાબ સ્વભાવના ખરાબ પરિણામોનો વિચાર કરે છે અને ન તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

આખરે આ મોતની ઉતાવળ કયા કારણે ?

પાછલા કેટલાક દિવસોમાં અમેરિકાના મૂર્ધન્ય રેડિયોલોજિસ્ટ ગોફમેનના “રેડિયેશન અને ધુમન હેલ્થ” નામના પુસ્તકનું પ્રકાશન થયું. તેમાં તેમણે વિકિરણના પરિણામોને લગતી કેટલીક સંભાવનાઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. ઉદાહરણરૂપે તેમણે અનુમાન કર્યું છે કે જો અમેરિકા પોતાની તમામ શક્તિ ૯૯.૯૯% પ્લૂટોનિયમમાંથી મેળવે છે તો દરેક વર્ષે અમેરિકામાં ૧૦ હજાર લોકોના કેન્સરથી મરણ થશે. તેમનું અનુમાન છે કે ન્યુક્લિયર સંશોધન કેન્દ્રના ૨૦ ટકા કર્મચારી ૨૦ વર્ષ સુધી માત્ર એક રૅડ (જે એક માપ છે) વિકિરણના સંપર્કમાં પણ જો દરરોજ આવે તો નાની માત્રા પણ તેમના માટે ઘાતક સાબિત થશે અને તેઓ સમય પહેલાં જ કેન્સરથી પીડાઈને કાળનો કોળિયો થઈ જશે. તેમનું એમ પણ કહેવું છે પરમાણુ બૉબના પરીક્ષણથી નીકળેલ પ્લૂટોનિયમથી ઓછામાં ઓછા સાડ નવ લાખ વ્યક્તિઓ ફેફસાના કેન્સરથી પીડાતા દર્દી બની શકે છે.

ગોફમેનનું ઉપર્યુક્ત તારણ અનેક અધ્યયનને આધારે કરવામાં આવેલ છે. એમાંથી એક સને ૧૯૪૫માં હિરોશિમા અને નાગાસાકીના અણુ આક્રમણથી બચેલા ૮૨ હજાર લોકોના સર્વેક્ષણ તથા બીજું ચૈર્નોબલ રશિયામાં અણુ રિએક્ટરમાં થયેલા બૉબ વિસ્ફોટના સંબંધે છે. આ લોકોમાં શરૂમાં તો કોઈ પ્રકારના કેન્સરના લક્ષણો જોવામાં નહીં આવેલા, પરંતુ પ્રારંભિક રૂપમાં ૫૦ના દસકાની શરૂઆતમાં લ્યુકેમિઆના લક્ષણો જોવામાં આવ્યાં તથા તેમના બાળકો અપંગ પેદા થવા લાગ્યાં હતાં. સાઈકમાં દસકાની શરૂઆતમાં તેમનામાં ગાંઠો નીકળવા લાગી, જો કે બધી ગાંઠો કેન્સરની જ નહોતી. સને ૧૯૭૪માં યુ. એસ. નેશનલ ઈન્સ્ટીટ્યૂટમાં બૉમ્બકાંડથી બચેલા લોકોનું ફરીથી સર્વેક્ષણ કરાવું તો ૮૨૦૦૦ લોકોમાંથી ૧૦૦ માણસોનું મરણ કેન્સરથી થયેલ માલુમ પડ્યું, જો કે આ સંખ્યા કોઈ મોટી માનવામાં આવતી નહોતી, પરંતુ બાકી બચેલા માણસોમાં એક પછીના દસકામાં કેન્સરની તીવ્ર વૃદ્ધિ જોવામાં આવી હતી.

અમેરિકા સહિત પ્રાયઃ બધા દેશોમાં ડાયગ્નોસ્ટિક એક્સ-રેની માત્રા અનાવસ્યક (બિનજરૂરી) રૂપમાં

વધારે બતાવવામાં આવે છે. ગોફમેનનું અનુમાન છે કે દર્દીઓને અપાતી એક્સ રે સારવારમાં જો ૧/૩ નો કાપ મૂકવામાં આવે તો આગામી ૩૦ વર્ષમાં ૧૦ લાખના મરણ અટકાવી શકાય છે. વૈજ્ઞાનિકોનો સમૂહ ગોફમેનના કથન સાથે સંપૂર્ણ સહમત છે કે એક્સ-રે પરીક્ષણ તંદુરસ્તી માટે ઘાતક છે.

તેમનું કહેવું છે કે યુરેનિયમના ખોદકામથી કચરાના અવશેષ રૂપે જે ખાણોમાં અને ખાણોની બહાર પડી રહે છે, તેમાંથી નીકળતા ગેસથી વર્ષે ૨૫ કરોડ વસ્તીવાળા ક્ષેત્રમાં ૩.૯ ફેફસાંના કેન્સરના દર્દી પેદા કરી શકે છે. તેમના મતાનુસાર આ મૃત્યુદર જો કે પ્રાકૃતિક રૂપમાં જોવામાં આવતી રેડાન ગેસથી થનાર મૃત્યુનો ૧૦૦૦મો ભાગ છે, પરંતુ કચરામાં પડેલા રેડિયોધર્મીના જીવનકાળની તરફ ધ્યાન અપાયું છે કે રેડિયો તત્વોનો પૂર્ણ જીવનકાળ ૧૬૦ હજાર વર્ષનો હોય છે. પછી જ તે નાશ પામે છે અને તેના રેડિયોધર્મીનો નાશ થાય છે. આ રીતે તે એટલા વર્ષો સુધી મારક કામતાથી સંજ્ઞા હોય છે અને માનવીને પોતાનો શિકાર બનાવતા રહેશે. આ હિસાબે એક પૂર્ણ રૂપવાળો ચાલતો પરમાણુ ઉદ્યોગ બીજી રીતે ૧૬૦ હજાર ગુણ્યા ૩.૯ અર્થાત્ ૬૨૪ હજાર લોકોને વિનાશના મોઢામાં ધકેલી દેશે.

આપણે પ્રગતિ કરીએ તે માટે અણુશક્તિના રચનાત્મક ઉપયોગ વિશે વિચારીએ ત્યાં સુધી તો બરાબર છે કે તેના વિનાશી રૂપને પણ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. આજે વિશ્વમાં અણુશક્તિ વિશે ચારેબાજુથી વિચારવામાં આવી રહ્યું છે અને તેનો વિસ્તાર થઈ રહ્યો છે. તુટતા અને વેરવિખેર થતા જૂના રશિયાના દેશો તેના દુરુપયોગની વારંવાર ધમકી આપે છે. ઈસ્લામિક રાષ્ટ્રો અણુશક્તિ ના આધારે પોતાનું સામ્રાજ્ય સમગ્ર વિશ્વમાં ફેલાવવાની માન્યતા જ નહીં બલકે તે અંગેનો તમામ સરંજામ એકઠો કરી લેવામાં મચી પડ્યાં છે, આ ભયજનક બાબત છે. આપણા બધાના સર્વનાશનો પ્રયોગ છે. આપણે બધાએ પ્રગતિ બાબતે શાંત મનથી ધ્યાન દેવું જરૂરી છે અને તેના અટકાવાનો સમય છે, તેમ નહીં કરવામાં આવે તો કોઈ સર્વનાશથી બચી શકશે નહીં.

સદ્જ્ઞાન વિસ્તાર માટેનું અનોખું વિદ્યાલય

મનુષ્ય સામાજિક પ્રાણી હોવાને લીધે સમયુદ્ધથી તે પ્રભાવિત પણ થાય છે અને પોતાની ગતિવિધિઓથી તે સમાજને પ્રભાવિત પણ કરે છે. આથી લાભ હાનિનું ચિંતન માત્ર પોતાના કે પરિવારના વિસ્તાર સુધી મર્યાદિત હોવાથી કામ થતું નથી. સમાજ કલ્યાણનો ખ્યાલ ધ્યાનમાં રાખીને એવો અથાગ પ્રયત્ન ચાલુ રહેવો જોઈએ કે જેવો પોતાના અને કુટુંબીઓના સંબંધમાં સમાધાન કરવામાં અને સાધન પ્રાપ્તિ માટે કરવામાં આવે છે. સામાજિક સમસ્યાઓને પણ પોતાની સમજીને ચાલવું જોઈએ અને તેમના માટે તેજ સ્તર ઉપર પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

અનિચ્છનીય તત્વોથી ઘેરાયેલા રહેવાથી અને અયોગ્ય વાતાવરણ રહેવાથી કોઈ સજ્જન આદમીની શાંતિ પણ સુરક્ષિત રહેતી નથી. સાથે સાથે એવું પણ બનતું જોવામાં આવે છે કે સ્વાસ્થ્યપ્રદ વાતાવરણમાં માત્ર રહેવાથી સ્વાસ્થ્ય સંતુલિત અગર સુરક્ષિત રહે છે. શાલીનતાનો જ્યાં વ્યવહાર છે ત્યાં માનસ પણ ઘણું ઘણું શીખે છે અને ત્યાં ચાલતી પ્રવૃત્તિઓથી પ્રભાવિત થતો રહે છે. સેનેટોરિયમ એવા પસંદ કરેલા સ્થળોએ જ બને છે કે જ્યાં રોગીઓની ચિકિત્સાથી પણ વધુ હવાપાણીની અસર સ્વાસ્થ્ય ઉપર વધુ સરળતાપૂર્વક પડે છે, જેનાથી બીમારી અપેક્ષા કરતાં પણ જલ્દીથી દૂર થઈ જાય છે. આથી ઉલટું વિપરિત ખરાબ હવાપાણીવાળા જીલ્લાઓમાં રહેનારા મેલેરિયા વગેરેથી કાયમી ધોરણે હેરાન પરેશાન રહે છે. આજ તથ્ય આપણે સામાજિક પરિસ્થિતિઓમાં પણ લાગું પાડવાની માન્યતા બતાવવી જોઈએ અને શરીર, પરિવારને જ નહીં પરંતુ સામાજિક વાતાવરણને પણ માનવી રીતરસમોને અનુકૂળ બનાવવા માટે ધ્યાન આપવું જોઈએ. એમાં સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બંને સમાન રીતે

સંધાય છે. અવગણના કરવાથી એકાકી સુખ-સગવડને પણ સુરક્ષિત રાખવું શક્ય નથી બનતું. સમાજના સહયોગથી જ વ્યક્તિ પોતાનું કામ ચલાવી શકે છે. એટલા માટે તેનું ઋણ ચુકવવું પણ આવશ્યક છે. સામાજિક સુવ્યવસ્થામાં પણ આપણી ભાગીદારી ચઢિયાતી રહેવી જોઈએ.

આજુબાજુ નજર નાખવાથી માલુમ પડે છે કે લોકો રખડપટ્ટી અને આચરણને અપનાવીને અનેક કષ્ટ સહન કરતા જોવામાં આવે છે. જોકે મનુષ્યની શક્તિ એટલી બધી સુવિકસિત છે કે તે પોતાની આવશ્યકતાઓ મેળવવામાં અને સમસ્યાઓ ઉકેલવામાં કદી પણ નિષ્ફળ બનતો નથી. ખરાબ ચિંતન અને ભ્રષ્ટ આચરણની પ્રતિક્રિયા જ તેના પર ભયંકર વિપત્તિ બનીને તૂટી પડે છે. ભ્રમણાઓથી છૂટીને અને સીધાસોદા માર્ગ ઉપર ચાલવાથી સુખ-શાંતિથી ભરપૂર એવું જીવન પ્રત્યેક માણસ પોતાના પ્રયત્નોથી મેળવી શકે છે આના માટે કોઈ પણ બહારની મદદ કે દયાની જરા પણ આવશ્યકતા રહેતી નથી.

સમાજસેવાની દૈષ્ટિથી અસખ્ય કાર્યો સામે રહે છે. સુવિધાનું જતન કરવા માટે અનેક કાર્યો કરવાના બાકી છે. જેના મનમાં પૂણ્ય-પરમાર્થની સેવા સાધના પ્રત્યે રુચિ છે તેઓ બીજાઓને સુખી કરવા માટેના સાધનોની પ્રાપ્તિની દૈષ્ટિએ ઘણું બધું કરી શકે છે. પૂણ્યમાનો આવું કરતા જોવા મળે છે. સદાપ્રત ચલાવવા, પરબ મંડાવવી, કૂવા તળાવો બંધાવવામાં ધનવાન લોકોની વિશેષ રુચિ રહે છે, કારણકે તે નિર્માણોનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ પોતાને અને બીજાઓને સ્પષ્ટરૂપે જોવા મળે છે. લાભ ઉઠાવનારા નિર્માતાઓને વખાણે છે અને પોતાને પણ ગર્વનો અનુભવ થાય છે કે જે કાર્ય બીજા નથી કરી શકતા તે કાર્ય પોતાના દ્વારા થવાથી યશનો લાભ

મેળવવાનો અવસર મળ્યો.

આ બધું સત્ય હોવા છતાં પણ એક વાત સમજમાં નથી આવતી કે બહારની સહાયતાથી જે સુવિધા મળે છે તે નિતાન્ત સામયિક હોય છે. તેમાં સ્થાયીપણું હોતું નથી અને એ માનવામાં નથી આવતું કે કૃપાની મદદથી જે લાભ મળી ગયો તે સદા મળતો જ રહેશે. કેવળ સાધનોની મદદથી કેટલીક સુવિધાઓ કેટલાક સમય માટે જ મળે છે. આ સુવિધાઓની પ્રાપ્તિ મનુષ્યને ત્યાં સુધી જ મળે છે, કે જ્યાં સુધી તે પોતે અનેક સમસ્યાઓ અને જરૂરિયાતોથી ઘેરાયેલો રહે છે. આ બધાનું નિરાકરણ કરવા માટે બીજા લોકોની સહાયતાથી કામ ચાલશે એવી આશા પણ રાખી શકાય નહીં. મનુષ્ય પોતાના ભાગ્યનો નિર્માતા સ્વયં છે. તે પોતાની જ અપનાવેલી રીતરસમોથી કાં તો પ્રગતિ કરે છે કે અધોગતિ કરે છે. સમસ્યાઓ પણ તેની કરેલી ભૂલોની લીધે ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમને સુધારીને પરિસ્થિતિઓમાં જરૂરી સુધારો કરી શકે છે. આ તથ્યથી અજ્ઞાત રહેવાને કારણે લોકો એ ભૂલી જાય છે કે પોતાનો સુધારો જ સંસારની સર્વોત્તમ સેવા છે.

આત્મખોજ એ જ સમસ્યાઓનો એક માત્ર ઉકેલ છે. આ પ્રક્રિયાને અપનાવ્યા સિવાય પ્રગતિનું દ્વાર ખૂલતું જ નથી. જો દૂરદર્શી વિવેકશીલતા કોઈના હાથમાં આવી જાય તો સમજી લેવું કે સુખી અને સમૃદ્ધ જીવનનું સ્વરૂપ જાણમાં આવી ગયું. આના અભાવે પોતાના પગ ઉપર પોતે કુહાડી મારતા રહેવાનું અને પીડાથી વ્યસ્ત રહેવાની પરિસ્થિતિ જ બની જાય છે. રસ્તો ભૂલી જનારાઓ જંગલોમાં રખડતા અને ઠોકરો ખાના તેમજ સમય ગુમાવતા રહે છે. આ અસયમથી ઉગરવા અને ઉગારવાનો એક જ રસ્તો એ છે કે ભૂલભૂલામણીથી નીકળીને સાચો માર્ગ શોધવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે. તેમાં સફળતા મળવાથી સમજવું જોઈએ કે સમયની બરબાદી અને મુશ્કેલીઓની વ્યથાથી છૂટકારો મળી ગયો.

આજના દિવસોમાં જન સમુદાયની પ્રવૃત્તિઓનું સર્વેક્ષણ કરવાથી માલુમ પડે છે કે લોકોએ સાચું વિચારવાની અને સાચા માર્ગે ચાલવાની સમજદારી ગુમાવી દીધી છે. જો તેને પુનઃ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં કે કરવામાં આવે તો એવું સમજવું કે પોતાના ખિસ્સામાં પડેલી ચાવીથી તિજોરીનું તાળું ખુલી ગયું અને જેના અભાવથી ખૂબ દુઃખ સહન કરવામાં આવી રહ્યું હતું તેનું યોગ્ય સમાધાન થઈ ગયું.

મનની સ્થિતિ બદલાઈ જવાથી પરિસ્થિતિઓનું બદલાઈ જવું આવશ્યક છે. સાચું ચિંતન સાચો આધાર બનાવે છે જેનું અવલંબન કરવાથી કોઈ પણ વ્યક્તિ ગુંચવાડામાંથી મુક્તિ મેળવી શકે છે અને આગળ પ્રગતિ કરવા માટે વર્તમાન પરિસ્થિતિઓમાં પણ મદદ આપી શકનારા અનેક સાધનો તેમજ માધ્યમ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

નવસર્જનના પક્ષધારકોમાંથી સૌને કહેવામાં આવ્યું છે કે તેઓ યુગ સમસ્યાઓથી છૂટવા માટે “વિચાર ક્રાંતિ”ને મહત્ત્વ આપે. અવળી દિશામાં ચાલતી સમજને સાહસપૂર્વક બદલવાના પ્રયત્નમાં જોડાઈ જાય. હજારો સહયોગીની સરખામણીમાં આ એક પ્રયત્ન અધિક વજનદાર છે કે લોકોને પોતાના પગો ઉપર ઊભા રહેવા અને પોતાની સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે પોતાની રીતરસમોની ઉપર્યુક્ત રીતે પરિવર્તન કરી શકનાર માર્ગ સૂઝાવવામાં આવે. આ દિશામાં જેટલી સફળતા મળતી જશે તેટલી સફળતા માટે સમજવું જોઈએ કે લોકમંગલની દિશામાં એટલું જ પ્રયોજન સિદ્ધ થવાની વાત થઈ ગઈ.

આ સમયમાં આસ્થા સંકટ એજ સૌથી મોટું દુર્ભાગ્ય છે. માનવીય ગૌરવને અનુરૂપ ચિંતનથી દૂર ભાગીને પોતાને અને બીજાઓને માટે સંકટા ઊભા કરી રહ્યો છે. જો આ દિશાથી છૂટકારો મેળવી શકાય તો સમજવું જોઈએ કે ભાગ્યોદયના સુયોગને સહજ રીતે ઉપલબ્ધ કરી લીધો. જીવનની સાથે જોડાયેલ, સમાજની સાથે ગુંથાયેલ અનેક પ્રસંગોને કષ્ટમય

બનાવવા માટે એક જ સક્ષમ જવાબદાર છે અને તે છે બુદ્ધિ અને ચિંતનમાં સમાયેલ ત્રાંતિઓ અને અનિચ્છનીયતાઓની હારમાળા. આ વિપત્તિથી છૂટી શકાય તો વિશ્વાસપૂર્વક કહી શકાય કે પ્રસ્તુત સમસ્યાઓ અને આવશ્યકતાઓમાંથી એક પણ વિસ્થાપિત સ્થિતિમાં નહીં રહે અને સર્વાંગી પ્રગતિની સંભાવનાઓ અવિરત વરસતી દૃષ્ટિગોચર થશે.

સમાજ કલ્યાણ માટે અનેક કાર્યક્રમો ચાલે છે અને અનેક પ્રયત્નો થાય છે. આ બધામાં યથાશક્તિ સહયોગ અને સમર્થન આપવાની સાથે સાથે આપણે આપણા મુખ્ય ધ્યેયને ભૂલવું નહીં જોઈએ કે “જનમાનસની શોધ” એ આપણા સંકલ્પ અને લક્ષ્યનું મુખ્ય ધ્યેય છે. આપણે તેના માટે તે બધું જ કરવું જોઈએ કે જે પોતાના સમયદાન, સાધનદાન, મનોયોગ અને પ્રબળ પુરુષાર્થથી સંભવિત હોય.

પ્રયાસની શરૂઆત આ પ્રમાણે કરવી જોઈએ કે પોતાના સમયદાન અને અંશદાનથી જેટલું શક્ય હોય તેટલું આ કેન્દ્ર પર કેન્દ્રિત અને નિયોજિત કરવામાં આવે કે યુગ શિલ્પઓએ ન્યૂનતમ બે કલાકનું સમયદાન અને વીસ પૈસાનું અંશદાન નિયમિત રૂપથી કરતા રહેવા માટે અનુરોધ અને આગ્રહપૂર્વક અનુમોદન કરવામાં આવે. આ બે ઉદાર યોગદાનોનું નિયોજન જનમાનસની શોધ માટે પરિપૂર્ણ શ્રદ્ધા અને તત્પરતાની સાથે નિયોજિત રહેવું જોઈએ.

અંશદાનના વીસ પૈસા આપવાનું નિત્ય નિયમમાં, નિત્ય કાર્યમાં જોડવું જોઈએ. તેને એક નાના ડબ્બામાં જમા કરતા રહેવું જોઈએ. આ પ્રકારે તે રાશિ એક મહિને છ રૂપિયા થઈ જાય છે. આટલી રીતે ઘરઘથ્થુ જ્ઞાનમંદિરની સ્થાપના અને તેને સદા વ્રતશીલ રહેવાની વ્યવસ્થા બની શકે છે. યુગ નિર્માણ યોજના મથુરા દ્વારા આવું સાહિત્ય અવિરત રૂપે છપાઈ રહ્યું છે. આ સાહિત્ય વ્યક્તિ, પરિવાર અને સમાજની આજની સમસ્યાઓના કારણો,

સ્વરૂપ અને સમાધાન યુગ ધર્મને ધ્યાનમાં રાખીને રજૂ કરે છે. આ ચીલો લાંબા સમયથી ચાલુ છે. તેને દૈનિક અંશદાનની રીતે માંગતા રહેવું જોઈએ અને આવો પ્રસંગ બનવા દેવો જોઈએ કે પોતાના ઘર, પરિવારના સભ્યો, પડોશી, સંબંધી, મિત્ર, પરિચિત સૌ નિયમિત રૂપથી વાંચતા કે સાંભળતા રહે. આ પ્રકારે એક એવો સત્સંગનો ચિલો પડશે કે જે પોતાના સંપર્કનું પ્રતિક્ષણ રોકડ ધર્મની માફક પ્રસ્તુત કરતા રહેશે. યુગ સાહિત્ય જે ચેતનાનું અનુદાન છે તે યુગ ધર્મના પ્રતિપાદન માર્ગદર્શનમાં પોતાની ભૂમિકા હોવાનો દાવો કરે છે. આ પ્રતિપાદનને જ્યાં પણ પહોંચાડવામાં આવે ત્યાં યુગાન્તરીય ચેતનાનો એક આલોક પણ જઈ પહોંચશે જે અંધારાના ભટકાવથી નીકળીને પ્રકાશની છત્રછાયામાં યથાર્થતાનો બોધ કરાવી શકે અને વાંચનાર કે સાંભળનારને ધનિષ્ટ ફેરફાર માટે સહમત કરાવી શકે.

આ છ રૂપિયા માસિકની રાશિ કોઈ અન્યને સોંપવા કે કેન્દ્રમાં મોકલવાની આવશ્યકતા પણ નથી. આના બદલે જે યુગ સાહિત્ય મંગાવવામાં આવશે તે પોતાના પરિવારની એવી સ્થિર સંપત્તિ રહેશે જેનો લાભ અનેક પેઢીઓ સુધી મળતો રહેશે. ઘરે આવનારા અતિથિ અને સંબંધિઓ પણ સ્વાગત સત્કારના આ ઉચ્ચસ્તરીય ઉપહારનો લાભ લેતા રહેશે. ક્યારેક અરૂચિ થાય તો કોઈ વિચારશીલને શોધીને તેને પૂછીને થોડીક ઓછી કિંમતે વેચીને પોતાની રોકેલી પુંજને પરત પણ મેળવી શકાય છે. અંશદાનનો આ ઉપયોગ થયો.

સમયદાનના બે કલાક પોતાના ક્ષેત્રના શિક્ષિતોની સાથે સંપર્ક સાધવામાં વિતાવવા જોઈએ. જેઓના દ્વારા ભેટ મળે તેમની મનસ્થિતિને અનુરૂપ ઘરગથ્થુ પુસ્તકાલયના પુસ્તકોમાંથી કોઈ ફી કે કિંમત લીધા સિવાય વાંચવા માટે આપવા જોઈએ અને વાંચી લીધા પછી પોતે જ તેને પરત મેળવવા તેના ઘરે પહોંચી જવું જોઈએ. ઘેર બેઠાં આ પ્રકારે અતિ

મહત્વપૂર્ણ સદ્ગુણ-આલોક ઉપલબ્ધ કરનારો જો ભાવનાશીલ હશે તો કૃતજ્ઞતા પણ વ્યક્ત કરશે, ધનિષ્ઠ પણ બનશે અને આ સેવાકાર્યનું મહત્વ પણ સમજશે. સપ્તાહમાં સાત દિવસ હોય છે. પોતાના નગર કે કસ્બાને સાત ભાગોમાં વહેંચીને તે ક્ષેત્રમાં રહેનારા સૌ વિચારશીલ શિક્ષિતો સુધી યુગ સાહિત્યને પહોંચાડવા અને પરત લેવાનો ઉપક્રમ ચલાવવામાં આવે તો પ્રત્યેક દિવસે ત્રીસ વ્યક્તિઓની સાથે સંપર્ક સાધવાથી સપ્તાહમાં લગભગ ૨૦૦ વ્યક્તિઓની સાથે સંબંધ થશે. તેઓને નવ સર્જન વિદ્યાલયનો વિદ્યાર્થી સમજવામાં આવે છે અને પોતાને તેમને પ્રેરણા આપનારો અધ્યાપક. આ વિદ્યાલયનું ચમત્કારિક પરિણામ બની રહેશે. લોકો બદલાશે અને બદલનારાના પક્ષકાર બનીને અવશ્ય સમર્થક અને સહયોગ પણ પ્રદાન કરશે. આ પ્રકારે આ વિદ્યાલય માટે લગાડેલ બે કલાકનો સમય અને વીસ પૈસા પ્રત્યેક દિનનું અનુદાન એવડું મોટું સદ્દ પરિણામ ઉત્પન્ન કરી શકશે જેને સમય પ્રમાણે પૂર્ણ રીતે ફેલાવું જોઈ શકાશે. આજે તો તેની કલ્પના જ કરી શકાય છે. આ પ્રકારે ઝોલા પુસ્તકાલય ચલાવનારા હજારોની સાક્ષી પ્રયુક્ત કરી શકાય છે કે થોડીક ઉદારતાની મદદથી ચાલતો આ પ્રયાસ ભવિષ્ય નિર્માણમાં કેવડી મોટી ભૂમિકા નિભાવી રહ્યો છે.

વીસ પૈસાના પ્રત્યેક દિનના અંશદાનવાળી

રાશિના બદલે લેવામાં આવેલ પ્રાણવાન સાહિત્ય પોતાના ઘરે જ સદા સુરક્ષિત રહેશે. તેને કોઈ બહારનો માણસ લઈ જઈ શકવાનો નથી. ઉપરોક્ત યોજના અનુસાર પ્રત્યેક સપ્તાહે ૨૦૦ શિક્ષિતોની સાથે સંપર્ક સધાશે. તેઓ પ્રસ્તુતકર્તાના ધનિષ્ઠ મિત્ર અને કૃતજ્ઞ બનશે. આ લાભ પણ ન ગણ્ય નથી. આટલા મિત્રોવાળો માણસ આડા સમયમાં આ મિત્રમંડળનો કેટલો બધો સહયોગ અને સ્નેહ મેળવી શકે છે તેની આ પંક્તિઓમાં તો ચર્ચા જ કરી શકાય છે. પરિણામ બતાવશે કે આ સંકલન કેટલું સાચું હતું.

એક સપ્તાહ એક પુસ્તક જેના હાથમાં રહેશે તે તો પોતે તેને એક જ દિવસમાં વાંચી શકે છે. બાકીના છ દિવસોમાં પોતાના કુટુંબીઓ, મિત્રો વગેરેને વચાવી પરત મેળવી શકે છે. આ પ્રકારે જો પાંચ વ્યક્તિઓ પણ આ પુસ્તકનો પ્રત્યેક સપ્તાહે લાભ ઉઠાવે તો ૨૦૦ પ્રમુખ પાઠકોના સંબંધિત પાંચ અને અનુપાઠકોની સંખ્યા ૨૦૦ X ૫ = ૧૦૦૦ થાય. આટલા લોકોમાં નિયમિત રૂપથી જ્ઞાનદાનની વર્ષા કરતા રહેનારા કેટલા પુણ્યાત્માઓ થઈ શકશે. કેટલો સંતુષ્ટ અને કેટલો સમ્માનાસ્પદ બનીને રહેશે. તેનો અનુભવ કેટલાક દિવસો બાદ સ્પષ્ટ રીતે સામે આવીને ઊભો રહેશે.

કુશળ મૂર્તિકાર ચિત્રસેનને બંદી બનાવવા રાજ્યના સૈનિકો જ્યારે પહોંચ્યા, ત્યાં સુધીમાં તેણે પોતાની જ અનેક મૂર્તિઓ બનાવી દીધી અને 'તેની વચ્ચે પોતે મૂર્તિની જેમ બેસી ગયો. ઓળખવું મુશ્કેલ હતું કે અસલી ચિત્રસેન કોણ છે. સૈનિકો મુંઝવણમાં પડી ગયાં. થોડોક વિચાર કરીને એક ચતુર સૈનિકે કહ્યું, "આ કેટલી સુંદર મૂર્તિઓ છે, આને બનાવનાર ચોક્કસ કોઈ ઉચ્ચ કોટિનો કલાકાર છે." પ્રશંસા સાંભળીને મૂર્તિવત્ બેઠેલા ચિત્રસેનના ચહેરા પર ચંમક આવી ગઈ.

સૈનિકે સ્મિત કરતાં કહ્યું, "પરંતુ હજી કંઈક ખામી છે !"

"કંઈ ખામી છે ?" આવેશમાં આવીને ચિત્રસેન ઊભો થઈ ગયો. સૈનિકે તરત જ કાંડું પકડ્યું અને બંદી બનાવતાં બોલ્યો, "બસ એટલી જ, કે હજી અહંકાર ઓગળ્યો નથી." ચિત્રકાર પોતાની મૂર્ખતા પર પસ્તાવો કરતો રહ્યો.

ઘન્ય-ઘન્ય : સંતમિલન

તેનું નામ ગુલિક હતું, તે શિકારી હતો. પશુપક્ષીઓનો જ શિકારી નહીં, તે મનુષ્યોનો પણ શિકારી હતો. હિંસા તેમજ લૂંટ-કાટ જ તેનું વ્યસન અને સ્વભાવ હતો. તે એટલો નિર્દયી અને ક્રૂર હતો કે લોકો તેનું નામ સાંભળતાં જ કાંપવા લાગતા હતા. દરરોજ દરેક માણસને લૂંટવો તથા મારવો તેનો સ્વભાવગત વ્યવસાય હતો. તેના આધારે તેનું અને તેના પરિવારનું ભરણપોષણ ચાલતું હતું.

સંજોગોવશ એક દિવસ તેને કોઈ શિકાર મળી ન શક્યો. સવારથી સાંજ સુધી તે શિકારની શોધમાં ફરતો રહ્યો, પરંતુ નિરાશા જ સાંપડી. નિરાશા, ભૂખ, અને પરિવારની ચિંતાએ તેને એટલો બધો ઉતાવળો કરી મૂક્યો હતો કે વસતી તરફ ચાલી નીકળ્યો. તે વસતીથી થોડું દૂર આવેલ એક મંદિર પાસે પહોંચ્યો અને દૂરથી અનુમાન લગાવી દીર્ઘ કે આ જગ્યાએ પૈસા મળી શકે તેમ છે. પરંતુ તે સમયે તે મંદિરમાં ઘણા લોકો હાજર હતા, એટલે મોકો ન જોતાં તે રાત પડવાની રાહ જોતો પાછો ગયો. તે મંદિરના સંચાલક હતા એક ધરડા બાબાજી, જેમનું નામ હતું સત્યજીત. તેઓ પોતાના સારા વ્યવહાર, સંયમ, નિયમ, ઉદારતા અને જ્ઞાન માટે તે લોકોમાં પ્રસિદ્ધ હતા. તે લોકોનું દુઃખ દૂર કરવા અને તેમની સહાય કરવામાં હમેશા તત્પર રહેતા. લોકો તેમને ઉડી શ્રદ્ધાથી જોતા. દૂર-દૂરથી લોકો તેમની સાથે સત્સંગ કરવા આવતા અને અન્ન, વસ્ત્ર, દૂધ, દહીં અને ઘન વગેરે જે જેને મળતું તે આપતા. પરંતુ તે મેળવેલ સામગ્રીનો મોટોભાગ અતિથીઓ, ગરીબો, યાત્રીઓ, જરૂરિયાતવાળા માણસોની મદદમાં આપી દેતા. તે મોટા ત્યાગી અને ઉદાર પ્રવૃત્તિના હતા.

સાંજ ગાઢી થવા લાગી. બાબા સત્સંગ પૂરો કરી શ્રૃંગાર આરતીની અને આવનારને પ્રસાદ આપા વિદાય કરી દીધા. તે હમેશા ધ્યાન રાખતા હતા કે

આવેલ લોકોને વધારે સમય બેસી ન રહેવું પડે. કારણ કે ત્યારે રસ્તામાં ગુલિકના આક્રમણનો ભય હતો. ગુલિક-શિકારીથી પણ બધા આતકિત છે એ વાત સત્યજિત સારી પેઠે જાણતા હતા.

દેવોની શયન પૂજા પછી સત્યજિત મંદિર બંધ કરી પોતાના આસન ઉપર બેસી ધ્યાન મગ્ન થઈ ગયા. આજે તે બીજા દિવસોની સરખામણીમાં કંઈક વધારે અનુભવ કરી રહ્યા હતા. તેમનું હૃદય આજે કંઈક વધારે દુઃખી થઈને ભગવાનના ચરણોમાં તન્મય થઈ રહ્યું હતું, કારણ કે ચિંતાથી નિરપેક્ષ તેઓ ભજનને આનંદ લઈ રહ્યા હતા. ત્યારે બહાર દરવાજા ઉપર ટકોરા પડ્યા. તે એક વખત ધ્યાન દઈને ફરીથી ભજનમાં ડૂબી ગયા. આ વખતે થયે થપાવટની સાથે એક કર્કશ અવાજ પાડે નતો. દરવાજો ખોલો. “કોણ છે બાઈ ?” બાબાએ પૂછ્યું. “એક ભૂખ્યો યાત્રી” જવાબ મળ્યો. એક ભૂખ્યો યાત્રી. મનમાંને મનમાં બેવડાવતા પૂજારી બાબાએ ઉઠીને સાંકળ ખોલી નાખી અને કહ્યું, “આવી શાએ. અંદર આવી જાઓ. તમો ના કહેત તો મદદ હું બહાર ઊભો ન રહેત. કહેતાં કઠોર શરીરવાળા તે ભયાનક ડાકૂ હાથમાં પરશુ રાખીને મંદિરમાં પ્રવેશ્યો.

“સત્યજિતે જોયું અને કહ્યું. ગુલિક ! જા ! ગુલિક જ નહીં ગુલિક શિકારી. આ પ્રદેશનો શિનરી ગુલિક” કહીને બાબાની ગરદન પકડીને પાકી દંડા અને તેમની છાતી ઉપર ચઢીને કમરનાથી કટાર કાઢી, પરંતુ તેને એ જોઈને નવાઈ લાગી કે પુજારીબાબા ભયભીત થવાના બદલે હસી રહ્યા હતા. તેમના મોઢા ઉપર કોઈ પ્રકારનાં દિકૂનેનું કોઈ ચિહ્ન નથી. તેમનું મોઢું એક વિલસાદ તેજસ્વી ચમકી રહ્યું હતું. આ તેના માટે એક નવું અને આશ્ચર્યજનક દેશ્ય હતું. તેના ઉઠેલી કટાર નીચી થઈ ગઈ.

ગુલિકે પ્રભાવિત વાણીમાં કહ્યું-“મોતના મોઢામાં પડેલા હોવા છતાં તમે હસી રહ્યા છો. જે સ્થિતિમાં લોકો માર્યા વગર જ મરી જાય છે, તે સ્થિતિમાં તમારી આ નિર્ભયતા મને તેનું કારણ જાણવા માટે ઉત્સુક કરી રહી છે. હવે હું તેનું કારણ જાણીને જ તમારી હત્યા કરીશ.”

બાબાએ હસતાં-હસતાં પૂછ્યું- “પહેલાં તું મને એ બતાવ કે તું મારી હત્યા કેમ કરવા માંગે છે ?” “આજે સવારથી હું અને મારો પરિવાર ભૂખ્યો છે. મને ક્યાંય કોઈ શિકાર નથી મળ્યો, એટલા માટે તમને લૂંટવાનો નિર્ણય કર્યો છે.” ગુલિકે પોતાનું મંતવ્ય બતાવ્યું. બાબાએ કહ્યું, એટલા માટે મને મારવા અને લૂંટવાની શી જરૂર છે. તને જે વસ્તુની જરૂર હોય તે તું લઈ જઈ શકે છે. આ દ્વાર તો બધાંના માટે હમેશા સમાન રૂપે ખુલ્લું જ છે.” બાબાએ પોતાની વાત કહી.

ગુલિકે કહ્યું હું કોઈનું આપેલું નથી લેતો, હું તો પોતાના પરાક્રમથી કમાયેલ ભોજનનો સ્વીકાર કરું છું અને એ મારો નિયમ છે. હવે જલદીથી મને તમારી આ નિર્ભય હંસીનું રહસ્ય બતાવો જેનાથી હું વિલંબ સિવાય મારું કામ પૂર્ણ કરી શકું.”

“શું તમારા માતા-પિતા, ભાઈ બહેન જીવે છે?” બાબાએ પૂછ્યું. “ના, તે બધા ક્યારનાય મરી ચૂક્યા છે.” ગુલિકે જવાબ આપ્યો. તેમના મરવાથી તે કે તારા સંબંધીઓએ શું કર્યું ?” બાબાએ ફરીથી પૂછ્યું. “મર્યા પછી તેમને સ્મશાનમાં લઈ જવામાં આવ્યા. ચિતા ઉપર રાખીને એક મશાલથી તેના મોઢામાં મુખાગ્નિ મૂકીને ચિતામાં આગ લગાવીને તેને સળગાવી દેવામાં આવ્યા. છેલ્લે શ્રાદ્ધ વગેરે થયું અને કુટુંબના લોકોને ભોજન આપવામાં આવ્યું. બધાયે પ્રેમપૂર્વક પૂરી-પકવાન અને મિકાઈ ખાધી અને પરિવારને પવિત્ર કર્યો. બસ, આ બધું થયું અને કરવામાં આવ્યું” ગુલિકે પૂરી વાર્તા સંભળાવી દીધી.

“સત્યજ્ઞતા હસીને કહ્યું કે, બસ, આમાં મારી

હંસીનું રહસ્ય સમાયેલ છે. આ રીતે જ્યારે તું પણ મૃત્યુનો અતિથિ બનીને આ સંસારથી વિદાય લઈશ ત્યારે તને પણ ફક્ત મશાલ જ મળશે અને તારા નામ ઉપર લોકો પૂરી-પકવાન ખાશે. હવે તને ખબર નથી, આ સાર વગરના તેમજ નશ્વર જીવનમાં પાપ કેમ કમાઈ રહ્યો છે. તારી આ અબોધતાને વિચારી-વિચારીને મને હસવું આવી રહ્યું છે.” બાબાએ પોતાની વાત સંપૂર્ણ કરી.

ગુલિકના હાથની કટાર પડી ગઈ. તે પુજારીબાબાની છાતી પરથી ઊતરીને ચરણોમાં પડીને રોતો-રોતો બોલ્યો. “બાબા, જરૂર મને છેલ્લે મશાલ જ મળશે. તમે મારી આંખો ખોલી નાંખી. હવે હું ક્યારેય આવું પાપ નહીં કરું. તમો મને પાછળના પાપોથી છુટકારો મેળવવાનો ઉપાય બતાવો.” બાબાએ તેને હૃદયે લગાડી ધીરજ બંધાવતાં કહ્યું, “ગુલિક, તારા આ પશ્ચાતાપપૂર્ણ આંસુઓથી જ તારા પાછલા પાપોનું પ્રાયશ્ચિત થઈ ગયું. હવે તું નિષ્પાપ છે. ફૂર કર્મોને છોડી દયા અને સહાનુભૂતિપૂર્વક ગરીબ અને દુ:ખી લોકોને અને દુર્બળોની સેવા અને મદદ કરવાથી તને શાશ્વત શાંતિ મળશે.”

ગુલિકે પોતાના બધાજ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર નદીમાં વહાવી દીધા અને તે દિવસથી સત્યજિતની સૂચના મુજબ સદ્-આચરણમાં ડૂબીને એક સંતનું જીવન વ્યક્તિત કરવા લાગ્યો. ખરાબ સંયોગથી પણ થયેલા એક સાચા સંતના સત્સંગથી ગુલિક જેવા ખરાબ દાનવને સાચો માણસ બનાવી પોતાનો પ્રભાવ પ્રમાણિત કરી દીધો. ધન્ય છે સંત-મિલન.

કેવળ યોગ્યતાથી જ કામ નથી ચાલતું. તેની સાથે ચાતુર્ય પણ હોવું જોઈએ. જે પોતાની યોગ્યતા પ્રગટ કરી શકે છે, તે યોગ્ય છે અને આ “પ્રગટ કરી શકવું” ચતુરતા પર નિર્ભર છે.

આંખોને સ્વસ્થ તેમજ સશક્ત કેવી રીતે રાખી શકાય ?

પ્રકૃતિ દ્વારા મળેલ ભેટમાં આંખનું સ્થાન સર્વશ્રેષ્ઠ છે. આ અમૂલ્ય ભેટની સુરક્ષા તેમજ સ્વસ્થતા માટે આપણે હમેશા સજાગ રહેવું પડે છે. આમ તો સંતુલિત અને પૌષ્ટિક આહારથી શરીરનાં બધા અંગ-અવયવ બળવાન થાય છે, પણ આંખો માટે કોઈ વિશેષ રૂપે જરૂરી એવા આહારતત્ત્વ ચિકિત્સા વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા શોધી કાઢવામાં આવેલા છે, જેની જો ઉપેક્ષા થતી રહે તો આંખનો પ્રકાશ ઉપર પ્રતિકૂળ પ્રભાવ પડે છે. તેમાં વિટામિન 'એ' મુખ્ય તત્ત્વ છે. વિશ્વ સ્વાસ્થ્ય સંગઠનના સર્વેક્ષણ કરનાર વૈજ્ઞાનિકો મુજબ વિટામિન 'એ'ની ઉણપને કારણે અંધત્વમાં દર વર્ષે ૫-૬ લાખ બાળકો પોતાની આંખોની રોશની ગુમાવે છે પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક ડૉ. એમ. ફેકલિન વિક્નેલનું કહેવું છે કે આ વિટામિનના અભાવમાં રતાંધળાપણું હોવું એક સામાન્ય વાત છે. તેની ઉણપને કારણે હંમેશાં આંખો સૂઝેલી રહે છે અને એવો વ્યક્તિ જો ત્યારે પણ ઉપેક્ષા રાખે તો તે સ્થાયી રૂપે આંધળો થઈ શકે છે. વિટામિન 'એ' પ્રકૃતિ સ્વરૂપમાં બધા પ્રકારના લીલાશાકમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં મળે છે, જેનો સમાવેશ આહારમાં જ થવો જોઈએ.

વ્યક્તિ દ્વારા જો સંતુલિત અને પ્રાકૃતિક આહાર લેવાતો રહે તો સ્વાસ્થ્ય બગડ્યા વગરનું બની રહેશે અને સ્વાસ્થ્ય સારું છે તો આંખો પણ સ્વસ્થ જ રહેશે, સ્વસ્થ આંખોનું તાત્પર્ય ફક્ત આંખોની દૃષ્ટિથી જ નહીં પણ બધા પ્રકારના દોષ રહિતની આંખ સાથે છે. અર્થાત્ આંખો જલદીથી થાકી ન જાય, આંખો પીળી ન થઈ જાય અને પૂતળીઓ, પલકો નીચે, જાળા ન હોય. આંખો સ્વચ્છ, નિર્મળ, પ્રકાશમયી અને ચમકદાર હોય તો જ આંખો સ્વસ્થ કહી શકાય.

આંખના ચિકિત્સા વૈજ્ઞાનિકો મુજબ વિટામીન

આંખોનાં સ્વાસ્થ્ય સાથે ખૂબ વધારે સંબંધ ધરાવે છે. આપણી આંખોનાં રેટિના કોષોમાં જે પ્રતિક્રિયાઓ થાય છે તેના માટે વિટામિન 'એ'ની પુષ્કળ પ્રમાણમાં હાજરી જરૂરી છે. તેની ઉણપથી આ ક્રિયાઓમાં આઘાત પહોંચે છે અને પરિણામે આંખોનું "ડર્ક એડેપ્ટેશન"નો સમય વધવા લાગે છે અને રતાંધળાપણું થવા લાગે છે. જો આ વિટામીનની વધારે ઉણપ થઈ જાય તો બીજા ગંભીર લક્ષણો ઉત્પન્ન થવા લાગે છે. આંખોના કંજરતંદીવાના કોષ મોટા, પાતળા અને સૂકા થવા લાગે છે અને પોતાની ચમક ખોઈ નાંખે છે. આંખના ખૂણા ઉપર આ પરત મોટી, સફેદ અને સાંકડી થઈ જાય છે. આવું બાળક આંખોનાં દુઃખાવાની ફરિયાદ કરે છે, તડકામાં જોઈ શકતું નથી અને આંખોમાંથી પાણી વહેવા લાગે છે. આ હંમેશાં સ્થાનીય સંક્રમણથી થાય છે, જેને પરિણામે આંસુઓને વહાવનાર ગ્રંથિઓ પણ ઓછા પ્રમાણમાં પોતાનો સ્ત્રાવ કાઢે છે અને આંખો સુકાયેલી રહેવા લાગે છે. તેની ચમક ચાલી જાય છે. આંસુઓની ઉણપથી કોર્નિયાને મળનાર પોષક ઓછું થઈ જાય છે, જેનાથી તેની પાસે વાળા 'કન્જરટાઈવા' ઉપર સફેદ ઘબ્બા પડી જાય છે. આ પરિસ્થિતિમાં આંખો પોતાની રોગ પ્રતિકારક શક્તિ ખોઈ બેસે છે, કોર્નિયા-ચક્ષુ પટલની ઉપર ઘા પડી જાય છે અને છેલ્લે તે ફાટી જાય છે અને માણસ હમેશા માટે પોતાની આંખની રોશની ખોઈ બેસે છે.

આંખોને સ્વસ્થ બનાવી રાખવામાં વધારે મહેનત કરવી પડતી નથી અને સમય તથા શ્રમ પણ કરવો પડતો નથી. ફક્ત થોડી જાગૃતતા તેમજ થોડા નિયમોનું પાલન કરવાથી આંખોને હંમેશાં સ્વસ્થ બનાવી રાખવાનાં સંબંધમાં સર્વોપરિ ધ્યાન આંખોની સ્વચ્છતા ઉપર આપવાનું હોય છે. આંખોની પ્રકૃતિ ઠંડક પસંદ કરે છે, તેથી દરરોજ

સવારે ઉઠતાંની સાથે જ તેને ઠંડા પાણીથી સાફ કરવાનું ભૂલવું ન જોઈએ. સવારે ઉઠીને એક ડોલમાં શુદ્ધ શીતળ પાણી લઈ બેસવામાં આવે. એક સ્વચ્છ ગ્લાસથી તેમાંથી પાણી લઈ મોંઢામાં ભરી લેવામાં આવે. ત્યારબાદ થોડુંક પાણી હાથમાં લઈ આંખો ઉપર ધીરે ધીરે છાંટવું જોઈએ. તે બંધ ન થઈ જવી જોઈએ. પાંચ-સાત વખત છાંટતાં-છાંટતાં શ્વાસ ફૂલવા લાગે છે. હવે મોંઢાના પાણીનો કોગળો કરી સામાન્ય શ્વાસ લેવો જોઈએ. થોડી વાર પછી ફરીથી મોંઢામાં પાણી ભરીને પાણીના છાંટાં આંખ ઉપર મારો. આ ક્રમ પાંચ-સાત વખત કરવાથી આંખો સ્વચ્છ તેમજ સ્વસ્થ જણાવા લાગે છે.

આંખોને સ્વચ્છ તેમજ સ્વસ્થ રાખવાની ક્રિયા અત્યંત સરળ છે, જેને કોઈપણ અપનાવી તેનો લાભ મેળવી શકે છે. આંખોને ધૂળ તેમજ ગરમીથી બચાવી રાખવા માટે આ અભ્યાસ પણ જો દરરોજ ન કરી શકતાં હોઈએ તો આંતરે દિવસે કરવાની તત્પરતા દાખવવી જોઈએ. તે માટે એક ડોલમાં સાફ પાણી લેવામાં આવે અને શ્વાસ રોકી પોતાના માથાને તે પાણીમાં એટલું ડુબાવવામાં આવે કે આંખ, નાક, મોંઢું, બધા અંગો સંપૂર્ણ રીતે ડૂબી જાય. હવે તે પાણીની અંદર, આંખ ખોલવા, બંધ કરવા અને ડોળાને આમ તેમ ફેરવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે. જ્યારે શ્વાસ લેવો હોય ત્યારે માથું બહાર કાઢી લો. બે-ચાર વખત આમ કરવાથી આંખો ઠીક-ઠીક પ્રકારે સ્વચ્છ અને શીતળ થઈ જાય છે.

આંખોને સ્વચ્છ તથા સશક્ત બનાવી રાખવામાં ત્રિફળા જળને ગુણકારી માનવામાં આવે છે. કોઈ સાફ-સ્વચ્છ માટીના પાત્ર કે સ્ટીલના વાસણમાં બે-ચમચા ત્રિફળા ચૂર્ણ અર્થાત્ આંબળા, હરડે, બહેડાના સમભાગી ચૂર્ણને સાજે એક ગ્લાસ પાણીમાં પલાળી દેવામાં આવે. સવારે તેને સ્વચ્છ હાથ વડે ખૂબ મસળી સાફ-સ્વચ્છ કપડાથી ગળી લો. આ જળથી આંખો સાફ કરવામાં આવે તો તેની સફાઈ તો થશે જ સાથોસાથ પ્રાકૃતિક પોષણ પણ

તેને મળતું રહેશે. આ રીતે રાતના સૂતી વખતે આંખોને ઠંડા પાણી વડે ઘોવાથી પણ લાભ થઈ શકે છે.

આંખોને આરામ નિંદ્રાથી મળે છે. આમ પૂર્ણ ઉઘ લેવામાં આળસ ન રાખવામાં આવે. ચોવીસ કલાકમાંથી ઓછામાં ઓછા ૬-૭ કલાક સુઈ રહેવાથી આંખો ચુસ્ત તેમજ તંદુરસ્ત રહે છે. તેના વિપરિત જો પૂરી ઉઘ ન લેવામાં આવે તો તેમાં બળતરા થતી રહે છે. તે સુઝેલી રહે છે તથા વજનદાર પણ લાગે છે. તેમા લાલ-લાલ ડોળા-દોરા જેવા દેખાય છે. આવા લોકોને હંમેશાં માથાના દુઃખાવાની ફરિયાદ થતી રહે છે અને કામ-કાજમાં જીવ નથી લાગતો. આંખોથી કામ લેતાં પણ વચ્ચે-વચ્ચે તેને આરામ આપવાની આદત પણ રાખવી જોઈએ.

આંખોને કમજોર અને બીમાર બનાવવાનું એક મુખ્ય સાધન ટી. વી.નો વધારે પડતો ઉપયોગ પણ છે. આમ તેને જોતી વખતે સતત એકીટસે ન જોવામાં આવે તો આંખોની સુરક્ષા માટે સારું રહેશે. તે માટે વચ્ચે વચ્ચે નજરને આમ-તેમ ફેરવી લેવી જોઈએ તેથી થોડીક રાહત મળી જાય છે. આંખોને બારીક કામમાં લેતી વખતે પણ તેને વચ્ચે-વચ્ચે આરામ આપવામાં આવે. જો વાંચન કરી રહ્યા હોય, સિલાઈ, કંતાઈ કરી રહ્યા હોય, તો સામાન્ય રીતે ૨૦ મિનિટ કામ બંધ કરી થોડી વાર સુધી બંને હાથની હથેળીઓથી આંખો બંધ રાખવાથી તેની થકાવટ દૂર થઈ જાય છે. જો આંખો થાકેલી લાગે તો ગુલાબ જળ મિશ્રિત પાણીથી સાફ રૂ ભીનું કરી આંખો ઉપર રાખવાથી રાહત મળે છે અને તાજગીનો અનુભવ થાય છે.

દૈનિક સામર્થ્યને સુધારવા કે તેને યથાવત્ જાળવી રાખવા માટે પ્રાકૃતિક ચિકિત્સકોએ જળ, સૂર્ય તથા ચંદ્ર કિરણોથી લાભ ઉઠાવવાની વાત બતાવી છે. શીતળ પાણીથી આંખ ઘોવાથી અથવા છાલક મારવાથી તેને સ્ફૂર્તિ મળે છે, સફાઈ થાય છે તથા શીતળતા મળે છે. સૂર્ય કિરણોથી લાભ ઉઠાવવા માટે

સવારનો સમય સૌથી સારો હોય છે, જ્યારે સોના સમાન સૂર્યના કિરણો શીતળતા પૂર્ણ હોય છે. આ પ્રક્રિયામાં અડધા ખુલેલા નેત્રોથી થોડીક સેકંડ સુધી સૂર્ય પ્રકાશને જોવામાં આવે અને પછી આંખો બંધ કરી લેવી. હવે છેલ્લે ત્રાટકની માફક ધ્યાન દ્વારા તે પ્રકાશ ઉર્જાને બંને આંખો તેમજ તેની સાથે સંબંધિત બધી તંત્રિકાઓને સૂક્ષ્મ કેન્દ્રો ઉપર કેન્દ્રિત કરે છે, સાથોસાથ એ ભાવના પણ પરિપૂર્ણ કરતા જાવ છે કે તેની બધી ઉણપો દૂર થઈ રહી છે અને આંખો સ્વસ્થ તેમજ તેજસ્વી બનતી જઈ રહી છે. બે-ત્રણ વખત શરૂઆત કરી શક્તિ મુજબ સવારે ૧૦-૧૫ મિનિટ સુધી અભ્યાસ કરવામાં આવે. આ રીતે રાત્રીના ચંદ્રને અથવા કોઈ તેજસ્વી તારાને મટકુ માર્યા વગર આંખોથી ત્યાં સુધી જોઈ રહેવામાં આવે જ્યાં સુધી આંખોમાં પાણી આવવા ન લાગે. એક-બે વખતના અભ્યાસથી જ આંખોમાં શીતળતા લાગવા માંડે છે.

પ્રસિદ્ધ આંખોના ચિકિત્સા વૈજ્ઞાનિક ડૉ. વેટ્સ તથા જર્મનીના આંખ વિશેષજ્ઞોએ પોતાના અનુસંધાન નિષ્કર્ષમાં કહ્યું છે કે પામિના ક્રિયા

દરરોજ નિયમિત સ્વરૂપે કરવામાં આવે તો તે સ્વસ્થ રહે છે. આ અભ્યાસમાં બંને હાથો વડે આંખો ઢાકી દેવામાં આવે છે અને કોઈ કાળી વસ્તુનું ધ્યાન ધરવામાં આવે છે. જ્યારે આંખોની સામે અંધારું છવાવા લાગે ત્યારે હથેળીઓ હટાવો લેવામાં આવે છે અને આંખો જળહળતા પ્રકાશમાં ખોલવામાં-બંધ કરવામાં આવે છે. આ રીતે બંને હથેળીઓને એકબીજા સાથે ઘસવામાં આવે અને આંખોને ગરમ સેક આપવામાં આવે છે તો બીજી વખત આંખો ઝપઝપાવતા ઠંડી હથેળીઓથી હલકો પૂતળીઓ ઉપર દબાવ નાંખવામાં આવે છે. નિરંતર કમથી આ પ્રક્રિયા કેટલીય વખત બેવડાવી શકાય છે અને આ રીતે આંખોને કમશ: ગરમી અને શીતળતા મળે છે અને તે સ્ફૂર્તિવાન તેમજ સ્વસ્થ બની રહે છે.

આંખોને તડકો, ઘૂળ અને ધૂમાડથી બચાવી રાખવાથી તે સ્વસ્થ બની રહે છે. કોઈ વસ્તુને એકીટસે જોતા રહેવી, સૂતાસૂતા વાચવું સિનેમા, ટી.વી. નજદીકથી તેમજ બરાબર એકીટસે જોવાથી આંખો ઉપર ખરાબ અસર પડે છે. તેનાથી બચવું જ જોઈએ.

નગરના દેવમંદિરમાં ઉત્સવ મનાવવામાં આવી રહ્યો હતો. નગરવાસીઓએ પ્રસિદ્ધ યુનાની દાર્શનિક પ્લેટોને પણ આમંત્રિત કર્યાં. મંદિરમાં જઈને પ્લેટોએ એક નવું દેશ્ય જોયું. જે પણ નગરવાસી આવતો, તે મૂર્તિની સામે એક પશુ અથવા પક્ષીનો બલિ જરૂર આપતો. પશુ તરફડતું અને લોકો ખુશીથી નાચવા લાગતા. પરંતુ જીવમાત્રની અતવ્યધાની અનુભૂતિ કરનાર પ્લેટોથી આ દેશ્ય જોયું ન ગયું. તે ઉઠીને ચાલવા લાગ્યા. ત્યારે મંદિરના પુજારીએ તેમને રોક્યા અને કહ્યું કે માન્ય અતિથિ, આજે તો આપને પત્ર બલિ ચઢાવીને જવું પડશે.

પ્લેટો શાંતિપૂર્વક ઉઠ્યા અને થોડુંક પાણી લઈ માટી ભીની કરી અને એક નાના જાનવરની આકૃતિ બનાવીને દેવ પ્રતિમા સામે મૂકી તલવાર વીંઝી અને કાપી નાખ્યું તથા ચાલવા લાગ્યા. એટલામાં અંધશ્રદ્ધાળુઓ મોં મચકોડતાં બોલ્યા, “વાહ ! આ તો કંઈ બલિદાન કહેવાય !”

પ્લેટોએ શાંતિથી કહ્યું, “હા, નિર્જીવ દેવતાઓ માટે નિર્જીવ ભેટ જ યોગ્ય હતી, જે ચઢાવી દીંગી.” પ્લેટોના આ જવાબથી સૌ નિરુત્તર થઈ ગયા. તે દિવસથી ત્યાં બલિપ્રથાનો અંત આવી ગયો.

નવી વિશ્વ-વ્યવસ્થાનો એક માત્ર આધાર

કાગળની નાવ બનાવવામા તો આવે છે, પરંતુ પાણીમાં પડતાં જ નષ્ટ થઈ જાય છે થોડા સમય માટે એવું લાગે છે કે નાવ બની ગઈ, રચના તૈયાર થઈ ગઈ, પરંતુ આ કેટલી મજબૂત છે અને ક્યાં સુધી ટકી રહેશે તેનું રહસ્ય ખૂલતાં વાર નથી લાગતી. કાયમીપણા માટે આધાર મજબૂત હોવો જોઈએ, ત્યારે જ વ્યવસ્થા ટકાઉ થઈ શકે છે, બાકી તો તે બગડતી આગળ વધે છે અને અસ્થિર બની જાય છે.

અત્યારે ચારે બાજુથી નવીન વિશ્વ વ્યવસ્થાની ચર્ચા ચાલે છે. સમગ્ર દુનિયામાં તેની અનિવાર્ય જરૂરિયાત સમજવામાં આવી રહી છે. વિશ્વના અગ્રગણ્ય આગેવાન વ્યક્તિ તેને માટે પોતપોતાની રીતે પ્રયત્નશીલ છે. દરેકનો એ પ્રયત્ન છે કે વર્તમાન વ્યવસ્થા અને અરાજકતાનો અંત આવે અને નવી વ્યવસ્થા પ્રસ્થાપિત કરાય, જેમાં સર્વ લોકો હળીમળીને શાંતિપૂર્વક રહી શકે. અથડામણ અને વૈમનસ્ય ન રહે અને ફૂલદાનીના ફૂલોની જેમ બધા લોકો અનેકતામાં એકતાનો પરિચય કરાવતા ઉદારતાપૂર્વક સહઅસ્તિત્વ જાળવી રાખે. પ્રારંભિક દૃષ્ટિએ આ વિચાર પ્રશંસનીય માનવામાં આવે, પરંતુ ગંભીર ચકાસણી કરતા તેની નાકામયાબી સ્પષ્ટ થાય છે. આવો ક્રમ તો કૌતુક સમાન છે, જેમાં કોઈ ટી. વી.ની બહારની સજાવટને મનમોહક બનાવીને અંદરની ગોઠવણ ગરબડવાળી રાખવામાં આવે. બહારથી જોવામાં યંત્ર સુંદર અને કિંમતી લાગે, પરંતુ અંદરની વસ્તુઓ નકલી હોવાથી તેની મુશ્કેલીઓ વારંવાર આવવાથી તેની બાહ્ય સુંદરતા પણ લોકોને આકર્ષવામા નિષ્ફળ રહેશે. જો કે બાહ્ય ચમકદમક ઓછી હોય, પરંતુ અંદરની ગોઠવણ સારી અને ઉચ્ચ કોટીની હોય, તો તેના મૂલ્ય અને

મહત્વમા કંઈ ઉણપ આવતી નથી.

સમાજ વ્યવસ્થા અને વિશ્વવ્યવસ્થાના સંબંધમાં પણ આ વાત અદ્વરશ: લાગુ થાય છે. સરચાઈ તો એ છે કે અદરના અનુશાસનના અભાવે કોઈ પણ તંત્રની બાહ્ય વ્યવસ્થા બની રહેવી, ચાલુ રહેવી અને કાયમી રહેવી અસંભવ જ છે. આજકાલ આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે સમિતિઓ અને સંગઠન બનાવવામાં આવે છે. કોઈ દબાણ વડે કોઈને અનુશાસિત બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, તો કોઈ દંડ (સજા)નો ભય બતાવી તેને કાબૂમા રાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે. સૌ પોતપોતાના પ્રયત્નમાં રચાપચ્યા રહે છે અને એક સ્થિર વિશ્વ વ્યવસ્થા કાયમ કરવા વિચારી રહ્યા છે. પરંતુ આ પ્રકારના પ્રયત્નોમાં સક્રિય રાષ્ટ્રોએ સારી રીતે સમજી લેવું જોઈએ કે દબાણ અને દંડથી સામયિક વ્યવસ્થા તો કોઈ પ્રકારે બનાવી શકાય છે, પણ તેનાથી તે કલ્પના સાકાર નથી કરી શકાતી જેના નિર્માણનો હેતુ “એકવીસમી સદીના ઉજ્જવળ ભવિષ્ય”ના આ આધારે કરવામા આવ્યો હોય. દબાયેલો જ્વાળામુખી એકાએક ફૂટી પડે છે અને તબાહી સર્જે છે, આ પ્રક્રિયા પણ કોઈ આવો જ પ્રસંગ ઉત્પન્ન કરે તો કોઈ આશ્ચર્ય ન થવું જોઈએ. સફળતાની ગેરંટી ત્યારે જ આપી શકાય જ્યારે શરીરનો આગુંએ આગું તે દબાણને સ્વીકારે યાને તે સંપૂર્ણ રીતે તેના લોહીમાં ઓતપ્રોત થઈ જાય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો વ્યક્તિ જ્યાં સુધી તે પરિસ્થિતિને પોતાના ભાગ્ય રૂપે સ્વીકારી ન લે ત્યાં સુધી આ શક્ય નથી. બીજી બાજુ એવા લોકો કેટલા હશે તેની સહજ કલ્પના કરી શકાય છે. બધા માણસો આટલી સરળતાથી દબાણવશ બનેલી પરિસ્થિતિને પોતાનું ભાગ્ય માની લેશે તેની આશા કરી શકાતી નથી. આવી સમસ્યાઓ જ્યાં ને ત્યાં યથાવત્ રહે છે. ભય પ્રદર્શનનો ઉપચાર જો સફળ

થાય તો વિશ્વના તાનાશાહો નક્કી કોઈ સમુચિત વ્યવસ્થા કરવામાં અત્યાર સુધીમાં સફળ થયા હોત, પરંતુ તેમના શાસનકાળમાં સત્તા કાયમ ઉથલપાથલ થતી રહી અને સત્તા એકથી બીજાના હાથમાં બદલાતી રહી. આ દરમ્યાન યુરોપમાં અનાર્કિષ્ટોનો ઉદય થયો. વાસ્કિન, વાકિનિન, કોયાકિન મુખ્ય નેતા હતા. તે પણ વિશ્વની અરાજકતાને સમાપ્ત કરવા ઈચ્છતા હતા, પરંતુ તેમનો પ્રયત્ન પણ ઉપર ઉપરનો જ હતો, માટે જ અસફળ રહ્યા.

કહેવાનું તાત્પર્ય છે કે વ્યવસ્થા જ્યાં પણ જેવી પણ કાયમ કરવી હોય, ત્યાં તેની મૂળ પ્રકૃતિ આંતરિક હોવી જોઈએ, પછી ભલે તે નૂતન સમાજ અને નવીન વિશ્વ સંબંધે જ કેમ ન હોય, તે પ્રસ્થાપિત થઈને જ રહેશે, પરંતુ જો તેને બાહ્ય પ્રયત્નો દ્વારા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો તો પરિણામ તનાવપૂર્ણ જોવામાં આવશે. કારણ કે વ્યવસ્થા બનાવવામાં નથી આવતી બલકે અંતરમાં પેદા કરવામાં આવે છે. આજના દિવસોમાં આપણે કાયદાને, શાસનને 'વ્યવસ્થા' માની બેઠા છીએ, જો કે શાસન બાહ્ય અને અનુશાસન આંતરિક છે. શાસનને કાયમ ત્યારે જ કરી શકાય છે જ્યારે અનુશાસનને વિકસિત કરવામાં આવે છે. શાસન ભૌતિક છે, અનુશાસન આત્મિક છે. અનુશાસન સિવાય શાસન શક્ય નથી. જો હોય છે તો તે કાલ્પનિક યા અસ્થાઈ હોય છે. આજકાલ શાસનના આધાર ઉપર વ્યવસ્થા બનાવવાની ચેષ્ટા કરવામાં આવે છે. એટલા માટે નિષ્ફળતા જ હાથમાં આવે છે. એવું થવું જોઈએ કે દરેકના હૃદયમાં સુસંસ્કારિતા પેદા થવી જોઈએ. શાલીનતા, શ્રેષ્ઠતા અને સજ્જનતા જેવા તત્ત્વોનો લોકોમાં વધારેમાં વધારે સમાવેશ થાય. દયા, કરુણા, પરોપકારીતા જેવા સદ્ગુણોથી જો કે અન્નક્ષેત્ર રચાય તો બાહ્ય વાતાવરણને શાલીન બનવામાં વિલંબ નહીં લાગે. પછી શાંતિ અને સૌહાર્દપૂર્ણ વાતાવરણને માટે કોઈ બાહ્ય ઉપરાચારની જરૂર નહીં રહે અને પરિસ્થિતિઓ સ્વતઃ સુખદ અને

સુન્દર બનવા માંડે છે.

વર્તમાનમાં જે અભિનવ વિશ્વ વ્યવસ્થાની આશા કરવામાં આવી રહી છે, તે આના કરતાં ઓછામાં સંભવ નથી. આપણે બધા બંધનમાં છીએ. સમાજ અને દુનિયા પણ બંધનમાં છે. આ બંધનને દૂર કરવું તે જ વાસ્તવિક વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવા બરાબર છે, પરંતુ તેનું તૂટવું ત્યાં સુધી શક્ય નથી જ્યાં સુધી અંદરના સ્તરનો મૂળભૂત વિકાસ ન થઈ જાય. વિકસિત અંતઃકરણ જ બાહ્ય સાધનોથી મુક્ત થઈ શકે છે, કારણ કે ત્યારે આત્માનુશાસન વ્યક્તિ પૂર્ણ રીતે સંચાલિત થાય છે. પણ જ્યાં આત્માનુશાસન સક્રિય હોય ત્યાં બાહ્ય કાનુનની આવશ્યકતાની કઈ રીતે જરૂર પડશે ? સામાજિક નીતિ નિયમ તો ઔપચારિકતા માત્ર છે. એનાથી ન તો શાંતિ સ્થાપિત કરવામાં આવે છે કે આગળ વધારવામાં આવે છે. સરકાર સમજે છે કે તે કાનુનના બળે એકતા કાયમ કરી લેશે, અશાંતિ દૂર કરી લેશે, પરંતુ આ તેનો ભ્રમ છે. બારીકાઈથી જોવામાં આવે તો સમજાશે કે સમાજને જેટલો કાબૂમાં અને બંધનમાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તે તેટલો જ બેકાબૂ અમર્યાદ અને અવ્યવસ્થિત બનતો રહે છે. ઈતિહાસનાં પાનાંને ઉલટાવીને. જોવામાં આવે તો જણાશે કે જેટલી અરાજકતા અને સ્વચ્છંદતા અત્યારે પ્રગટી છે, તેટલી કોઈ વાર જ કોઈ કાળે રહેવા પામી લશે. છેવટે આનું કારણ શું ? નીતિશાસ્ત્રીઓના મતાનુસાર આ બંધન જ એનું નિમિત્ત છે. તો શું નિયમ અને કાનુનને સામાન્ય કરવામાં આવે ? ના, એમ નથી કહી શકાતું, જે કહેવામાં આવે છે તેનો આશય માત્ર એટલો જ છે કે ન કરવાનું પણ તેમા સ્વીકાર્ય હોય છે. જ્યાં એ પ્રકારનું માનસ વિકસ્યું હોય ત્યાં નૈતિક નિષેધ નથી માનવામાં આવતો, તેને તે દબાણ અને દંડથી સ્વીકારી લેશે; એવી આશા ન કરવી જોઈએ. જો કે વાત ખરેખર એમ જ હોય તો અપરાધી એક વખત ગુનાની સજા ભોગવ્યા પછી અને પાતના

ભોગવી લેવા ઉપરાંત બીજી વખત તેને કરી છૂટવાથી તોબા પોકારે છે, પરંતુ અહીં તો દલીલોનું સંપૂર્ણ જીવન જ જેલમાં પૂરું થતું જોવામાં આવે છે. એક વખત છૂટ્યા પછી તે ફરી જેલમાં ચાલ્યો જાય છે. આ પ્રમાણે લગભગ સંપૂર્ણ ક્રમ ચાલે છે અને આમાં તેની જિંદગી પૂરી થઈ જાય છે. આની વિપરિત જેનો અંતરાળ આ ભૂમિકામાં આવી ગયો કે તે નૈતિક અનેતિકને ઓળખી શકે અને એવું માની શકે કે અમુક કામ ઉચિત નથી અને અનેતિક છે એને ન કરવું જોઈએ, તો તરત જ તેની અંદર અનુશાસન પેદા થશે, વ્યવસ્થા રચાશે અને તે વાલ્મિકી બની જશે, વ્યભિચારીમાંથી સદાચારી સંત બની જશે.

હવે સવાલ એ છે કે સમાજ અને વિશ્વની આત્માની અંદર તે વ્યવસ્થા રચાય કઈ રીતે અને તેને બદલવામાં કેવી રીતે આવે ? આ સંબંધમાં સિદ્ધાંત તો એ છે કે સ્થૂળનો આધાર સૂક્ષ્મ છે અને સમાજ વ્યક્તિ ઉપર નિર્ભર છે. વ્યક્તિના વ્યક્તિત્વની રચના વાસ્તવમાં તેના અંદરની જ અભિવ્યક્તિ છે. તેના સારા નરસા આચાર વ્યવહાર જે કંઈ બહાર દેખાય છે, તે તેની આંતરિક ઉત્કૃષ્ટતા દર્શાવે છે. અંદરનું પરિમાર્જન જેટલું વધારે હશે,

બહાર એટલી જ શિષ્ટતા રહેવાની. સમાજ વ્યવસ્થા વ્યક્તિના ચિંતન અને ક્રિયા પર આધારિત છે. મોટાભાગના લોકો જે સ્તરના હશે, તેવો જ સમાજ નિર્માણ પામશે. સમાજ વ્યવસ્થા જ પ્રકારાન્તરે વિશ્વ વ્યવસ્થાને જન્મ આપે છે. જ્યારે સમાજ જ લપસણિયો થઈ અનેતિક બનેલો હોય તો એનાથી અદ્ભૂત વિશ્વ વ્યવસ્થા કેવી રીતે થઈ શકે ? તેનો અંદાજ લગાવી શકાય છે. વ્યક્તિ, સમાજ, વિશ્વ બધાની એક સાંકળ છે. બધાં પરસ્પર અવિચ્છિન્ન રૂપે જોડાયેલા છે, પણ સર્વના મૂળમાં વ્યક્તિ છે. જે સમયથી વ્યક્તિની માનસિક રચના જેવી થઈ છે, ઉદારતા અને અનુદાત્તતાના હિસાબથી તે યુગ એવો જ રહ્યો છે. સતયુગમાં લોકો સત્યની પ્રતિસ્થાપના અને રક્ષાને સર્વોપરિ માનતા હતા, માટે તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ થયો. કાળક્રમે તે ઉદાત્તતામાં જેમ જેમ ઓછાપણું આવતું ગયું તેવા તે યુગોમાં તે સ્તરના ભેદ ઊભા થતા ગયા. છેવટે કળીયુગનું આગમન થયું અને નૈતિકતાનું સમાપન થઈ ગયું. તેની પુનઃસ્થાપના જો કોઈ વાર થઈ તો તેનો એક માત્ર આધાર આંતરિક ઉત્કર્ષ જ હશે. સામાજિક સુવ્યવસ્થા ત્યારે જ નિર્માણ પામશે. નવીન વ્યવસ્થા પણ આ આધારભૂમિ પર જન્મ લેશે અને ટકી શકશે, એમ સમજવું જોઈએ.

તોફાન આવ્યું અને પીટરની નાવ નિર્જન ટાપુ પાસે જઈને ડૂબી ગઈ. પીટર તરીને કિનારે જઈ પહોંચ્યો. નાવ ઓછા પાણીમાં આવી ડૂબી હતી, તેથી અડધો ભાગ હજી પણ દેખાતો હતો. પીટરે વિચાર્યું કે જો ઉપયોગી સામાન બચ્યો હોય તો કાઢી લેવો જોઈએ. નિર્જન પ્રદેશ છે. કંઈક કામ આવશે. નાવ પાસે ગયો. કંઈક ખાવાપીવાની સામગ્રી અને વસ્ત્રો વંગેરે હાથ લાગ્યા. એક પેટી પણ હાથ લાગી ગઈ, જેમાં સોના મહોરો હતી. મનમાં પ્રસન્નતા વ્યાપી ગઈ. પરંતુ બીજી જ ક્ષણે ઉદાસી છવાઈ ગઈ, કારણ કે નિર્જન પ્રદેશમાં એ સોનામહોરો શું કામની ! ન ત્યાં બજાર, ન કોઈ જીવંત, ન જીવન ઉપયોગી સામગ્રી. ત્યાં તો નીરવતા અને નીરસતાનું સામ્રાજ્ય હતું.

સમુદ્ર કિનારે બેઠાં બેઠાં તે વિચારવા લાગ્યો કે સાગરના બીજા છેડા પર આ ધન માટે મારકાપ ચાલી રહી છે, પરંતુ આમાં એટલી પણ શક્તિ નથી, જે નિર્જન ટાપુમાં તેની મદદ કરી શકે. આવી ધન દોલત શા કામની !

પંચતત્ત્વોના આ શરીરને આવી રીતે નીરોગી રાખો

આ જગત પંચ તત્ત્વોનું બનેલું છે. પ્રાણીઓના શરીર પણ આ તત્ત્વોના જ બનેલા છે. માટી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ અને આકાશ-આ પાંચ તત્ત્વોનો જ બધો મહિમા છે. જેટલી વસ્તુઓ દેખાય છે યા તો ઈન્દ્રિયો દ્વારા અનુભવમાં આવે છે, તે બધાની ઉત્પત્તિ પંચ તત્ત્વો દ્વારા થઈ છે. વસ્તુઓનું પરિવર્તન, ઉત્પત્તિ, વિકાસ, તથા વિનાશ આ તત્ત્વોની માત્રામાં પરિવર્તન થવાથી જ થાય છે. શારીરિક અસ્વસ્થતા પણ આના અસંતુલનને કારણે ઉત્પન્ન થાય છે. જો આ અસંતુલનને બરાબર સંતુલિત રાખવામાં આવે તો શરીર સ્વસ્થ અને નીરોગી રહી શકે છે.

શરીર જ નહીં, સૃષ્ટિના કોઈપણ ભાગમાં તે તત્ત્વોના પ્રમાણમાં ગરબડ પેદા થાય ત્યાં તે તત્ત્વની પ્રકૃતિની પ્રધાનતા સ્પષ્ટ રૂપે જોવા મળે છે. ધ્રુવ પ્રદેશોમાં ઠંડીનું પ્રમાણ વધારે છે, ત્યાં હંમેશાં બરફ જામેલો રહે છે, વનસ્પતિ નથી ઉગતી, કોઈ ગણ્યા-ગાંઠ્યા ઠંડા સ્વભાવવાળા જીવ જ ત્યાં રહે છે. આ વિચિત્રતાનું કારણ પ્રદેશમાં અગ્નિ તત્ત્વની ઉણપ છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં અને દક્ષિણ અમેરિકામાં અત્યંત ગરમી પડે છે. તે પ્રદેશોમાં પૃથ્વી તવાની માફક તપે છે, દિશાઓ આગ પેદા કરે છે, સૂર્યના પ્રચંડ કિરણો સારી ચીજોની સુંદરતા નષ્ટ કરી તેને પોતાની જ્વાળામાં સળગાવે છે. આ પ્રદેશ પણ પોતાના ઢંગનો નિરાળો છે. ધ્રુવ દેશ તથા વિષુવવૃત્ત રેખાના નજીકના પ્રદેશોમાં જે અસાધારણ અંતર છે, તેનું કારણ અગ્નિ તત્ત્વની ન્યૂનતા અને અધિકતા છે. સરળમાં આવનારા તોફાન ત્યાં વાયુ તત્ત્વની અધિકતા પ્રગટ કરે છે. આસામ તેમજ પૂર્વ દ્વીપ સમૂહમાં વર્ષા વધારે પ્રમાણમાં છે તે જળ તત્ત્વની પ્રધાનતા સૂચવે છે. ગાઢ જંગલ, ચિત્ર-વિચિત્ર ઝાડપાન અને જીવજંતુ, ખનિજ પદાર્થ વગેરે વિભિન્નતાઓનું કારણ તે જગ્યાની તાત્ત્વિક ઉણપો

જ છે બધા જાણે છે કે જળ-વાયુની અસર સ્વાસ્થ્ય ઉપર પડે છે. ઠંડી પ્રધાન યુરોપિયન લોકોનો રંગ, સ્વરૂપ, કદ, સ્વાસ્થ્ય, આફ્રિકાના લોકોના રંગ, રૂપ અને સ્વાસ્થ્ય કરતાં સર્વથા અલગ હોય છે. પંજાબી, કાશ્મીરી, બંગાળી અને મદ્રાસી લોકોના શરીર તેમજ સ્વાસ્થ્યની ભિન્નતા નજર સમક્ષ છે. આ પવન અને પાણીનું અંતર છે. કોઈ જગ્યાએ મેલેરિયા, કાળી ખાંસી, પીળો તાવ, પેચિસ, ચામડીના રોગ, હાથીપગો, રક્તપિક્ત વગેરે રોગોનું પૂર આવતું રહે છે અને કોઈ જગ્યાના પવન-પાણી એવા હોય છે કે ત્યાં જવાથી ખૂબ જ કષ્ટદાયક અસાધ્ય રોગ પણ સારા થઈ જાય છે. આ વાત પશુઓના સંબંધમાં છે. હિસારની ગાય અને નિજામાબાદની ગાયમાં જમીન આકાશ જેટલું અંતર જોવા મળે છે. આ પ્રભાવ ખાદ્ય પદાર્થોનો હોય છે.

ઘઉં, ચોખા, દૂધ, ઘી, ચા, શાકભાજી, દવાઓ, વનસ્પતિ વગેરેનાં ગુણ અને સ્વાદમાં પ્રાદેશિક અંતરને કારણે ફરક પડે છે. પ્રાદેશિક અંતરને કારણે તે જગ્યાએ તત્ત્વોની માત્રાની ન્યૂનતા તેમજ અધિકતા જ છે.

આ તો સ્થાન અને વાતાવરણમાં તત્ત્વોની ઉણપથી ઉપજેલ ભિન્નતાની ચર્ચા થઈ. આવી જ ભિન્નતા શારીરિક માળખું, સ્વભાવ અને સ્વાસ્થ્યમાં ત્યારે પડતી જોવા મળે છે જ્યારે શરીરમાં કોઈ તત્ત્વનું પ્રમાણ ઘટી જાય કે વધી જાય. ઋતુઓના પ્રભાવને કારણે સ્વાસ્થ્ય ઉપર લાગતા ઝટકાનું અસ્તિત્વ પણ આ વાત ઉપર આધારિત છે. કોઈને કોઈ ઋતુ અનુકૂળ પડે છે, તો કોઈને બીજી કોઈ અને કોઈના માટે એક વસ્તુ રૂચિવાળી અને ઉપયોગી હોય છે, તો કોઈને માટે બીજી. આ વાતો એ પ્રગટ કરે છે કે આ માણસોમાં તત્ત્વોના પ્રમાણમાં ભિન્નતા છે. ઉષ્ણ પ્રકૃતિવાળો માણસ ગરમ પ્રભાવ ઉત્પન્ન કરતી વસ્તુ ખાઈ લે તો તેની

તબીયત બગડવા લાગે છે. એ રીતે ઠંડી પ્રકૃતિવાળી માણસ જો કોઈ ઠંડી વસ્તુ ખાઈ લે તો તેને શરદી પકડી લે છે. આનાથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે દરેક વ્યક્તિમાં સ્થાન અને સંરચનાના ભેદના હિસાબે તત્ત્વોનું પ્રમાણ અલગ અલગ હોય છે.

રોગી હોવું અને નીરોગી હોવું એ બધું તત્ત્વોની સ્થિતિ ઉપર આધારિત છે. આહાર-વિહારની સાવધાનીને કારણે તત્ત્વોનું નિયત પ્રમાણમાં વધી ઘટી શકે છે, પરિણામે બીમારી ઊભી થઈ જાય છે. પવનના પ્રમાણમાં ફેરફાર થવાની લકવો, દર્દ, કંપ, અકબ્રવું, શ્વાસ, દમ વગેરે રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. અગ્નિ તત્ત્વના કારણે ગુમડા, ફોલ્લા, કોલેરા, ઝાડા, ક્ષય, શ્વાસ, પીળિયો વગેરે વધે છે. જળ તત્ત્વની ગરબડને કારણે જલોદર, સંગ્રહણી, અતિમૂત્ર, પ્રમેહ, પ્રદર, તાવ, ખાંસી જેવા રોગ પેદા થાય છે. પૃથ્વી તાપ વધી જવાથી રસોળી, મેદવૃદ્ધિ, ભારેપણું વગેરે રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. આકાશ તત્ત્વના અસંતુલનથી મૂર્છા, ઉન્માદ, ગાંડપણ, અનિદ્રા, ભ્રમ, ગભરામણ, ખરાબ સ્વપ્ન, ગૂંગાપણ, બહેરાશ, વિસ્મૃતિ વગેરે બીમારીઓનું આક્રમણ થાય છે. બે, ત્રણ કે પાંચ તત્ત્વોના મિશ્રિત વિકારોથી વિકારોની માત્ર મુજબ એક કે વધારે રોગ થઈ શકે છે.

આ રીતે આ તત્ત્વોનું પ્રમાણ ઓછું થઈ જાય તો બીજા પ્રકારના રોગ ઊભા થઈ જાય છે. અગ્નિ તત્ત્વની ઉણપથી ઠંડી, શરદી, નપુસંકતા, મંદાગ્નિ, શિથિલતા જેવા લક્ષણ પ્રગટ થવા લાગે છે. આમ બીજા તત્ત્વોની ઉણપ થવી, વધી જવાં અથવા વિકૃત થઈ જવાં રોગનું કારણ બની જાય છે. શરીર પાંચ તત્ત્વોનું બનેલું છે. જો બધા તત્ત્વો પોતાના મર્યાદિત પ્રમાણમાં ઉચિત સ્વરૂપે રહે તો બીમારીઓનું કોઈ કારણ ન રહે. જ્યારે પણ તેના ઉચિત પ્રમાણમાં ફેરફાર થાય છે ત્યારે જ રોગોનો ઉપદ્રવ થવા લાગે છે. રસોઈનું સ્વાદિષ્ટ અને લાભદાયક હોવું એ વાત ઉપર આધારિત છે કે તેમાં નાંખવામાં આવેલ ચીજો પૂરતા પ્રમાણમાં હોય. ચોખા, દાળ, ચણા, હલવો, રોટી વગેરેમાં જો અગ્નિ વધારે-ઓછી લાગે, પાણી વધારે હોય કે ઓછું પડી જાય, મીઠું, ખાંડ, ઘી

વગેરેનું પ્રમાણ ખૂબ જ ઓછું કે ખૂબ જ વધારે હોય તો તે ભોજનનો સ્વાદ, ગુણ અને રૂપ બગડી જાય છે. આ દશા શરીરની છે. તત્ત્વોનું પ્રમાણ બગડી જાય તો સ્વાસ્થ્યમાં નિશ્ચિત રૂપે ખરાબી આવી જાય છે.

આ ખરાબીથી બચવા માટે દૈનિક કાર્યક્રમ એ પ્રકારનો રાખવો જોઈએ કે બધા તત્ત્વ આવશ્યક માત્રામાં ઉચિત સ્વરૂપે પ્રાપ્ત થતા રહે. આ વિદ્યાના નિષ્ણાતો તે માટે કેટલાક એવા ઉપાયો સૂચવે છે, જેના દ્વારા તત્ત્વોને ઉચિત પ્રમાણમાં મેળવવાથી સ્વાસ્થ્ય જળવાઈ રહે છે.

પૃથ્વી તત્ત્વને ગ્રહણ કરવા માટે દરરોજ વહેલી સવારે કોઈ પાર્ક, મેદાન, બગીચો, ખેતર અથવા બીજી કોઈ સ્વચ્છ જગ્યાએ ખુલ્લા પગે ઓછામાં ઓછો અડધો કલાક ફરવું જોઈએ. આનાથી પગ દ્વારા શરીરમાં એકક્રમ થયેલ વિજાતીય દ્રવ્ય ખંચાઈને જમીનમાં ચાલ્યાં જાય છે અને ધાસને કારણે પગ ઠંડા થાય છે. આ ઠંડક મગજ સુધી પહોંચે છે અને તેને શીતળ બનાવી રાખે છે. આ સિવાય વહેલી સવારે પૃથ્વીમાંથી નીકળતી સ્વાસ્થ્યકારી વરાળ શરીર શોષે છે. એટલા માટે સવારનું ભ્રમણ વધારે ઉપયોગી માનવામાં આવ્યું છે. પરિભ્રમણ વખતે જો એવી ભાવના પણ હોય કે “પૃથ્વીની જીવન શક્તિ પગ દ્વારા શોષાઈને સંપૂર્ણ શરીરમાં ફેલાઈ રહે છે અને સંપૂર્ણ શરીરનું ઝેર ઘરતીમાતા ખંચીને આપણને નિર્મળ અને સ્વસ્થ બનાવી રહી છે,” તો લાભ વધારે ચમત્કારી થતો જોવા મળશે. અઠવાડિયામાં એક બે વખત માટીનું સ્નાન પણ લાભકારી હોય છે.

દરરોજ સ્વચ્છ અને તાજા પાણીથી નહાવું જોઈએ. જે રીતે પાણી પડતાં જ કરમાઈ ગયેલ વનસ્પતિઓ તાજી થઈ જાય છે તેવી જ રીતે દૈનિક સ્નાનથી સ્ફૂર્તિ, ચેતનતા અને સજીવતા શરીરને મળે છે. શરીર શીતળ, મન પ્રફુલ્લિત અને અંગો સાફ બની રહે છે. સ્નાનો ઉદ્દેશ્ય ફક્ત એટલા સુધી મર્યાદિત નથી પણ પાણીમાં ભળેલા જરૂરી તત્ત્વોને શોષવાનો પણ છે.

સવારે સંડાસ જતા પહેલાં એક ગ્લાસ પાણી પી લેવામાં આવે તો મળ સાફ થઈ જાય છે. કોગળાથી મોઢું અને ગળું સાફ થાય છે. નાક વડે પાણી ખેંચવાથી મગજને ઠંડક મળે છે. એનીમા લેવાથી પેટ સાફ રહે છે.

પાણી હમેશા દરેક કલાકે એકથી બે ગ્લાસ પીવું જોઈએ, નહીંતર તેની ઉણપ કબજિયાત જેવી તકલીફો પેદા કરે છે. પીતી વખતે પાણીને ઘુંટડે ઘુંટડે પીવું જોઈએ જેથી તેમાં જરૂરી લાળ મળી રહે, સાથોસાથ એ ભાવના પણ કરવી જોઈએ કે “આ અમૃત સમાન જળમાં જે શીતળતા, મધુરતા અને શક્તિ ભરેલી પડી છે તે શરીરના કણકણમાં, રોમેરોમમાં ફેલાઈ રહી છે.” ભાવના જેટલી પ્રબળ હશે ફાયદો તેટલો જ વધારે હશે.

અગ્નિ તત્ત્વને ગ્રહણ કરવા માટે તડકો સૌથી ઉત્તમ માધ્યમ છે. સવારના સૂર્ય સામે દરરોજ અડધાથી એક કલાક ખુલ્લા શરીરે બેસવું જોઈએ અને વારંવાર પ્રત્યેક અંગને સૂર્ય તરફ કરીને તડકો લેવો જોઈએ. તેનાથી જરૂરી વિટામીન અને તત્ત્વ શરીરના બધા અવયવોને સમાન રૂપે મળે છે. સૂર્ય સ્નાન કરતી વખતે એ ભાવ હોવો જોઈએ કે “સૂર્ય ભગવાનનું તેજ આપણા અંગ-અવયવોમાં પ્રવેશી તેને સ્વસ્થ, સતેજ અને પ્રફૂલિત બનાવી રહ્યું છે.”

સવારે શુદ્ધ પવનમાં ફરવાથી આ તત્ત્વની ઉણપ પૂર્ણ થાય છે. ફરતી વખતે ઉડા શ્વાસ નાકથી લેવા જોઈએ અને ખરાબ હવા છોડવી જોઈએ. જેથી સમગ્ર ફેફસામાં તેનો પ્રવેશ થઈ શકે. શ્વાસ અંદર ખેંચતી વખતે એ ભાવ હોવો જોઈએ કે બ્રહ્માંડમાં જે સ્વાસ્થ્યકારી પ્રાણ છે તે શ્વાસ સાથે અંદર જઈ રહ્યો છે. પછી તેને શક્ય એટલો રોકવો જોઈએ. આ સમયે પ્રાણને ડુંવાડે-ડુંવાડે સમાવાની અને શરીર અને મનના સ્વસ્થ, સુંદર, ઓજસ્વી તેમજ તેજસ્વી થવાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. શ્વાસ છોડતી વખતે દોષ-દુર્ગુણોને બહાર કાઢી નાખવાનો ભાવ હોવો જોઈએ. હવન દ્વારા વાયુભૂત ઔષધિઓને ગ્રહણ કરવી તે પણ સ્વાસ્થ્ય માટે બધી રીતે શ્રેષ્ઠ છે.

આકાશ તત્ત્વની શક્તિ શબ્દમાં સમાયેલ છે. આ શબ્દ શક્તિને ખેંચવી તે આકાશ તત્ત્વને પ્રાપ્ત કરવું તે થયું. તે માટે એકાંત જગ્યાએ નરમ પાથરણા ઉપર શરીરને બિલકુલ ઢીલું છોડી દેવામાં આવે છે. પછી આંખો બંધ કરી ભૂસ આકાશનું ધ્યાન ધરવામાં આવે છે અને ભાવ વ્યક્ત કરવામાં આવે છે અને ભાવ વ્યક્ત કરવામાં આવે છે કે નિખિલ ભૂરા આકાશમાં ફેલાયેલા, સદ્વિચાર, સદ્વિશ્વાસ, સત્પ્રભાવ બધી તરફથી ભેગા થઈ શરીરમાં વિદ્યુત કણોની માફક પ્રવેશ કરી રહ્યા છે. તેના પ્રભાવથી અંતઃકરણ દયા, પ્રેમ, પરોપકાર, કર્તવ્ય-પરાયણતા, સેવા, સદાચાર, સાહસ, ઉત્સાહ, પ્રસન્નતાથી ઓત-પ્રોત થઈ રહ્યું છે. શ્રદ્ધા અને તત્પરતાપૂર્વક કરવામાં આવેલી આકાશ તત્ત્વની આ સાધના અત્યંત વિશ્વકારી સિદ્ધ થાય છે. આ અભ્યાસને પરિણામે અનેક સિદ્ધ મહાત્માઓ, અવતારો તથા દેવતાઓની શક્તિઓ સાધક ઉપર પોતાની અસર નાંખે છે અને અંતરાલને શ્રેષ્ઠતાથી ભરતી રહે છે. સદ્વિચારોથી જ શરીર અને મન સ્વસ્થ રહે છે એ એક નિશ્ચિત તથ્ય છે.

જે કારણે કોઈ વિકાર પેદા થયો હોય તે કારણને હટાવવાથી તે વિકાર પણ હટી જાય છે. કાંટો વાગવાથી દર્દ થઈ રહ્યું હોય તો તેને કાઢી નાંખવાથી દર્દ બંધ થઈ જાય છે. મશીનમાં તેલ ન હોવાને કારણે તે ભારે ચાલતું હોય અથવા અવાજ કરતું હોય તો તેની કળો અને ભાગોમાં તેલ નાંખવાથી તે ખરાબી દૂર થઈ જાય છે. આ વાત સ્વાસ્થ્ય સુધાર માટે પણ છે. જે તત્ત્વની ઉણપ કે અધિકતાથી ગરબડ ઊભી થઈ હોય તેને સુધારી નાંખવાથી બધું સંકટ ટળી જાય છે. આપણું આ શરીર પંચમૌલિક છે. આ પાંચ તત્ત્વોમાં અસંતુલનથી વિવિધ પ્રકારના વિકાર અને વ્યાધિ પેદા થાય છે. અસંતુલનને મિટાવવું તે જ સ્વાસ્થ્યને પાછું લાવવા બરાબર છે.

આવો ! આત્માવલોકન કરીએ

“કોણ જાણે, લોકો આપણો વિરોધ કેમ કરે છે ?” આપણમાં ન જાણે કેટલાક એવા છે જે આ પ્રશ્નનો જવાબ શોધવા માટે હેરાન પરેશાન રહે છે. થોડુંક ચિંતન ઊંડું કરવામાં આવે તો ખબર પડે છે કે વિરોધનો જન્મ પ્રતિકૂળતાથી જ થાય છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પરોક્ષ અથવા પ્રત્યક્ષ, શારીરિક અથવા માનસિક મૌન અથવા મુખ્ય રૂપે પ્રતિકૂળતાની અભિવ્યક્તિ નથી કરતો ત્યાં સુધી વિરોધ ઉત્પન્ન જ નથી થઈ શકતો. એ વાત બીજી છે કે મનુષ્ય પોતાની આ ભૂલ, ઉણપ અથવા દોષને જોઈ સમજી ન શકે.

દૃષ્ટિદોષ, ભાવદોષ, ભાષાદોષ અને વ્યવહાર દોષ આ ચાર દોષ એવા છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ માટે વિરોધનો વધારો કરી નાંખે છે. દોષ-દર્શન, મર્યાદિત દૃષ્ટિકોણ, દૂરદર્શિતાનો અભાવ અથવા વધારે પડતું દર્શન વગેરે દૃષ્ટિદોષના સામાન્ય સ્વરૂપ છે.

દોષદર્શી વ્યક્તિ સામાન્ય રીતે બીજાઓની ઉણપો, દુર્બળતાઓ, રહસ્યો તથા છિદ્રોને જ જુએ અને શોધતો રહે છે. પોતાની આ વૃત્તિથી વશીભૂત થઈ તે એ પણ નથી વિચારી શકતો કે જો હું કોઈ ખરાબી અથવા દુર્બળતાઓને શોધવા માટે તત્પર રહીશ તો સંભવ છે કે બીજા પક્ષો મને અહિત ચિંતક જ માની બેસશે. તે એ વિશ્વાસ કર્યા વગર નથી રહી શકતો કે આ આપણી કમજોરીઓને જોઈને અનુચિત લાભ મેળવવા માંગે છે, દબાવી સંખવા માંગે છે અથવા કોઈ નુકસાન પહોંચાડવા માટે ભૂમિકા તૈયાર કરી રહ્યો છે. આવી અવસ્થામાં તેનો વિરોધ થવો સ્વાભાવિક છે. પછી ભલે દોષદર્શી તેનું કોઈ અહિત કરવા જ માંગતો ન હોય, ફક્ત પોતાની વૃત્તિથી મજબુર બની કોઈ વ્યસનથી મજબુર વ્યક્તિની માફક જ તેમ કરી રહ્યો હોય ત્યારે પણ આ કારણ તેના વિરોધને રોકી નથી શકતું. થોડા ઘણા દોષ તો લોકોમાં હોય છે. કોઈ પણ બધી રીતે નિર્દોષ નથી હોતું. એ રીતે કંઈકને કંઈક ગુણ પણ બધાનામાં જોવા મળે છે. બુદ્ધિશાળી

માણસ જે સમાજમાં સ્વચ્છ અને સરળ જીવનનું સુખ લેવા ઈચ્છે છે તે કોઈના દોષ નહીં ગુણો જ શોધ્યા કરે છે.

સંકુચિત દૃષ્ટિકોણ એક બંધન સમાન દુઃખદાયી હોય છે. તેને લઈને જે વ્યક્તિ જ્યાં પણ જાય છે ત્યાં પોતાને માટે નાપસંદગી અથવા અસહકાર ઊભો કરી લે છે. સંકુચિત દૃષ્ટિકોણવાળો વ્યક્તિ દરેક વસ્તુ તથા દરેક વ્યક્તિનું અવમૂલ્યન જ કરવા ઈચ્છે છે. તે કોઈની મજબુરી અથવા ગુણો જોઈને વખાણ કરવાનું તો જાણતો જ નથી. કોઈની મહત્તા અથવા માન્યતા સ્વીકારવી તેના વશની વાત નથી. કોઈની રચના કૃતિ, સુંદરતા અથવા સફળતાથી પ્રભાવિત થવાથી તે તેની જાહેરાત કરવામાં ચોરી કરે છે અને જો પ્રભાવને પ્રગટ કરે પણ છે તો કોઈ ઉણપ અથવા તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ કિંમત અને મહત્વ ઘટાડીને. કોઈના વિશ્વાસ, આસ્થા, ધારણા, નિર્ણય અથવા માન્યતાને સન્માન અપવાનું તો દૂર તેને રસ્તો-સુદ્ધા આપવા માટે તૈયાર નથી હોતા. તેમનામાં એ જોવાની શક્તિ નથી હોતી કે કોઈ બીજો વ્યક્તિ તેની માફક સફળ થઈ આગળ વધી જાય. એવા સંકીર્ણ વ્યક્તિ તરફ લોકો વિરોધી, અનુદાર અથવા ઈર્ષાળુ હોવાની ધારણા બાંધી લે છે અને તેને સંપર્કમાં લાવવા અથવા તેના સંપર્કમાં જવાનો ઉત્સાહ દાખવતા નથી અને આ એક પ્રકારનો વિરોધ જ છે. બુદ્ધિશાળી માણસો વિશાળ નજરનો આશ્રય આપી બીજાઓને રસ્તો આપવા અને બદલામાં રસ્તો મેળવી નિર્ભય તેમજ સંઘર્ષવિહિન જીવનના સુખનો ઉપભોગ કરે છે.

અદૂરદર્શી વ્યક્તિ ડગલે-પગલે ભૂલો કરે છે. તે જે કંઈ કરી રહ્યો છે તેનો ક્યાં, કોની ઉપર, કયા સમયે અને કયો પ્રભાવ પડી શકે છે તેનું અનુમાન કરી શકવું અદૂરદર્શી માટે સંભવ નથી. તે એવા અનેક કામો કરી બેસે છે, જે તે સમયે ઘણા ઉચિત દેખાય છે, પણ સમય જતાં મોટી પ્રતિકૂળ અસરો ઉત્પન્ન કરે છે. અદૂરદર્શીમાં એક દોષ ઉતાવળાપણાનો પણ હોય છે. તેને કારણે તેનાથી

ધણા હિત સિવાયના કામ થઈ જાય છે. જેમકે કોઈની આલોચનાનો અવસર આવી પડ્યો હોય તો દૂરદર્શી વ્યક્તિ તો તે અવસરથી ઉત્પન્ન ઉત્સુકતા અથવા પ્રેરણાને દબાવી દેશે, પણ અદૂરદર્શી તેની જરૂરિયાતને સમજી નથી શકતો અને પોતાની બુદ્ધિ પ્રકટ કરવાનો અથવા સ્પષ્ટ વક્તો હોવાનું શ્રેય લેવાના લોભે આલોચના અથવા નિંદામાં તલ્લીન થઈ જશે. જેના પરિણામે સાચું હોવા છતાં પણ આલોચિત વ્યક્તિની સાથોસાથ તે વર્ગ કે તે સમુદાયના બધા માણસો તેના વિરોધી થઈ જશે. આવાજ અદૂરદર્શી કર્મચારીઓ, વિદ્યાર્થીઓ, નેતાઓ અથવા સુધારકો, અધિકારીઓ, અધ્યાપકો લોકભાવનાને પોતાની વિરુદ્ધ બનાવી લે છે. બુદ્ધિમાન વ્યક્તિ કહેવા અને કરતાં પહેલાં તેના પ્રત્યક્ષ, પરોક્ષ અથવા દૂર દૂર સુધી પડનાર અસર ઉપર સારી રીતે વિચાર કરી લીધા પછી જ કોઈ કામ કરી શકે છે.

અતિદર્શી માણસો કોઈ પણ વાતને ખૂબ જ વધારી-વધારીને જુએ છે. કોઈનો તલ જેવો દોષ તેને પહાડ જેવો અને ટીંપા જેટલો ગુણ સમુદ્ર જેવો દેખાય છે અને તેના મુજબ તે તેની નિંદા કે સ્તુતિ પણ કરે છે. જેથી નિંદાનો શિકાર બનેલ માણસ તેને દુષ્મન માનીને અને સ્તુતિ પામનાર વ્યક્તિ તેને પુશામતી કે મિથ્યાવાદી સમજી પસંદ કરતો નથી. અતિદર્શીને કોઈનો નાનકડો ઘંઘો લાખો-કરોડોનો અને થોડીક સુવિધા ન જાણે કેટલી દેખાય છે અને તે મુજબ જ તે તેનો પ્રચાર પણ કરે છે જેનાથી તે વર્ગના લોકો તેને સમાજમાંથી નકામો માણસ ગણી તેના વિરોધી બની જાય છે. સમજદાર માણસ અધિકતાથી બચીને દરેક વાત તથા દરેક વ્યક્તિનું ઉચિત મૂલ્યાંકન જ કરતા હોય છે. ખોટા મૂલ્યાંકનથી અથવા અનુચિત પ્રશંસાથી જો કોઈ અધકચરી મનોદૈષ્ટિવાળા વ્યક્તિઓ પ્રસન્નતા પણ અનુભવે છે, તો બીજા ન જાણે કેટલા ઉપયુક્તવાદી થઈ તેના મિથ્યા પ્રચારના વિરોધી બની જશે.

દુર્ભાવ, સ્વાર્થભાવ તથા અહમ્ભાવ-ભાવદોષના જ સ્વરૂપ મનાયા છે. જે માણસોનું હૃદય દુર્ભાવથી દૂષિત રહે છે તે બધાનું ખોટું ચિંતન જ

કર્તા કરે છે. વાકૃપટુતા, વ્યવહાર કુશળતા, દયા, કરુણા, પ્રેમ અથવા ઉદારતાના કેટલાય કૃત્રિમ આવરણ ભલે કેમ નંખાયા ન હોય પણ દુર્ભાવ છુપાવ્યા નથી છુપાઈ શકતા. જે રીતે શત્રુતા મોંઢામાં ખાંડ ઓગાળવા છતાં પણ છૂપાઈ નથી શકતી તે રીતે દુર્ભાવ પણ સો આવરણની પાછળ પણ દેખાઈ આવે જ છે. મનુષ્યનું મુખ હૃદયનું દર્પણ કહેવામાં આવ્યું છે. દુર્ભાવનાપૂર્ણ વ્યક્તિ કેટલીય અનુકૂળતા પ્રગટ કરે પણ તેનો અંતરભાવ મોંઢાના ભાવોથી, આંખો તથા નિશાનીઓથી પ્રગટ થઈ જ જાય છે. શિકારીના દાણા ખવડાવવા, ફોસલાવવા, પ્યાર કરવા અને સમજાવવા છતાં પણ પશુ તેનો સમાગમ નથી કરી શકતું, પણ સદ્ભાવનાપૂર્ણ વ્યક્તિ પાસે જઈને ઊભું રહી જાય અને ગરદન ઉઘી કરી ખંજવાળવા કે સમજાવવાનો સંકેત કરવા લાગે છે.

દુર્ભાવનાપૂર્ણ વ્યક્તિ કોઈનો હિતેચ્છુ અથવા મિત્ર હોઈ શકે તે અસંભવ છે. તે તો કારણ કે અકારણ બીજાઓને નીચા દેખાડવા, તેને સંકટમાં પડેલો જોવા, સમય આવે અહિત કરવામાં જ સંતોષ માને છે. કોઈની ઉન્નતિ, વિકાસ, અથવા હસી-ખુશી જોઈ તે મનમાં ને મનમાં બળીને ખાખ થઈ જાય છે. એક બીજાની બુરાઈ કરવી, કોઈ બેના વિરોધ ભાવને વધારવા, પડતા વ્યક્તિનો પગ ખેંચવો, કોઈ પરિવાર અથવા બાળકોને બગાડવા, પરસ્પર કલેશને પ્રોત્સાહન આપવું વગેરે દુર્ભાવનાપૂર્ણ વ્યક્તિના સહજ કર્મો અને કૌતુકો છે. સમાજનું આવું કલંક અને મુર્ખતાનું પૂતળું જો સમાજમાં સહયોગ તથા સુખ મેળવવા ઈચ્છે તો એ તેની અનાધિકાર ઈચ્છા જ હશે. તેનો અધિકાર તો વિરોધ કરવો તેમજ ભૂંડું બોલવું તે જ છે. જે મેળવે છે તે તેને મળવું જ જોઈએ. સારા તથા બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ સંસારમાં કોઈના તરફ દુર્ભાવના નથી રાખતા, તેઓ તો સદ્ભાવનાના માલિક બનીને સમાજમા બીજાઓને સુખ આપી સુખ મેળવવાને જ મનુષ્યતાની ઓળખ માને છે.

બધું જ પોતાના અને પોતાનાંઓ માટે ઈચ્છવાવાળા સ્વાર્થી લોકો સમાજના ચોર માનવામાં આવ્યા છે. સ્વાર્થ ભાવનાથી દૂષિત વ્યક્તિનો સંસાર ફક્ત પોતાના સુધી જ સીમિત રહે છે. તેના ગુણો,

વિશેષતાઓ, સંપત્તિઓ તથા પ્રભાવનો લાભ કોઈ બીજાને કામ ન આવે એ વાતથી તે સતર્ક રહે છે. જો કોઈ વિવશતાથી તેનું કંઈ પણ કોઈના કામ લાગે તો તે તેને પોતાનું દુર્ભાગ્ય જ માને છે. કોઈ પણ રીતની જરૂરિયાતોમાં કામ આવવા માટે તે પોતાની ચતુરતા તથા વ્યાવહારિક બુદ્ધિની હાર સમજે છે. સ્વાર્થી વ્યક્તિ સંસારના બધા સુખ સાધનો ઉપર ફક્ત પોતાનો જ અધિકાર ઈચ્છે છે. પોતાના સ્વાર્થ સમક્ષ તેને કોઈનું દર્દ, કષ્ટ, પીડા, આપત્તિ કશું જ દેખાતું નથી. તે “પોતાના જીવતાં જગ જીવે છે” વાળી કહેવતને પૂર્ણ રીતે સમર્થક અથવા કહેવતને પૂરી કરનારા હોય છે.

સ્વાર્થ ભાવના જ તો તે ભાવના છે જે મનુષ્યને શોષણ, સંગ્રહ, ચોરી, ઠગાઈ, તથા ભ્રષ્ટાચારના પાપો માટે પ્રેરિત કરે છે. આ તો તે પાપ છે જેનાથી વશીભૂત થઈ મનુષ્ય અત્યાચારી, આક્રમક તથા અનાચારી બની જાય છે.

એક બાજુ જ્યાં સ્વાર્થી સમાજમાં દરેક પાસેથી તેની સદ્ભાવના તથા સજ્જનતાનો લાભ ઉઠાવી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાનું ઈચ્છે છે અને તે બીજી બાજુ બીજાઓની જરૂરિયાત અને મદદ માટે કતરાતા કરે છે. સ્વાર્થી માણસોની આ કપટની હાંલલી થાંડા જ સમય સુધી ચઢી શકે છે. જલદી જ તેનું સ્વરૂપ પ્રગટ થઈ જાય છે અને ત્યારે તેને સમાજની તીવ્ર ધૂણા તથા વિરોધનો તાપ સહન કરતાં કરતાં એક અસ્વીકૃત જેવી જાંદગી વિતાવવી પડે છે. બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ સીમિત સ્વાર્થ તથા અસીમ પરમાર્થમાં વિશ્વાસ રાખી તે મુજબ જીવન અપનાવી મનુષ્યતાના તે સુખો મેળવતો રહે છે જેના માટે સ્વર્ગમાં દેવતા પણ લલચાયેલા રહે છે.

અહમ્ ભાવ તો જાણે કે વિરોધનું વટબીજ જ છે. જે વ્યક્તિ આ દોષથી દૂષિત થઈ ગયો છે જાણો કે તેના માટે વિરોધ જ નહીં પતનની ભૂમિકા બનીને તૈયાર થઈ ગઈ. કોઈનું કહેવું માનવું નહીં, શિસ્ત તથા નમ્રતામાં અવિશ્વાસ રાખવો, સહકાર અને પરસ્પરની ભાવનાને આવશ્યકતા માનવી તે અહંકારી વ્યક્તિના સહજ દુર્ગુણ હોય છે. કોઈની વાત માનવી, તેના અધિકારોને માન્યતા આપવી અથવા સમજદારીના આધારે નિર્ણય લેવો તેની

આત્મ પ્રતિષ્ઠાનો પ્રશ્ન બની જાય છે. જલદીથી કોધીત થઈ જવું, આવેશમાં આવી જવું તેની એ દુર્ભગતાઓ છે જે વિરોધનો વિકાસ કરવામાં મદદ કરે છે. પોતાની ભૂલો ઉપર અડગ રહેવું, કોઈની ભૂલને ક્ષમા ન કરવી, સમાજમાં આતંક તેમજ ભયનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવું તે તેનો સહજ સ્વભાવ હોય છે. અસહનશીલ તેમજ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘનવાળી પ્રવૃત્તિઓનો અહંકારી માણસ સમાજમાં સંકટ માનવામાં આવે છે. કોઈ શક્તિશાળી અહમ્ પ્રધાન વ્યક્તિનો લોકો ખુલ્લેઆમ વિરોધ ન કરે તેવું બનવા જોગ છે, પરંતુ બધા લોકો મનમાં ને મનમાં તો ધૂણા કરતા કરતા દૂર જ રહેવા માંગે છે. પરંતુ મિથ્યાભિમાની, દંભી વ્યક્તિ તો ચાર દિવસ પણ સમાજમાં ટકી શકતો નથી. જલદીથી સમાજની અસહકારવાળી ભાવના તે નકામા વ્યક્તિને કાં તો ઉખેડીને ફેંદી દે છે અથવા હોશમાં લાવી દે છે. સત્તા, શક્તિ, સંપત્તિ, વિદ્યા, બુદ્ધિ હોવા છતાં પણ સમજદારી એમાં છે કે આ દોષથી બચવામાં આવે. આમ કરવાવાળા સમાજમાં સમાનતા તથા સ્નેહનો વ્યવહાર કરતાં પૂજા તેમજ પ્રતિષ્ઠાના પાત્ર બની જીવનમાં જે સુખ સંતોષનો અનુભવ કરે છે, તેની સરખામણીમાં સ્વર્ગનું સુખ પણ ટકી ન શકે.

કડવું, અસત્ય, અશ્લિલ તથા અનુપયુક્ત બોલવું તે ભાષા દોષ માનવામાં આવે છે. કટુવાદી માણસ એક સાધારણ વાતને પણ તીખી કરીને બોલે છે. લોકોને તેની વાતો વાગે તેમાં તેને મજા આવે છે. જ્યાં મુનીઓએ કડવું સત્ય બોલવા સુધીની મનાઈ કરી છે, ત્યાં સાધારણ સ્વરૂપે કડવું સત્ય ભાષણ કેટલું નકામું લાગી શકે છે તે સહજ રીતે સમજી શકાય છે. વાણીના બાણ ઝેર કરતાં પણ વધારે કષ્ટદાયક હોય છે ત્યારે તો આવા કટુવાદીઓએ સમાજમાં સહકારની અપેક્ષા કોઈ રીતે પણ કરવી ન જોઈએ.

હવે જુઓ, જો તમો વિરોધથી પરેશાન છો તો આ દોષોમાંથી કોઈ દોષ તમારામાં તો આવેલો નથી ને અને જો એવું હોય તો જલદીથી તેને બદલી નાંખો, તમારો વિરોધ જલદીથી સમાઈ જતો લાગશે.

વિવેક જાગૃત થાય તો પ્રગતિનો માર્ગ હાથ લાગે

જીભના સ્વાદને મહત્વ આપી આપણે તમતમતી મસાલેદાર મીઠાઈઓ, પકવાન, તળેલા, પચવામાં ભારે અને નુકસાનકારક પદાર્થો ભૂખ કરતાં વધારે માત્રામાં ખાઈએ છીએ અને આપણી હોજરી બગાડીએ છીએ. આથી જ વિવિધ જાતની માંદગી પેદા થાય છે. જેમાં પોષણક્ષમ તત્ત્વો ભરપૂર માત્રામાં છે અને સસ્તી પણ છે, તેનાથી એટલા માટે નાક મચકોડે છે કે તેમાં કહેવાતા લિજ્જતદાર સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ જેવો સ્વાદ નથી હોતો. સ્વાદવૃત્તિ મુખ્ય રહેવાથી અને હોજરીની સ્થિતિની સાથોસાથ સમતોલ ભોજનની માત્રા ન સચવાવાથી તે ખોરાક જોઈએ તેના કરતાં વધારે પરિશ્રમ અને વધારે ધનનો વ્યય કરવામાં આવેલો હોવા છતાંય તે નુકસાનકારક સાબિત થાય છે. તેનું કારણ વિવેકબુદ્ધિની ખામી છે. જો તેમાં સજાગતા જળવાઈ હોત અને સ્વાદવૃત્તિને મહત્વ આપ્યું ન હોત કે તેને અપનાવવાથી સ્વયંની કિંમતી તંદુરસ્તીની બરબાદી થઈ શકે છે.

આહાર એક રીતે ભૂખ રૂપી બીમારીની રામબાણ દવા છે. પોષણની જરૂરિયાતને તેના ગુણોના આધારે પસંદગી પામવી જોઈએ. દવા સ્વાદ માટે નહીં ગુણ માટે ખાવામાં આવે છે. જો ખોરાક વિષયક દૃષ્ટિ યોગ્ય રખાય તો સસ્તો આહાર પણ આપણને સ્વસ્થ અને દીર્ઘજીવી બનાવવા ભરપૂર મદદ કરે છે. આ તથ્યને સમજીને સ્વીકારનાર પણ સ્વાદવૃત્તિની ગુલામી છોડી શકતા નથી. તેનું કારણ વિવેકનું સુશુપ્ત અવસ્થામાં પડી રહેવું એ છે. જો તે જાગૃત રહ્યો હોત તો સ્વાદ અને સ્વાસ્થ્ય બંનેમાંથી કોને મહત્વ મળવું જોઈએ તેનો નિર્ણય કરત અને સાહસપૂર્વક તેનો નિર્દેશ મળતાં કે આત્મઘાતી ચટાકો છોડવો જોઈએ અને કેવળ એ ખોરાક સ્વીકારવો જોઈએ જે ઉપયોગી છે. ખોરાક એટલી જ માત્રામાં લેવો જોઈએ જેટલો દરરોજ જરૂરી હોય. જાગૃત

વિવેક જ તે શક્તિ છે જે ઈન્દ્રિયોને અને મનને કાબૂમાં રાખે છે.

આપણા હાથે ધીરે ધીરે આત્મહત્યા કરતાં કરતાં જ પોતાની શારીરિક માનસિક શક્તિઓના ભંડાર ખાલી કરતાં વણમોતે મરે છે કેટલી વિચિત્ર કમનસીબી છે કે બરબાદી આપણને રસીલી માલુમ પડે છે અને ઉન્નતિનો માર્ગ કઠોર અને નિરસ દેખાય છે. જો કે વાસ્તવિકતા આનાથી ઉલટી છે. એમ. એ. પાસ કરી મોટો ઓફિસર બનવાની ભાવના લઈને એક સામાન્ય બાળક ૧૬ વર્ષ સુધી ઉત્સાહપૂર્વક સતત અભ્યાસ કરતો રહે છે, આ દરમિયાન કેટલીયે વાર નિષ્ફળ થવા છતાં પણ પોતાનો પ્રયત્ન છોડતો નથી. એક આપણે છીએ જે પુસ્તકો વેચી સિનેમા જોવાવાળા આવારા છોકરાનું ઉદાહરણ બનીએ છીએ. તાત્કાલિક ઈન્દ્રિય સુખ અથવા બીજા પ્રકારના વિનોદોને જ સર્વસ્વ માનીએ છીએ અને ભાવિને અંધકારમય બનાવતા જઈએ છીએ.

દાદરની ખંજવાળ જેવી કામુક કીડાઓ પોતાની જ ચામડી ઉતરડી પોતાનું જ લોહી કાઢવા જેવી છે. કૂતરુ સુકું હાડકું ચાવે છે અને તેને જ્યારે જડબું છોલાવાથી લોહી નીકળે છે, તો તેને મજાથી પીવે છે. સમજે છે કે આ સ્વાદિષ્ટ પીણું હાડકામાંથી નીકળે છે. એ મુર્ખને એ જાણ હોતી નથી કે જડબું છોલાવાથી તેનું જેટલું નુકસાન થઈ રહ્યું છે તેની સરખામણીમાં તે સ્વાદની અનુભૂતિ કંઈ જ ગણતરીમાં નથી, તો કદાચ તે સુકું હાડકું ચાવવાનું છોડી દેત. પણ આપણને કામુક્તાની તૃપ્તિના નામે પોતાના જીવન રસને અમર્યાદિત માત્રામાં નષ્ટ કરીએ છીએ અને એ વિનાશકાળને તૃપ્તિદાયક માનીએ છીએ અને સમજીએ છીએ કે બીજા સાથી સહયોગીની કૃપા મળી છે, જેથી વાસ્તવિકતા એ છે કે આ બધું કૂતરાનું હાડકું ચાવવાથી વધારે કંઈ પણ

નથી. જો વિવેક જાગૃત હોત તો પરિસ્થિતિ સમજમાં આવતી અને તે દિશામાં આગળ વધવાના ઉત્સાહને, વિચાર માત્રને ઘૂંટકાર્યો હોત અને તેને યોગ્ય પ્રયોજનમાં વાળીને કહેવા પૂરતો લાભ મેળવ્યો હોત.

ખેડૂત આખા વર્ષ સુધી ખેતરમાં કઠોર પરિશ્રમ કરે છે. ઠંડી ગરમીની ચિંતા છોડીને, ફસલ વાવવી, પાણી સીંચવું, નિંદામણ કરવું, રખેવાળી કરવામાં દિલ પરીવી વળગ્યો રહે છે. શરૂ શરૂમાં તો તેને કંઈ મળતું નથી. પરંતુ નુકસાન જ રહે છે. બીજની વાવણીમાં ધરનું અનાજ માટીમાં નાખી દેવાની હિંમત કરે છે. આમ છતાં પણ ખેડૂતના ચહેરા પર કોઈ ગેરસમજ નથી દેખાતી, તે ભવિષ્યમાં સારો પાક થવાની આશા રાખી બેઠો હોય છે અને વર્ષ ભરના શ્રમઅનુષ્ઠાનની તપશ્ચર્યા પ્રસન્નતાપૂર્વક પૂરી કરે છે. એક આપણે છીએ કે ઉજ્જવળનું વરદાન મેળવવા માટે સુવ્યવસ્થિત-સુનિયોજિત અને સુસંસ્કૃત જીવન પદ્ધતિની આવશ્યકતા છે તેને પૂરી કરવાનો મોટેભાગે ઈન્કાર જ કરીએ છીએ. અસ્ત વ્યસ્ત અને દુષ્પ્રવૃત્તિઓયુક્ત જીવન જીવીએ છીએ. આની પ્રતિક્રિયા ભવિષ્યને અંધકારમય બનાવશે એવો આભાસ પણ જોવાય છે, બીજા ચેતવે પણ છે છતાં પણ દિશા બદલવાનો કોઈ પ્રયાસ નથી કરાતો, આનું કારણ વિવેકબુદ્ધિની દુર્બળતા જ છે. જો તે જાગૃત અને શક્તિમાન રહી હોત તો ખેડૂતના જેટલી સમજણનો પરિચય થયો હોત. ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું મૂલ્ય અદા કરવા માટે વર્તમાનને પ્રસન્નતાપૂર્વક કઠોરતાના બંધનમાં બાંધ્યો હોત, તો તેનું કહેવા જેવું સારું પરિણામ મળ્યું હોત. અદૂરદર્શીપણું કેવળ હલકા અને તાત્કાલિક લાભોમાં જોતરી રાખે છે. સમુત્ત ભવિષ્યનું દર્શન પણ થતું નથી. કલ્પનાઓ ઉમટે છે કે ભવિષ્યના દિવસો કેટલા સુખદ હોવા જોઈએ, પરંતુ તેનું મૂલ્ય ચૂકવવાની ન તો ઈચ્છા થાય છે, યા હિંમત કરે છે. આનું કારણ શોધવાથી એક જ તથ્ય સામે આવશે કે વિવેકશીલતા ધૂંધળી બની ગઈ. તેની શ્રેષ્ઠતા નષ્ટ

થઈ ગઈ. જો કે વિવેક જાગૃત રહ્યો હોત તો કુશળ વ્યવસ્થાપકની જેમ તેણે જવાબદારી પોતાના ખત્મા ઉપર લીધી હોત અને જ્યાં પણ અવ્યવસ્થા ફેલાઈ છે ત્યાં કડકાઈ રાખી યોગ્ય નીતિની પ્રસ્થાપના કરાઈ હોત. પરંતુ પોતાના જીવનમાં આવું કંઈ પણ નથી થતું, સડી ગયેલ જથ્થો જે પરંપરાઓ અને પરિસ્થિતિઓએ ગળે વળગાડ્યો છે તે યથાવત્ ચાલુ રહે છે. ક્યારે પણ આત્મ સમીક્ષા કરીએ છીએ ત્યારે સુધારો કરવાની મોટી જરૂરિયાત જણાય છે, પરંતુ એવો સાહસિક પ્રયત્ન ક્યારે પણ કરી શકાતો નથી. આનું તાત્પર્ય એક જ છે કે વિવેકના હાથમાં કુશળ પ્રશાસકની જેમ જીવનરથની લગામ સોંપાતી નથી. જો એમ કરાયું હોત તો આ જ આપણી જીવન સંપત્તિ જે ગંદા કચરાના ઢગલામાં પડી પડી સડી રહી છે તેવી તેની ખરાબ દશા ન થાત.

હાલની દિનચર્યા જે ઢગલા પર જોવામાં આવી રહી છે તેમાં સંપૂર્ણ સુધારાની આજે જ જરૂરિયાત છે અને તે નાના નાના સુધારા અજે જ સરળતાથી કરી શકાય તેમ છે. વાત ઘણી નાની છે. પરંતુ એટલું જ કરવાથી બમણી પ્રગતિનો આધાર બની શકે છે. એક એક ટીપું ટપકાવનાર ઘડાના છિદ્રો જો બંધ કરવામાં આવે અને તેમાં એક એક ટીપું નવું નાખવાની વ્યવસ્થા કરવાથી કહેવામાં તો બમણો તફાવત જોવાય, પણ વાસ્તવમાં તો તે હજાર ઘણો વધારે હશે. અસ્તવ્યસ્ત દિનચર્યાને સુસજ્જ બનાવી દેવા માટે એટલા માટે જ કહેવામાં આવી રહ્યું છે. વ્યવહારિક રીતે તેમાં થોડો જ ફેરફાર કરવો જરૂરી છે. ધીમે ધીમે બેદરકારીથી કામ કરવામાં ઘણો જ સમય નકામો જાય છે અને તેની કંઈ સમજ પણ પડતી નથી. જો સ્ફૂર્તિ અને તત્પરતાને અપનાવીને એ સમયને બાંધી દેવામાં આવે તો લચકદાર રબરની જેમ તેનો વિસ્તાર બહોળો થશે. એટલા જ સમયમાં બમણું કાર્ય થતું જોવામાં આવશે. આ જ પ્રમાણે અન્ય પ્રકારની ઢીલાશને સુધારી પ્રગતિના નવા આધારો બની શકે છે. આ પ્રમાણેના ક્રિયાલક્ષી,

વિચારલક્ષી અને ભાવલક્ષી અનેક ફેરફાર થઈ શકે છે અને તેની પ્રતિક્રિયા ચમત્કારિક પરિણામોના સ્વરૂપ સામે દેખાવા માંડે છે, પણ તે ત્યારે જ શક્ય બને છે જ્યારે વિવેકપૂર્ણ દૃષ્ટિકોણ વિકસિત થાય.

વિવેકમાં પ્રેરણા હોય છે. સામાન્ય વિચાર પ્રક્રિયાનું પરિણામ એટલું જ હોય છે કે માન્યતા બદલાઈ જાય, પરંતુ સ્વભાવ અને ક્રિયા પદ્ધતિ બદલાવવી માત્ર વિવેકની તીક્ષ્ણ ધારથી જ શક્ય બને છે, કારણ કે તેમાં અનુચિત પ્રત્યે રોષ અને ઔચિત્યને અપનાવવા અંગેનું સાહસ જોડાયેલા હોય છે. લાભાલાભનું ચિત્ર સ્પષ્ટ છે. અનિચ્છનીયતા અપનાવતા રહેવામાં નજીકના ભાવિમાં જે ખરાબી ઉત્પન્ન થવાની છે તેનું બીલામણું પરંતુ વાસ્તવિક સ્વરૂપ રજૂ કરવું અને કલાત્મક ગતિવિધિઓની ઈચ્છનીય ગતિવિધિઓને પરિણામે ઉજ્જવળ ભવિષ્યની સુંદર અને અસરકારક પ્રતિભા ઊભી કરવી વિવેકશીલતા દ્વારા જ સંભવિત થઈ શકે છે. તેમાં સામૂહિક સમૂહ ઉપર કોરડા ફટકારવાની અને તેને ઉદ્ડતાથી બળજબરીપૂર્વક રોકી યોગ્ય રસ્તો પકડવા માટે ફરજ પાડવાની શક્તિ છે. વિવેક નિયંત્રિત મગજ માત્ર કલ્પનાલોકમાં નથી ઉડતું, પરંતુ વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ રજૂ કરે છે અને જીવનક્રમને તે વાત ઉપર ચાલી નીકળવા માટે પ્રચંડ પ્રેરણા આપે છે.

જીવનના અને સંસારના દરેક ભાગમાં સાસં અને ખોટાં તત્ત્વો ગજબ રીતે ગુંથાયેલાં છે, તેમાંથી જ કોઈ એકને ખસેડવું પડે છે અને આ પૂરી રીતે વિવેક પર આધારિત છે. જો તે જાગૃત હશે તો લાભ પક્ષને અને ઔચિત્યને જોશે અને તેનો આધાર બનાવશે. સામાન્ય બુદ્ધિ ગમે તેવી તીવ્ર કેમ ન હોય સદા ભ્રમ જંજાળોમાં વિટળાયેલી રહી બિનઉપયોગીને છોડી દેવાનું સાહસ નથી કરી શકવાની અને ઔચિત્યને અપનાવવાનું તેને માટે સંભવિત નહીં બને. વિવેકીમાં જ તે સાહસ હોય છે કે તે પોતાની અનિચ્છાઓને પારખી શકે અને તેનું

નિરાકરણ કરવાનું દુસ્સાહસ અને સંઘર્ષ કરી શકે.

સમાજમાં કેટલીય પરસ્પર વિરોધી પ્રથાઓ ચાલી રહી છે. તેના અનુયાયી આંખો મીંચીને તેનું સમર્થન અને અનુસરણ કરે છે. જીવન જીવવાની અનેક પદ્ધતિઓ, વિચારોની અસંખ્ય શાખાઓ અને જીવનની કેટલીય પદ્ધતિઓ છે. તેમાંથી કોઈને પણ સંપૂર્ણ શુદ્ધ નથી કહી શકાતી. સાચું તો એ છે કે માણસની બુદ્ધિ સત્ય-શોધવાની દિશામાં ક્રમશઃ આગળ વધી રહી છે. તેનાથી જેટલું લક્ષ પૂરું કરી શકાયું છે, તેનાથી અનેક ઘણું પૂરું કરવાનું બાકી છે. આપણે કાચબાની ચાલથી સત્યશોધની તરફ ચાલી રહ્યા છીએ અને વિશ્વાસ રાખીએ છીએ કે સત્યના વધારે ને વધારે જથ્થામાં પ્રવેશ કરી આપણે પૂર્ણ સત્ય અર્થાત્ પરમાત્માના દર્શન કરી શકવામાં પણ ક્યારેક તો સમર્થ અવશ્ય થઈશું, પછી ભલેને તેમાં જેટલો સમય લાગવો હોય તેટલો લાગે.

આપણા સમાજમાં લગ્ન પ્રસંગે થનાર દુર્વ્યય કન્યા વિક્રય, વર વિક્રય, બાળલગ્ન, કજોડાં, મરણ પાછળ કરાતો ભોજન ખર્ચ, ભિક્ષાવૃત્તિ, જાતીની ઉચ્ચ-નીચની માન્યતા, લાજ પ્રથા, પશુ બલિ જેવા કેટલાય કુરિવાજો પ્રચલિત છે. ભાગ્યવાદ, દેવવિગ્રહ, શુકન, મૂર્ત્ત, ભૂત-પલીત વગેરે કેટલીય ખોટી માન્યતાઓ છે. વિવેકપૂર્વક જોવામાં આવે તો ખ્યાલ આવશે કે આવી અનેક અણધર પ્રથાઓ ઘણા લાંબા સમયથી આપણા પલ્લે પડી છે, જેમનો વાસ્તવિક સાથે કોઈ સંબંધ નથી. છતાંય કરોડો લોકો તેને માને છે અને આ વિટંબણામાં અટવાઈને પોતે નુકસાન ઉઠાવે છે અને આખાં સમાજનું નુકસાન કરે છે.

વર્તમાન માન્યતાઓ અને રિવાજોમાંથી આજે મોટાભાગનાને બદલવાની જરૂર છે, પણ આ ત્યારે જ થઈ શકે કે જ્યારે વિવેકશીલતાને મહત્ત્વ આપવામાં આવે. પુરાણા અને નવામાંથી કોઈનો દુરાગ્રહ કે પક્ષપાત ન થાય તો આપણે નિષ્પક્ષ ન્યાય દૃષ્ટિ રાખીને વિવેકી બની શકીએ છીએ અને આદર્શ જીવનનો સુખશાંતિભર્યો આનંદ મેળવી શકીએ છીએ.

શું બગાડ્યું હતું તેણે કોઈનું ?

કેટલાય દિવસોના ધૂંધળા વાતાવરણ પછી આજે પહેલી વખત સૂરજ નીકળ્યો હતો. વાદળ હટી ગયા હતા અને તડકો ખૂબ જ આનંદદાયક લાગતો હતો. ઓસીનની તબીયત આ બાજુ થોડાક દિવસોથી ખૂબ જ ખરાબ થઈ રહી હતી. સૂરજ નીકળવાથી તેને થોડી રાહત થઈ રહી હતી. ખબર નહીં સ્વાસ્થ્ય સાચે જ સુધરી રહ્યું હતું કે પછી મોસમનો પ્રભાવ હતો. ઓસીનનો પતિ ઓકાવા આજે સવારથી જ બહાર ગયો હતો. મોસમ સારી થયા પછી જ તે બહાર જઈ શક્યો હતો.

પતિને બહાર મોકલી તે ઘરના નાના-નાના કામમાં લાગી ગઈ હતી. તે ઈચ્છતી હતી કે બપોરની આસપાસ જ્યારે ઓકાવા પાછા આવી જાય ત્યાં સુધી તેના બધા જ કામ પૂરા થઈ ગયા હશે જેથી બંને આજના સ્વચ્છ વાતાવરણનો આનંદ ઉઠાવી શકે.

જાપાનના હિરોશિમા નગરના બહારના ભાગમાં તેમનું પોતાનું મકાન હતું. જ્યાં તે પોતાના પતિ અને બાળકો સાથે સુખદ જીવનના સ્વપ્ન વણી રહી હતી. પાછળના કેટલાક દિવસોથી તેના મનમાં કેટલાક વિશેષ કાર્યો પ્રત્યે તીવ્ર ઈચ્છા પેદા થવા લાગી હતી. તે કેટલીક વિશિષ્ટ જગ્યાઓ ઉપર જવા ઈચ્છતી હતી, વિશેષ પ્રકારની ચીજો ખાવા ઈચ્છતી હતી. લગભગ બે વર્ષ પહેલાં આ દિવસોમાં જ્યારે ઓસીન પહેલી વખત માં બનવાની રાહ જોઈ રહી હતી તો પણ તેની ઈચ્છાઓ કોઈ એવી રીતે પ્રબળ થઈ ઉઠી હતી. પણ તે ઈચ્છાઓ આ ઈચ્છાઓથી ઘણી જ વિપરીત હતી. ત્યારે તે મીઠાઈ ખૂબ જ ખાતી હતી પણ આ દિવસોમાં તેને ખાટી ચીજો વધુ ભાવતી હતી. છેલ્લી વખત તેને છોકરો થયો હતો અને આ વખતે તેને મનમાં ને મનમાં વિશ્વાસ જાગી ઉઠ્યો હતો કે તેના ખોળામાં નાનકડી ગુડિયા આવવાની છે.

તેનું મન આ દિવસોમાં ઉઠી મમતાથી ભરાઈ ગયું છે. નેને લાગવા માંડ્યું છે કે તે હવે બે બાળકોની મા છે. અંદરની મમતા બેવડી થઈ ગઈ છે. પરંતુ હજુ પોતાની ન જોયેલી છોકરીને પ્યાર નથી કરી શકતી. બસ ક્યારેક ક્યારેક એકાંત જાઈને પોતાના ઊભરેલા પેટ ઉપર હાથ ફેરવી લેતી. ક્યારેક ક્યારેક કલ્પિત બેટીને બુચકારી લેતી. જ્યારે અંદર હાલક-ડોલક થવા લાગે તો છોકરાને તોફાન કરવા બદલ ધમકાવે પણ ખરી “કેમ હેરાન કરે છે, લાડકી મારી” તે તેને સમજાવે છે. અત્યારથી તું આટલી શૈતાન છે તો જન્મ્યા પછી શુ કરીશ ? ના બેટી ! માને આ રીતે પરેશાન ન કરાય અને પછી અંદરોઅંદર હસી ઉઠે છે. બાકીનો સમય બધો જ પ્રેમ બેટા ઉપર ઊલકાવી દે છે.

આજે સવારે તે પોતાના બેટાના કામમાં લાગી છે તડકો નીકળી આવ્યો છે, તો તેના મનમાં બેટાને નવગ્રવવાની વાત પણ આવી. બે દિવસોથી ખરાબ વાતાવરણને કારણે હોચોવાને કડી ન લાગી જાય તે ડરથી નવગ્રવ્યો નહોતો. પણ આજે તડકો નીકળી આવ્યો આવ્યો હતો. આજે તેને નવગ્રવી દેવો જોઈએ. ખૂબજ ગંદો થઈ ગયો હતો અને પછી આજે ન નવગ્રવ્યો તો પછી કાલે મોસમ કેવી હોય ! એવું વિચારી તે બાળકના રોવાની પરવા કર્યા વર તેના કપડા ઉતારી રહી હતી. પહેલા પહેરણ ઉતાર્યું, બનિયાનનો વારો આવ્યો ત્યારે તો હોચોવા એકદમ ઉછળી ઉઠ્યો. તે તેના હાથમાંથી છૂટી જવા લાગ્યો. એક વખત તો તે લગભગ હાથમાંથી છૂટી ગયો પણ તે તેને ફરીથી ઘસેડી લાવી.

એક હાથે તેણે હોચોવાને પકડ્યો અને બીજા હાથે પાણીને અડકી જોયું કે બહુ ઠંડુ તો નથી અને ત્યારે તેની અંદર કંઈક ખૂબ જ જોરથી હલવા ડોલવા લાગ્યું. ઓસીને પોતાનો ભીનો હાથ પેટ

ઉપર રાખીને કહ્યું - 'ના બેટી ના ! તંગ ના કરાય. ભાઈને નવડાવવા દે.' એક બાજુ હોયોવા જોરજોરથી રોઈ રહ્યો હતો અને તેના હાથમાંથી છૂટી જવા માટે ઉછળી રહ્યો હતો અને બીજી બાજુ આ..... "તમે બંને ભાઈ બહેન મને કેમ પરેશાન કરી રહ્યા છો !" ઓસીને હસીને પેટ તરફ જોયું. "શેતાન બાબકો !" અને તે વિચારવા લાગી આ સમયે ઓકાવા ઘેર હોત તો તેની મદદ કરત. તેના પેટની હલચલ પ્રબળ થઈ રહી હતી. બેટી હવે અંદર રહેવા નહોતી માગતી તે જાતે કહી રહી હતી.

તે સમયે અચાનક ખૂબ જ જોરથી ગૂં-ગૂં-ઉ-ઉ તીણો અવાજ આવવા લાગ્યો. તેનું ધ્યાન ફરી એકવાર તેના પેટ તરફ ગયું. પણ બીજી જ ક્ષણે તેને ધ્યાન આવ્યું કે અવાજ આકાશમાંથી આવી રહ્યો હતો. અવાજની દિશામાં ખૂબ જ ઘૂમાડો અને ઘૂળ ઉડી રહ્યા હતા. સાફ આકાશ ક્યાંક છૂપાઈ ગયું હતું. સમગ્ર વાતાવરણ મેલું થઈ ગયું હતું અને આ બધાની વચ્ચે પાંચ હવાઈ જહાજ ઉડી જઈ રહ્યા હતા.

ઓસીનને સ્થિતિ સમજવામાં ક્ષણની વાર લાગી નહીં. તેણે સાબુ ચોળેલા નાનકડા હોયોવાને ઝડપથી ખોળામાં લઈ લીધો અને એક હાથ પેટ ઉપર રાખી પોતાની જ જોયેલ બેટીને સાંત્વના આપી અને ઝડપથી અંદર દોડી. નાવાનું પાણી, સાબુ, રૂમાલ ખુલ્લા આકાશ નીચે પડી રહ્યા.

ચારે બાજુએ અવાજ અવાજ હતો. આગ અને ધુમાડો. જાણે કે માટી ઘરતીના ખોળામાંથી ઉછળી આકાશ તરફ જઈ રહી હતી અને પછી આગની માફક ઘરતી ઉપર વરસી રહી હતી.

ધમાકા ખૂબ જ પાસે આવી રહ્યા હતા. તેને લાગ્યું કે તેનું ઘર ધમાકાઓથી ઘેરાઈ ગયું હતું. અચાનક તેના મોંઢામાંથી જોરથી ચીસ નીકળી. તેને લાગ્યું કોઈ આગ તેની ડાબી જાંઘ ચીરીને અંદર ધુસી ગઈ છે. નાગો કુંગો, સાબુ ચોળેલો, માટી માટી થયેલો નાનકડો હોયોવા તેને જોરથી ચીપકી ગયો.

આ બાજુ હજી ઓકાવા પાછો વળતાં પોતાની વસતીના સીમાડા સુધી પહોંચ્યો જ હતો કે હવાઈ-

જહાજોના અવાજથી તેના કાન ઊભા થઈ ગયા. આમ તો આ અનુભવ તેના માટે કે વસતીનાં કોઈ પ્રણ બીજા વ્યક્તિ માટે નવો ન હતો. અત્યારે તો વિશ્વયુદ્ધ શરૂ થઈ ગયું હતું. ના જાણે ક્યાં સુધી આ લડાઈ ચાલશે. હા, પાછળના ત્રણ દિવસોથી હવાઈ જહાજો જોવામાં આવ્યા ન હતા. આજે તડકો નીકળ્યો તો હવાઈ જહાજ પણ નીકળી આવ્યા.

તે સમજી શકતો ન હતો કે તે શું કરે. બસ એક જ વાત મનમાં હતી કે આ સમયે તેને પોતાના ઘેર ઓસીન અને હોયોવાની પાસે હોવું જોઈએ. બસ આ જ એક વાત ધ્યાનમાં રાખીને તે પડતો-અથડાતો-ઘસેડાતો ચાલી રહ્યો હતો. ચારેબાજુએ ચિચિયારીના અવાજો આપી રહ્યા હતા. સ્થાનિક વોલંટિયર અને સૈનિક અધિકારી પણ પ્રગટ થઈ ગયા હતા. મોટર ગાડીઓ આમ-નેમ દોડી રહી હતી.

પોતાના ઘર તરફ નજર પડતાં જ તેને લાગ્યું કે ઘબકારા બંધ થઈ જશે. જેમ-તેમ પડતો-અથડાતો તે ઘરમાં ધૂસી ગયો. તેની સામે લોહીલૂહાણ ઓસીન પડી હતી અને તેની છાતીએ બેભાન જેવો હોયોવા વીંટળાયેલો હતો. હજુ તે કઈ કરે તે પહેલાં એક અધિકારી કેટલાક વોલંટિયરો સાથે ઘરમાં ધૂસી આવ્યા, તેણે ઝડપથી ઓસીનની છાતી ઉપર હાથ નાંખ્યો અને અચાનક તે પોતાના સાથીઓ તરફ જોઈ કહે જીવે છે."

વોલંટિયર નમ્યા અને ઓસીનને ઉઠાવીને ચાલ્યા. ઓકાવાએ લગભગ બેભાન હોયોવાને ઉઠાવી લીધો. વિતેલા સમયની સાથે સૂર્ય આથમી ચૂક્યો હતો. ગાડી હોસ્પિટલના પટાંગણમાં પ્રવેશી ચૂકી હતી.

ક્ષણ વિતતી ગઈ. તે ઓસીનના એક ખૂણામાંથી બીજા ખૂણા સુધી ફરી રહ્યો હતો. તે આખી રાત આ રીતે ટહેલતો રહ્યો હતો અને હવે ઉપાની પહેલી કિરણ ઘરતીને અડકી રહી હતી.

તેને ખબર જ ન પડી કે રાત ક્યાં ગઈ. તે તો એ જ જાણતો હતો કે ડૉક્ટરે ઓસીન અને હોયોવાને ઉપર ઉપરની નજર નાંખી બે અલગ

અલગ ઓપરેશન થિયેટરમાં મોકલી આપ્યા હતા. આખી રાત તે આમ જ ટહેલતો રહ્યો હતો અને કોઈએ તેને હજુ સુધી કહ્યું નથી કે તેની પત્ની-બાળક કેવા છે? તે બચશે કે નહીં તે જાણતો ન હતો. જો તે ન બચે તો ?

“તેના મૃત્યુ પહેલાં મને તેની સાથે થોડી વાત કરી લેવા દો,” તે કહેવા ઈચ્છતો હતો. પણ કોને કહે ? અહીં કોણ હતું જે તેની વાત સાંભળે ? જે દરવાજાની અંદર તેની પત્ની અને નાના બાળક ગયા હતા તેની અંદર તેને જવા દીધો ન હતો અને તે સ્વયં અંદર જવાનું સાહસ કરી શકતો ન હતો. ત્યારે એક દરવાજો ખૂલ્યો.

તે ફરીને ઊભો થઈ ગયો, હજુ કંઈક વિચારે તેટલામાં એક નર્સનો નર્વસ અવાજ આવ્યો, સોરી મિસ્ટર ઓકાવા, અમે તમારા બાળકને બચાવી શક્યા નથી. આ શબ્દોએ તેને કંપનરહિત કરી દીધો. લાગ્યું કે તે ચક્કર ખાઈને નીચે પડી જશે. એટલામાં બીજો દરવાજો ખુલવાનો અવાજ આવ્યો, તે સચેત થઈ ગયો.

“મિસ્ટર, ઓકાવા તમો આવી શકો છો” ખુલ્લા દરવાજામાં પ્રગટ થયેલ એક બીજી નર્સે કહ્યું. નર્સ તેને કેટલાય રસ્તા ફેરવતી એક વોર્ડમાં લઈ ગઈ. ઘાયલોના તે જંગલમાં તેણે એક બેડ ઉપર ઓસીનને પડેલી જોઈ. હજુ તે કશું કહે તે પહેલાં સાથે આવેલ નર્સ પાસે આવી ગઈ હતી. અમને અફસોસ છે મિ. ઓકાવા અમે તમારી પત્ની અને બાળકને નથી બચાવી શક્યા.

“બાળકી” અને અચાનક તેને ધ્યાનમાં આવ્યું કે તેની પત્ની પોતાના શરીરમાં એક નાનકડા જીવને પણ પાળી રહી હતી તેની આંખમાં આંસુ ઉભરાઈ આવ્યાં.

“તમો બાળકીને જોવા માંગો છો ?” નર્સ તેને પૂછી રહી હતી. તેનું માથું હકારમાં જાતે જ હાલી ગયું.

અને પછી તે નર્સની પાછળ-પાછળ ચાલતો બધી ગલીઓને પાર કરી એક ઓરડા સામે આવ્યો.

નર્સ તેને ત્યાં જ ઊભા રહેવાનો ઈશારો કરી પોતે અંદર ચાલી ગઈ. દરવાજો ખૂલ્યો. નર્સના હાથમાં સફેદ કાપડમાં વીંટાળેલી બાળકી હતી. નર્સે કપડાના પડદાને હટાવી દીધો.

એક ગોરી, સ્વસ્થ બાળકી કપડાની વચ્ચે પડી હતી. તેના મોંઠા ઉપર રોવાના ભાવ હતા. કદાચ ચીલ્લાતી-ચીલ્લાતી તેની બાળકી પણ મરી ગઈ હતી. નર્સે બાળકીના માથાને એક બાજુ નમાવી ઓકાવાને બાળકીનો ડાબો ગાલ બતાવ્યો. ગાલ ઉપર એક મોટો તાજો તાજો ઘા હતો. ચામડી ફાટી ગઈ હતી. ખૂલ્લું લાલ માંસ દેખાઈ રહ્યું હતું. લોહી ચારે બાજુ જામીને કાળું પડી ગયું હતું.

તે કંઈક વિચારવા લાગ્યો, પાસે પડેલી પત્ની અને બાળકીની લાશ ઉપર એક નજર નાંખતાં તેણે નર્સની તરફ જોતાં બાળકી તરફ ઈશારો કર્યો. “સિસ્ટર ! છેવટે આ તો હજુ દુનિયામાં આવી જ નહોતી. તેણે આક્રમણકારોનું શું બગાડ્યું હતું ?” કોણ ઉત્તર આપે. આ ઘટનાથી દુઃખી હૃદયી ઓકાવા બૌદ્ધ સાધુ બની ગયો. વિશ્વ યુદ્ધ સમાપ્ત થઈ જવાથી જ્યારે જાપાનનું પ્રતિનિધિમંડળ વૈજ્ઞાનિક આઈન્સ્ટીન સાથે મુલાકાત માટે ગયું તેમાં ઓકાવા પણ એક હતો. તેની વાતચીતથી વિચલિત થયેલા મહાન વૈજ્ઞાનિક આઈન્સ્ટીન શાંતિ પ્રયત્નોમાં આગળ આવ્યા. ઓકાવાએ પોતાના જીવનના માર્મિક તથ્યોને ‘ધ ડે આફ્ટર’માં મૂલવ્યા અને પોતાનું શેષ જીવન ભગવાન બુદ્ધનો શાંતિ સંદેશ સમજવા અને સમજાવવામાં વિતાવવા લાગ્યો.

કોઈનાથી પણ બેહદ શત્રુતા ન કરો. દુશ્મન સાથે પણ એટલો સંબંધ તો ટકાવી રાખો કે સાથે બેસી શકો અને હળીમળીને વાતો કરી શકો. મિત્રથી મિત્રતા છોડવી હોય તો તેનાથી ઝગડો નહીં, પરંતુ ધીરેધીરે પ્રેમ ઓછો કરી દો. દુર્જનથી ન વેર બાંધો, ન પ્રીતિ. કુતરાના કરડવામાં અને ચાટવામાં દુઃખ જ દુઃખ છે.

ધર્મચેતનાનો સાર : આદ્યાત્મિક પંચશીલ

પંચશીલના કેટલાય પ્રકાર છે. તેને વિવિધ મહાપુરુષોએ વિવિધ રીતે રજૂ કર્યા છે. તે બધા પોતપોતાના કાર્યક્ષેત્ર અને સમયને અનુરૂપ છે. પણ તેમાંના બધા તેવા નથી જેને દરેક વર્ગનો વ્યક્તિ દરેક સમયે ઉપયોગમાં લઈ શકવાની સ્થિતિમાં હોય, આવી દશામાં એ જોવું પડશે કે સાર્વજનિક હિત સાધવાની દૃષ્ટિએ તેમાંથી કોની પસંદગી કરવામાં આવે, જે આજની પરિસ્થિતિમાં અનુકૂળ હોય.

ભગવાન બુદ્ધે પંચશીલોને તેમના બૌદ્ધ ભિક્ષુઓ અને શિષ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને નિર્ધારિત કર્યા હતા. તે છે -

૧. કોઈનું જીવન નષ્ટ ન કરો અર્થાત્ પૂર્ણ અહિંસક બનો.
૨. જે તમને આપવામાં આવ્યું ન હોય તેને ના લેશો અર્થાત્ ચોરી કે કપટથી કશું જ ન મેળવો.
૩. બ્રહ્મચર્ય પાળો તથા પોતાની ઈન્દ્રિયો ઉપર સંયમ રાખો.
૪. ઓછું બોલો, યથાર્થ બોલો, ધર્મના સમર્થનને ધ્યાનમાં રાખી બોલો.
૫. નશો ન કરશો.

આ નિર્ધારણ એટલા માટે કરવામાં આવ્યા કે ધર્મ ઉપદેશકોને શ્રદ્ધાસ્પદ સ્થાન ઉપર બેસવાવાળા લોકોને સામાન્ય માણસોની સરખામણીએ પોતાનું સ્થાન ઉચ્ચ રાખવું જ પડે, નહીંતર સામાન્ય લોકો જેવો સ્વભાવ ધારણ કરીને ઉચ્ચ આદર્શો સંબંધી ધર્મ ઉપદેશ કરી ન શકાય. જે કરે તેનો પ્રભાવ પણ ન પડે.

પંડિત નહેરુ અને ચીનના શાસનકારોએ મળીને રાજનૈતિક પંચશીલોની જાહેરાત કરી હતી. તેમના દેશો વચ્ચે ઉત્પન્ન થવાવાળી સમસ્યાઓનું સમાધાન શોધવામાં આવ્યું હતું. તે છે - (૧) રાષ્ટ્રો એક બીજાની ક્ષેત્રીય અખંડતાનું સન્માન કરે તથા સર્વાભૌમ હિતોનું પણ ધ્યાન રાખે. (૨) વિવાદોમાં આક્રમક નીતિ ન અપનાવે, પરંતુ પરસ્પર વિચાર વિનિયમ તથા પંચ નિર્ણયના આધારે તેનું સમાધાન શોધવામાં આવે. (૩) એક બીજાની આંતરિક બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ ન કરે. (૪) સમાનતા અને પરસ્પર સદ્ભાવ રાખે. (૫) શાંતિપૂર્ણ સહઅસ્તિત્વની વાત વિચારે. આ પાંચ વાતો એવી છે જેને

રાષ્ટ્રપ્રમુખોના પરસ્પરના સંબંધોને સાચવી રાખવાની દૃષ્ટિએ ત્યારે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. તેને તે લોકો દ્વારા જ અપનાવી શકાય તેમ હતા. સામાન્ય લોકો માટે કશું જ ન કરી શકે. ફક્ત પોતાના શાસકો પાસે તે માટે અનુરોધ અને આગ્રહ કરી શકે છે.

ગાંધીજીએ સત્યાગ્રહ વખતે વિશિષ્ટ પંચશીલોની જાહેરાત કરી હતી. તે સમયની જરૂરિયાતોને જોતાં દેશભક્તો માટે તે જરૂરી હતા. તે આ પ્રકારે નિર્ધારિત થયા હતા. (૧) નિર્ભયતા (૨) શારીરિક શ્રમ (૩) અસ્વાદનું પાલન (૪) સર્વ ધર્મ સમભાવ (૫) અસ્પૃશ્યતા નિવારણ.

આ બધા આમ તો દરેક વખતે દરેક માટે કાર્ય રૂપે અપનાવવા યોગ્ય છે. સત્યાગ્રહી વ્યક્તિઓ માટે સ્વયં બધાને માટે તો તે સમયની વિશિષ્ટ જરૂરિયાતોને જોતાં ઉપયોગી હતા જ. મહર્ષિ પતંજલીએ આ પાંચ કર્તવ્યોને, પાંચ વ્રતોને, પાંચ યજ્ઞનું નામ આપ્યું છે. તેવી વ્યાખ્યા આ પ્રકારે કરી છે - (૧) અહિંસા, (૨) સત્ય (૩) અસ્તેય (૪) બ્રહ્મચર્ય (૫) અપરિગ્રહ. આ પાંચ તેના માટે જરૂરી છે જે આત્મિક પ્રગતિના માર્ગ ઉપર ચાલવા ઈચ્છે છે. યોગ સાધનામાં જેની રુચિ છે તેમના માટે ક્રિયાપક્ષની સાધના કરવાની સાથોસાથ આ નિયમોનું પાલન કરવું જરૂરી લેખવામાં આવ્યું છે.

એક પંચશીલ આજની પરિસ્થિતિમાં બધા સેવાભાવી ઉદાર મનવાળા લોકો માટે અપનાવવા યોગ્ય છે, જેનું નિર્ધારણ યુગધર્મને અનુરૂપ અમે આપ્યું છે, તે છે - (૧) સત્ય તેમજ તથ્ય તરફ શ્રદ્ધા, (૨) પોતાના સંપર્ક ક્ષેત્રના વિકાસમાં શ્રદ્ધા, (૩) માનવતાના આદર્શો તેમજ સહયોગમાં શ્રદ્ધા, (૪) સામાજિક ન્યાયમાં શ્રદ્ધા, (૫) ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા.

આ પંચશીલ એવા છે જેને સામાન્ય લોકોના આત્મિક વિકાસની દૃષ્ટિએ યોગ્ય તેમજ ઉપયોગી માની શકાય છે તેને સામાન્ય લોકો દ્વારા અપનાવી તેમજ ઉપયોગમાં લાવી શકાય છે. આપણામાંથી દરેકે આ સર્વ ઉપયોગી પંચશીલોને ધર્મ ચેતનાનો સાર સમજીને અપનાવવા યોગ્ય આપણો વિશ્વાસ તેમજ ઉત્સાહ વ્યક્ત કરવો જોઈએ.

શરીર બે છે પણ મન એક-દૂધ તથા પાણી એકબીજામા મળીને જેવી રીતે એક થઈ જાય છે, એવી જીવન યાત્રા અમારી તથા પૂજ્ય ગુરુદેવની રહી જેમાં અમે બંને એકબીજાના પુરક બની પોતાના નાના-નાના બાળકો માટે જે કંઈ સભવ હતું તે કર્યું તથા બદલામાં અસીમ સ્નેહ, પ્યારભરી સવેદના તથા અકથનીય સન્માન મેળવ્યું. ગુરુદેવનું જીવન એક સમિધાની માફક ધીરે-ધીરે સળગ્યું તથા જીવનપજની આ પ્રક્રિયામા પોતાની સુગંધ ફેલાવતા પોતાના એશી વર્ણના જીવનકાળની એક-એક ક્ષણને માનવ માત્ર માટે નિયોજીત કરતા ગયા. કેવી રીતે ભૂલી શકું હું પોતાની સાથે વિતાવેલ તેમની તે ક્ષણોને જેમાં તેમણે ન કેવળ મને અસીમ સ્નેહ આપ્યો, પરંતુ કરોડો પુત્રોની માતાના સર્વોચ્ચ શિખર પર બિરાજમાન કરી દીધી.

સમગ્રની પીડા તેના નિવારણ હેતુ સાધનાત્મક પુરુષાર્થમાં જ જીવનના હરેક શ્વાસ લાગી જાય એ જ શિક્ષા તેમની સાથે જોડાયા પછી પહેલા દિવસે મળી શક્ય નેટલું મેં તેમનાથી ખભે-ખભો મિલાવીને ચાલવાનો પ્રયાસ કર્યો. આ જ ક્રમ પાછલા કેટલાક જન્મોથી તો ચાલતો આવ્યો હતો તેથી કોઈ પણ અટપટો અનુભવ ન થયો. બદલામાં અસીમ શાંતિ ચરમ આનંદની અનુભૂતિ થતી રહી. રોતાના આંસુ લૂછવા, તેમની પીડાને ઓછી કરવાની, તેમના પ્રારબ્ધને હળવો કરવા માટે જેટલું પણ શક્ય હતું, તે ગુરુદેવની સાધના સાથે પોતાની સમર્પણ સાધના જોડી રાખવાનો પ્રયાસ કર્યો. પરિજન પોતે જ આ તથ્યના સાક્ષી છે કે મમતાના અસીમ સાગર પૂજ્ય ગુરુદેવ જેમનું અંતઃકરણ કરુણાથી છલોછલ હતું, કેટલુંય કંઈક આપીને ગયા. કોઈકને ભૌતિક પ્રાપ્તિના રૂપમાં મળ્યું તો

કોઈકને કષ્ટોની મુક્તિના રૂપમા પરંતુ આ રિઝર્વ બેકમાં ક્યાંક કોઈ કમી નથી રહી.

મને હજી યાદ છે. વિવાહીત જીવનના વીસ વર્ષ જ વીત્યા હતા કે તેમણે મને એક મોટી જવાબદારી સોંપી દીધી. તે હતી હિમાલય જતી વખતે અજ્ઞાતવાસની અવધિમાં “અખંડ જ્યોતિ” પત્રિકાના સંપાદનની સાથે જ ૧૯૫૮ના ઐતિહાસિક ૧૦૦૮ કુંડી પજની ઊર્જાથી બનેલી કોઈ પણ પરિજન આ એક દોઢ વર્ષની અવધિમાં પોતાને એકલવાયાનો અનુભવ ન કરે. પૂજ્યવરની આપેલી શક્તિથી જ તે જવાબદારી નભી, તેમણો આ સમયમાં કઠોર તપની સાથે વેદોનું ભાષ્યંતર કર્યું તથા એક સાધકની ડાયરીના પાનાના રૂપમા પોતાના અજ્ઞાતવાસના અનુભવ લખી મોકલ્યા, જે “સુનસાન સાધી” પુસ્તકના રૂપમાં પ્રકાશિત થયા હું તો એક કંઈપુતલી માત્ર હતી, નચાવવાવાળા કલાકાર તે હતા જે મારા ઈષ્ટ હતા, આરાધ્ય, મારા ગુરુ, મારું સર્વસ્વ જેમને સમર્પિત હતું. પોતાના પરિવારથી વધીને સમસ્ત પરિવારની જવાબદારી જે સત્તાએ મને સોંપી દીધી હતી.

વિશ્વ માત્ર પર છવાયેલી મુશ્કેલીઓના વિશાળ ઘટાદાર વાદળો જ્યારે તેમણે પોતાની દિવ્ય દૈહિથી દેખ્યા તો “મહાકાળની યુગ પરિવર્તન પ્રક્રિયા” ના અંતર્ગત આગામી સાધનાત્મક પુરુષાર્થોની તથા તેમાં જન-જનની સહભાગીતાની ઘોષણા કરી તથા મથુરાની પોતાની કર્મભૂમિ સ્થાયી રૂપથી છોડી ૧૯૭૧ માં હરિદ્વાર સપ્ત સરોવરમાં મારા માટે શાંતિકુંજ નામની એક સાધના સ્થળીનું નિર્ધારણ કર્યું તેમણે હિમાલય તપ-પુરુષાર્થ હેતુ જવાની ઘોષણા કરી. વિદાયનો સમય આવ્યો તથા ફરીથી મારે તેમનાથી અલગ થઈ હૃદયવેધી આંતરિક વેદના

સહન કરતા શાંતિકુંજથી ૧૯૭૧ તેમને વિદાઈ આપવી પડી. ઘોર એકાંત નિવાસ, થોડી તપસ્વિની કુમારી કન્યાઓ તથા માત્ર ત્રણ સહયોગીઓ સાથે ચોવીસ કરોડ ગાયત્રી જપનો ક્રમ સતત આરંભ થયો. મિશનની ગતિવિધિઓ એ ત્યારે એક નવો વળાંક લીધો, જ્યારે પૂજ્ય ગુરુદેવ પ્રખર તપની તેજસ્વીતા સાથે એક વર્ષ બાદ પાછા આવ્યા તથા પ્રણ પરિવર્તન (પ્રત્યાવર્તન) સત્રોની, જીવન સાધના સત્રોની તથા ઋષિ પરંપરાના બીજારોપણ તેમજ ક્રિયાશીલતાની ઘોષણા તેમણે કરી. તેમના આવવાથી તેમજ મને તેમનો સમર્થ સહારો મળ્યો. મારા માટે સંજીવનીનું કામ કરી ગયો. ગાયત્રી પરિવાર તથા તેમની ગતિવિધિઓ ઝડપથી વધતી ગઈ. તો પણ એક પ્રત્યક્ષ પરિવર્તન બધાએ જોયું કે પૂજ્યવરે તેમને (પોતાને) પૃષ્ઠભૂમિમાં રાખ્યા તથા મને જ આગળ કરીને સારા પરિવારની લાલન-પાલનની વ્યવસ્થા સંભાળવા હેતુ આગળ કરી દીધી. કેટલાય વખત હું કહેતી પણ હતી કે આ ભાર મારાથી સંભાળાશે નહીં. તેમણે કહ્યું કે શક્તિ અમારી છે, તું પ્યાર વહેંચતી જા, બધાને એક સૂત્રમાં બાંધતી જા, મહાકાળે જ આ મિશનને માધ્યમ બનાવ્યું છે-ધરતીના ભાગ્યને બદલવાનું. એના માટે આપણે જેટલું પણ થઈ શકે, તેટલું કરવું જોઈએ.

તેવું થયું પણ તેમજ ફરી એક વધુ પરીક્ષાની ઘડી સૂક્ષ્મીકરણ સાધના દરમ્યાન આવી જ્યારે તેમણે એક-બે પરિજનો તથા મારા સિવાય બધાથી મળવાનું બંધ કરી કઠોર તપ આરંભી દીધું. સારું ધ્યાન જગતની પીડા માટે. ૧૯૮૬ની વસંત પંચમી પર આ ક્રમ સમાપ્ત થયો. મિશન વધતુ ગયું ચક્રવૃદ્ધિ ગતિથી નવયુગના મત્સ્યાવતારનું રૂપ જે હતું તેમજ બધા આશાભરી દૈઘિથી સતયુગ આવવાની પ્રક્રિયા માટે શાંતિકુંજ-એકવીસમી સદીની ગંગોત્રી તરફ નિહારવા લાગ્યા જેવી રીતે શરીર અને વસ્ત્રનો સંબંધ છે, જેની સાથે આત્માના સૂત્ર અતૂટ ઊંડાણ સુધી જોડાયેલ હતા એવા મારા

આરાધ્ય દેવે જ્યારે ૧૯૮૦ વસંત પંચમીના દિવસે સ્વેચ્છાથી ગાયત્રી જપંતી પર સ્થૂળ કાયાના બંધનોથી મુક્ત થઈ સૂક્ષ્મ તથા કારણમા સમાવવાના કાર્યને તીવ્રગતિથી વધારવાની ઘોષણા કરી તો આ શરીર-મન તૂટતું દેખાવા લાગ્યું. જીવન નૈયા કેવી રીતે તે સત્તા રૂપી કેવટ વગર આગળ વધશે-માનો કે આંખો સામે અંધકાર છવાઈ ગયો. પરંતુ હિંમત તેમણે જ આપી. “જ્યોતિ કદી બુઝાશે નહીં” શીર્ષકથી લખાયેલ લેખથી લઈને ૨ જૂને અપાયેલ તેમના અંતિમ સંદેશ સુધી છાતી પર પત્થર બાંધી મેં તે કર્યું જેની મારા આરાધ્યએ (ગુરુજીએ) મારાથી અપેક્ષા કરી હતી. પ્રત્યક્ષ રીતે તેમની સ્થૂળ કાયાથી તેમનું અલગ થવું એ પ્રકારનું હતું, માનો કે પાણીથી કઠાયેલ માછલીનું પીડાથી તડપવું. મારા બાળકોને, કરોડો ગાયત્રી પરિજનોને પૂજ્યવર સૂક્ષ્મ તથા કારણ સનાથી જે આપવા માંગતા હતા-સારા જગત પર છવાયેલ સંકટોના નિવારણ હેતુ સાધનાત્મક પુરુષાર્થનું માધ્યમ બનાવવા માંગતા હતા, તે તેમના ગાયત્રી જપંતી ૨ જૂન ૧૯૮૦ના મહાપ્રયાણ પછી સંભવ થતું ગયું. શ્રદ્ધાંજલિ સમારોહ, શક્તિ સાધના સત્ર, શપથ સમારોહ તથા સંસ્કાર મહોત્સવોના ઉપક્રમો પછી દેવ સંસ્કૃતિ દિગ્વિજય ના ક્રમમાં અઠાર અશ્વમેધ મહાપજ્ઞો દ્વારા ભારત તેમજ પૂરી ધરતી પર દેવ સંસ્કૃતિની અલખ જગાવવાની જે પ્રક્રિયા પાછલા ચાર વર્ષોમાં સંપન્ન થઈ છે, તેણે કરોડો વ્યક્તિઓની ચેતનાને પ્રભાવિત જ નથી કરી. સતયુગના સ્વપ્ન સાકાર થવાની પૂર્વ ભૂમિકા પણ બનાવી દીધી છે. પ્રત્યેક મહાપજ્ઞમાં પરચીસ-તીસ લાખ વ્યક્તિઓનું જોડાવું, તેમના દ્વારા સંસ્કૃતિ વિસ્તારનો સંકલ્પ લેવો, દુષ્પ્રવૃત્તિ દૂર કરી સત્પ્રવૃત્તિ સંવર્ધનનો કાર્યક્રમ આરંભ થયો-આ બધું બતાવે છે કે મહાપ્રયાણ પછી ગુરુદેવની સૂક્ષ્મ તથા કારણ સનાએ કેટલું કરી બતાવ્યું છે કે પાછલા સાઠ વર્ષોમાં નથી બન્યું, એનાથી કંઈ ગુણા અધિક પાછલા ત્રણ વર્ષોમાં સંપન્ન થયેલ છે, આ શક્તિનો

ચમત્કાર છે.

પરંતુ પીડા, પતન, હારથી ભરેલી આ દુનિયાને સુધારવા તથા ૨૦૦૫ સુધી ઉજ્જવળ ભવિષ્યથી ભરેલ સનયુગ લાવવાનો સંકલ્પ પૂરો કરવા માટે હજી ઘણું બધું કરવાનું બાકી છે. ભારત શ્રુતિ જ નહીં, સારી વિશ્વ વસુધા આ દિવસોમાં અનૈતિકતા-અપરાધિકતા - દ્રેષ - પાગલપણના આતપથી હેરાન થઈ રહી છે. મેં સારી ધરતીની પરિક્રમા પાછલા ત્રણ વર્ષોમાં કરી છે તથા પ્રત્યક્ષ રીતે દેખ્યું છે કે વ્યક્તિ-વ્યક્તિના મનોમાં દુઃખ, પારિવારિક જીવનના વિગ્રહો તથા સમાજની વિભમતાઓ-તોડફોડ ભરી મુશ્કેલીથી ભરેલી પરિસ્થિતિઓ કેવી રીતે પરોક્ષ જગતને પ્રદૂષિત કરી રહી છે. નારી પર થઈ રહેલ અત્યાચાર દહેજના નામે સળગતી વહુઓ, યોનિ સંબંધી શોભાટુ વધી રહ્યું છે. વૈભવ વધતા જતા, વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ જોવા છતાં આજે દરેક વ્યક્તિ બેચેન છે. અશાંત છે તથા ભવિષ્ય પ્રત્યે તેના મનમાં અનિશ્ચિતતા છે. અપહરણ ઠગાઈના મામલા વધતા ચાલ્યા છે, વ્યક્તિ સંવેદનહીન બની રહી છે તથા એવું લાગે છે કે સમાજના આ વધતા કેન્સર માટે કોઈ સૂક્ષ્મ સ્તરનો ઉપચાર ઝડપથી શોધવો પડશે જેથી બધાને શરીર, મન, અંતઃકરણથી પવિત્ર બનાવી તેમને આગામી કષ્ટોનો સામનો કરવા માટે એક સુરક્ષા કવચ આપી શકાય. દૈવી પ્રકોપ પણ ઝડપથી વધ્યા છે. શૂમેકર-લેવી ધૂમકેતુ જેવા ક્ષુદ્રગ્રહની બૃહસ્પતિ (ગુરુ) થી ટકકર તથા તેનાથી અંતરિક્ષ જગતમાં પરિવર્તનો વિશે વૈજ્ઞાનિક જે નથી બતાવી શકતા, તે આજથી બાર વર્ષ પહેલા પૂજ્યવર અખંડ જ્યોતિમાં જુપીટર ઈકેકટની વ્યાખ્યા સમયે બતાવી ગયા વિમાન દુર્ઘટનાઓ વધી રહી છે તો ભરતી-ભૂકંપ, મોટા રોગોનો પ્રકોપ, દુકાળ, જવાલામુખી વિસ્ફોટ જેવા સંકટ વૃદ્ધિ પર છે. કહેવા માટે તો ત્રીજા યુદ્ધનો ખતરો ટળી ગયો પણ ઉત્તર કોરિયા પાસે આધુનિક હથિયારો તથા આણુબોમ્બોનો જથ્થો તથા વિભાજિત

થયેલ રુસના એક-એક દેશની પાસે વિદ્યમાન આણુબોમ્બ ઇસ્લામિક બોમ્બની નજીકની આપત્તિ હજી પણ શીતયુદ્ધનું વાતાવરણ બનાવી બેસેલ છે. કહેવાનો આશય એ છે કે હજી પણ જેનાથી નવસૃજનને સંકલિપત આત્મબળ સંપન્ન દેવમાવવોની ઉત્પત્તિ સંભવ થઈ શકે તથા વિનાશ ટાળી શકાય.

આ બધું ક્યારે તથા કેવી રીતે થશે, કોણ કરશે ? એની ચિંતા પરિજન ન કરે. મહાકાળે આ મિશનને યુગ પરિવર્તનના નિમિત્ત બનાવવાના હેતુ જ કૌરવોની સેનાની વચ્ચે લાવી ઊભા કર્યા છે, બુઝાતો દીવો જ્યારે પણ વધુ ઝગમગે છે, ત્યારે કેટલાકને લાગે છે કે આ તો વધુ પ્રકાશિત થયો પરંતુ આ ક્ષણિક ચમક થોડી જ ક્ષણમાં ઓઝલ (અદૃશ્ય) થઈ જાય છે. મરનાર વ્યક્તિ જોરથી શ્વાંસ લે છે તો પાસે બેઠેલા સગાંવહાલાની આંખોમાં ચમક આવી જાય છે કે સંભવ છે હવે આ જીવી જશે. પરંતુ ચિકિત્સક જાણે છે કે આ અંતિમ વેળા છે પ્રાણ હવે શરીર છોડવાનું છે એવું જ કંઈક આ દિવસોમાં થઈ રહ્યું છે. આપણે મનોબળ ગુમાવવાનું નથી. ભેગું કરવાનું છે તથા અનીતિથી મોર્ચા લેનારી તાકતોને એકત્રિત કરવાની છે. પરિજન માત્ર એટલું જ કરે પોતાના સાધનાત્મક પુરુષાર્થમાં વૃદ્ધિ કરી દે તથા સમગ્રમાં સમાયેલ મહાકાળની સત્તાથી એકાત્મતા સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરે જેથી શ્રેષ્ઠ વાતાવરણ બનવામાં મદદ મળે.

મારી પોતાની સ્થિતિ આ દિવસોમાં પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની સૂક્ષ્મ તથા કારણ સત્તાની સાથે પળ-પળ કાંપી રહી જોય તેવી છે. દરેક શ્વાંસમાં મારા આરાધ્ય ગુરુ મારા ભગવાન જ મને દેખાય છે. એમના નિર્દેશોથી પાછલા ચાર વર્ષની જીવન નૌકા ચાલતી રહી. હવે આગળ પણ તેમના જ ઈશારા પર ચાલતા જવાનું છે. 'પરિજન જરા પણ હેરાન ન થાય, મનને દુઃખી ન કરે, ઉદ્ભવેગી પણ ન થશો કે આપણે પાછલા બે મહિનાથી આપણી આધ્યાત્મિક માતાના

સ્થૂળ દર્શન ન પામી શક્યા. આ શરીર તો શક્તિનું વાહક હાડમાંસથી ભરેલું છે. એને જેટલા દિવસ કાર્ય કરવાનું છે, કરશે પણ પોતાનું તે આસ્વાસન તે પોતાની ગુરુસના સાથે મળી જઈ અવશ્ય પુરુ કરશે કે જ્યાં સુધી પોતાનો એક પણ બાળક દુઃખી છે, તેને દિલાસો આપવા, સાંત્વના આપવા તેની માં તેની પાસે ક્યાંક મોજૂદ છે. તેમની પાંખો એટલી વિશાળ છે કે સારા જગતના દુઃખી જનોને તે પોતાની સંરક્ષણ છાયામાં રાખી શકે છે.

માત્ર માયત્રી પરિવારના પરિજનોના દુઃખ ક્રુટ જ નહીં સારી ધરતીના ક્રુટ જ્યાં દૂર કરવાના પ્રસંગ સામે જોય, દેવી વિધાન બનીને તે સામે આવ્યા જોય ત્યારે પોતાનું એક જ કર્તવ્ય રહી જાય છે કે જે પણ નિર્દેશ આવી રહ્યો છે, તે સ્વીકારવામાં આવે. બાળકો પોતાની માના સ્થૂળ ક્રુટને જુએ છે તો પોતાની પૂરી કોશિશ કરે છે તથા તેને યથાયોગ્ય આરામ આપવાનો પ્રયાસ કરે છે. આવશ્યકતા સમયે ઉચ્ચ સ્તર પર પ્રાપ્ત સહાયતા પણ આપવાનો પ્રયાસ કરે છે. પરંતુ પોતાની ખાસ ઈચ્છા તો એ છે કે પોતાને પ્રકૃતિના પ્રવાહના અંતર્ગત મહાકાલની સત્તાને આધીન કરી દે, તે જે ઈચ્છે તે કરે-જેવું ઈચ્છે તેવું કરે આ મિશનનું ભવિષ્ય નિશ્ચિત રૂપથી ઉજજવળ છે. એને તે ભાગીરથી પુરુષાર્થ કરવાનો છે જેમાં સાઠ લાખ સગર પુત્રોને શાપમુક્ત કર્યા હતા તો એ સંખ્યા વધીને ૬૦૦ કરોડ સુધી પહોંચી ગઈ છે. આપણે લોકો માત્ર છ (૬) કરોડ છીએ. સોગણા થવા માટે માનવી પુરુષાર્થ પુરતો નથી એને અતિમાનવી સ્તર પર જ પુરો કરવો પડશે. પ્રત્યક્ષ રીતે એ કાર્ય કોઈ પણ કરતું દેખાય પરંતુ શક્તિનો પ્રવાહ સૂક્ષ્મજગતથી જ ચાલશે. આસ્વમેધિક પુરુષાર્થ મારી ઈચ્છાઓ (ઉમ્મીદો) વધુ પ્રબળ બનાવી દીધી છે તથા પૂરી આશા છે કે મજબૂત ખભાવાળા મારા બાળકો અમારી સોંપેલી જવાબદારીઓને જરૂર નિભાવશે. ને આ સમયે આ પ્રવાહમાં જોડાયેલ રહેશે તે આગામી ૧૧-૧૨ વર્ષોમાં

પોતાને માન-સન્માનનો અધિકારી થતો પામશે. દેવ સંસ્કૃતિ દિવિજયનો આ ઉપક્રમ જે પાછળના દિવસોમા ચાલ્યો છે, તેણે આશાઓ કરી છે કે જો સન્માનજનો માટે થોડા સજજન કામમાં લાગી જાય તો પરિવર્તન થઈને જ રહેશે. આ સમય પણ કંઈક એવો વિશિષ્ટ છે.

સંધિકાળની વેળાવાળો આ જે સમય છે, તે વારે-વારે નથી આવવાનો. સારી ધરતીના ભાગ્યને જ્યારે નવેસરથી લખી રહ્યા જોય ત્યારે બધાની સાથે સાથ ન આપનારા નિશ્ચિત અભાગી કહેવાશે. વિશેષ સમયની જવાબદારી પણ વિશેષ જ જોય છે, જો આપણા પરિજન એ સમજી શકે તો શક્તિની પ્રક્રિયાની સાથે પોતાને જોડીને પોતાને અર્જુન, સુગ્રીવ, હનુમાનોની શ્રેણીમાં લાવી શકે છે. ચૂંટણી એમણે જ કરવાની છે.

હવે આપણી ભૂમિકા પરોક્ષ જગતમાં અધિક સક્રિયતાવાળી હશે. ગુરુસનાનું આમંત્રણ તીવ્રથી તીવ્ર થતું જાય છે તથા એક જ સ્વર દરેક શ્વાસની સાથે તૈયાર થઈ રહ્યા છે. યુગ પરિવર્તન માટે અને વધુથી વધુ સમર્પણ માટે આવમાં પ્રત્યક્ષ રંગમંચની ભૂમિકા પોતાના વરિષ્ઠ બાળકોના ખભે સોંપીને ક્યારેય પણ મારે સૂક્ષ્મ તથા કારણ સનાના રૂપમાં સક્રિય થવું પડશે. શક્તિનો પ્રવાહ કદી અવરોધી નથી જોતો આ તથ્યને જાણનારો કદી પણ લૌકિક સ્તર પણ ચિંતન નહીં કરે તથા પોતાના પુરુષાર્થમાં સાધના પરાક્રમમાં કોઈ કમી નહીં આવવા દે, એવો મારો દેઠ વિશ્વાસ છે.

એક મા જેના સ્તનોમાં દૂધ એટલું ભરેલું પડયું જોય જે છલકાઈ રહ્યું છે, પોતાનો સ્નેહ લૂટાવા માંગતી જોય, બદલામાં સમર્પણ ઈચ્છે પરિજનોથી લોભ, મોહ, અહંતા બંધનોથી મુક્તિ ઈચ્છે છે. શું અમારા પરિજન આ અમને આપી શકશે તથા જે મિશન રૂપી ગાડીને અમે તથા ગુરુદેવ ખેંચીને અહીંયા સુધી લાવ્યા, આગળ વધારતા રહી શકીશું. એ પ્રશ્ન પ્રત્યેકે પોતાની અંતરાત્માથી આજે તથા

હમણાં પૂછવાનો છે. કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં કોઈએ પોતાનું મનોબળ મુમાલ્યા વગર શક્તિના નિરંતર ચાલી રહેલ પ્રવાહ પર પૂરો વિશ્વાસ રાખવા માનતા આગળને આગળ વધવા જવાનું છે. સિંહ પશુના બચ્ચાની માફક, વીર પિતા તથા મા ના પુત્રોની માફક અમારી અંતઃવેદનામાં જે ભાગ પડાવી શકે, તેને આમંત્રણ છે કે તે શાંતિકુંજની રચનાત્મક પ્રક્રિયાથી સ્થાયી રૂપથી અથવા આંશિક સમયદાનીના રૂપમાં વધુ ઊંડા સ્તર પર જોડાય. જે મોહને ત્યાગી શકે તે વધુથી વધુ સમય તથા ઉપાર્જનનો અંશ ભગવાનના કામ માટે ફાળવે. જે આવનાર દિવસોમાં સંપન્ન થનાર દેવ સંસ્કૃતિ દિગ્વિજય ક્રમના અંતર્ગત નાના-મોટા કાર્યક્રમો માટે

પોતાનો પ્રભાવ ક્ષમતા-સામર્થ્યનું સુનિયોજન કરી શકતા હોય તે કરે.

પરિજનોને આ માટે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ એક સમર્પિત શિષ્યની માફક જીવી છે. પોતાના આરાધ્યની દરેક ઇચ્છાને પૂરી કરવાનો અથાગ પ્રયાસ કર્યો છે. પ્રત્યક્ષ દેશ્ય પટલ પર જો અમે દેખાઈએ નહીં તો અમારું કર્તવ્ય જે હજી સુધી ગુરુસત્તાની અનુકંપાથી બનેલ છે-બધા માટે પ્રેરણાનું કેન્દ્ર બની રહેશે તથા અમારા બાળકો સાચા ઉત્તરાર્ધિકારી બનતા આદર્શોના ક્ષેત્રમાં પ્રતિસ્પર્ધા કરતા કરતા ઉજ્જવળ ભવિષ્ય સમીપ (નજીક) લાવતા દેખાશે, એવો અમારો દેઢ વિશ્વાસ છે. ○

મોટા આયોજનનોની મહત્તા વિશાળ છે. એનાથી વાતાવરણ બને છે તથા જનમેદનીના સમગ્ર ચિંતન પ્રવાહથી સૂક્ષ્મ જગતમાં ચક્રવાત બને છે જે પરોક્ષના પરિશોધનમાં (શુદ્ધીકરણમાં) સહાયક બને છે. અસ્વમેધ પહેલાંની અસ્વમેધ દરમ્યાનની અસ્વમેધ પછીની પોતાની મહત્તા છે તથા તેનાથી ભારત તેમજ વિશ્વભરમાં દેવાત્મા કુંડલિની શક્તિના જાગરણ પ્રક્રિયાની પૂર્વાભાસ તૈયારી થઈ ગઈ છે. હવે લક્ષ્ય એ હોવું જોઈએ કે મોટા નાના આયોજનો દ્વારા રાષ્ટ્ર તેમજ વિશ્વનો એક ખૂણો પણ બાકી ન રહે જ્યાં ગાયત્રી તથા યજ્ઞનું તત્વદર્શન ન પહોંચ્યું હોય. એ આયોજન સંસ્કાર પર્વ, દીપ તેમજ નાના કુંડી યજ્ઞ, બૌદ્ધિક ગોષ્ઠીઓ તથા વર્કશોપ, પ્રભાત ફેરીઓ, નવરાત્રીના શક્તિ સાધના આયોજન, અખંડ જપ કાર્યક્રમ, પ્રજ્ઞા પુરાણ આયોજન, શક્તિપીઠ વાર્ષિકોત્સવ કાર્યક્રમ કોઈ પણ રૂપોમાં થઈ શકે છે. જે જાગૃત શક્તિપીઠો છે, ત્યાં નવા કાર્યક્રમ કુટીર ઉદ્યોગ, સ્વાવલંબન કાર્યક્રમ, વૃક્ષારોપણ, સફાઈ અભિયાન, શિક્ષા વિસ્તાર, દહેજ વિરોધી આંદોલન જેવા કાર્યક્રમ ચાલે તથા જ્યાં હજી જીવંત ચેતના નથી આવી, ત્યાંના પરિજન હવે જીવન શક્તિ માટે તત્પર થઈ જાય તથા એક વર્ષની અવધિમાં (સમયમાં) એમાં એટલા કાર્યક્રમ સંપન્ન કરી દે કે ગતિવિધિઓ પોતાની રીતે ચાલે. આગામી ગાયત્રી જયંતી સુધીનો સમય આપણા માટે પરીક્ષા કાળ છે. આ દરમ્યાન સ્થગિત થયેલા અસ્વમેધો સિવાયના બાકીના તો થશે જ, આંબલખેડાની અર્ધ મહાપૂર્ણાહુતિને વિરાટ સ્તર પર સફળતમ બનાવવો આપણો પ્રમુખ ધ્યેય હશે. એના માટે ભારે (વધુ) સંખ્યામાં સમયદાનીઓની જરૂર પડશે. આશા જ નહીં, દેડ વિશ્વાસ પણ છે કે આવા વિકટ સમયમાં કોઈ પણ આ ક્ષેત્રમાં આગસ ન કરી વધી-કરીને પોતાનો સમય તથા ઉપાર્જનના શ્રદ્ધા સુમન ચઢાવશે.

આજની શ્રેષ્ઠ સંજીવની, જેની સૌથી વધુ જરૂર છે

સહાનુભૂતિ એ મનુષ્યની આંતરિક શક્તિઓમાંની એક છે. સહાનુભૂતિ મનુષ્યના હૃદયમાં નિવાસ કરનાર કોમળ ભાવના છે. જેને લીધે લાગણી, દયા, પ્રેમ અને કરુણા જેવી ભાવનાઓ પેદા થાય છે. તે આત્માની નિઃસ્વાર્થ ભાષા છે. એ વાણીને વાચા નથી, પરંતુ દરેક હૃદયવાળી વ્યક્તિ એને સમજે છે. જીવનમાં માનસિક કે શારીરિક ઊથલપાથલ થવાનું કારણ એ છે કે આપણે આંતરિક શક્તિઓનો અનાદર કરીએ છીએ.

મનુષ્ય વિદ્યાતાની બનાવેલી અદ્ભુત કૃતિ છે. મનુષ્ય એક એવું પ્રાણી છે, જે દયા, પ્રેમ અને કરુણા વગરનું જીવન લાંબો સમય જીવી શકતું નથી. સહાનુભૂતિ તો દયા, પ્રેમ અને કરુણાનું સંમિશ્રણ છે. એના અભાવે જીવન કશું ખોવાઈ ગયું હોય એવું ખાલી લાગે છે.

પ્રેમ, દયા તથા કરુણા એવા માનવીય ગુણો છે કે એમના વગર એક પણ પણ જીવવું મુશ્કેલ લાગે છે, પરંતુ આજનો સુધરેલો અને વિચારશીલ મનુષ્ય એ તરફ ખાસ ધ્યાન આપતો નથી. પ્રેમના અભાવે જીવન વેરાન લાગે છે. કરુણા, દયા, સહયોગના અભાવે સમાજ કે પરિવારની રચના થઈ શકતી નથી.

માનવી પોતાના આત્મિક ગુણોનો ઉપયોગ પ્રેમ આપવામાં કે મેળવવામાં કરતો નથી એ એક મોટી વિડમ્બણા જ કહી શકાય. આપણે બીજા પાસે મોટી અપેક્ષા રાખીએ છીએ, પણ જ્યારે બીજાને આપવાનું થાય ત્યારે કંજૂસાઈ કરીએ છીએ. જ્યારે આપણે દુઃખી થઈ છીએ ત્યારે તો અપેક્ષા અને આદર્શોની વાતો કરવા મંડી પડીએ છીએ.

જીવનમાં આંતરિક ગુણોના સત્યને માનવામાં આવે, તેનું પાલન કરવામાં આવે. નહીં તો તેના અભાવમાં જીવનક્રમ અને સમાજનો ઢાંચો ખલાસ

થઈ જાય. આત્માનું પરમાત્મા સાથેનું મિલન એક કાલ્પનિક વાત બની જાય.

એકાંત મનુષ્યને ગાંડો બનાવી દે છે. મનુષ્યનો સ્વભાવ એકાંતમાં રહેવા ટેવાયેલો નથી. એકલમૂડિયા મનુષ્યની શક્તિ પણ ઘણી સીમિત અને થોડી હોય છે. એટલા માટે માણસ પાસે એવી અપેક્ષા રાખવામાં નથી આવતી કે તે માત્ર પોતાના વિશે જ વિચારે. તે અસમર્થને સમર્થ બનાવે તેવી અપેક્ષા તેની પાસે રાખવામાં આવે છે. ભૂલેલાને સાચા માર્ગે વાળવો એ મહાનતાનું લક્ષણ છે. જેમણે ઉન્નતિ કરી છે તેમને વધારે ઊંચે લઈ જવામાં કોઈ મુશ્કેલી પડતી નથી.

દરેક મનુષ્ય સહાનુભૂતિનો ભૂખ્યો હોય છે. દુઃખમાં સહાનુભૂતિ અને દયા કિંમતી દવા કરતાં કોઈ રીતે કમ નથી. એટલા માટે મનોવૈજ્ઞાનિકોએ એના પર સંશોધન શરૂ કર્યું છે. દયા, કરુણા, મમતા, પ્રેમ વગેરેની આપણા મન અને સ્વાસ્થ્ય પર અસર પડે છે. આપત્તિના સમયે પ્રેમના અને સાંત્વનના બે શબ્દો શાંતિ આપે છે એનો અનુભવ દરેક વ્યક્તિને હશે. મારા માટે કોઈકને સહાનુભૂતિ છે એવો આત્માસ અથવા વિશ્વાસ માણસને સાહસ કરવા પ્રેરે છે. પછી ભલે તેને શારીરિક, આર્થિક કે ભૌતિક રૂપે તે સહાનુભૂતિ પ્રગટ થઈ હોય.

કેટલાક પ્રસંગો એવા હોય છે કે જ્યારે આપણે કહીએ છીએ કે અરે, તમારા આવવાથી એકદમ વાતાવરણ મહેકી ઊઠ્યું. તમારા શબ્દોથી શાંતિ મળી, સાહસ કરવાની હિમત આવી. આ બતાવે છે કે સહાનુભૂતિ, પ્રેમ અને દયાનો મન અને મસ્તિષ્ક સાથે કેવો ગાઢ સંબંધ રહેલો છે. દુઃખમાં આપણી ભૂખ મરી જાય છે. આનંદમાં બે રોટલી વધારે ખાઈ શકીએ છીએ. એ સિદ્ધ કરે છે કે આ મહાન વિચારો અને ગુણોની શરીર પર, મન પર કેટલી ઊંડી અસર થાય છે.

કેટલાક મનોવૈજ્ઞાનિકોનું કહેવું છે કે સહાનુભૂતિ આપનાર અને લેનાર બંનેનું આયુષ્ય વધે છે. કૂતરાં અને બિલાડાં પર પ્રયોગ કરવામાં આવ્યા છે એનાથી સિદ્ધ થાય છે કે સહાનુભૂતિનો સ્પર્શ થતાં જ ફેફસાં ગરમ થઈ જાય છે. ધમનીઓ પણ પોતાના સ્વાભાવિક તાપમાન પર સ્થિર થઈ જાય છે. લોહીનો રંગ નિખરવા લાગે છે.

સહાનુભૂતિ જો માનવ હૃદયનો જન્મજાત ગુણ ન હોત, તો આ દુનિયાનો નકશો જ કંઈક હોત. આપણો વિકાસ એકલો જ ન રોકાઈ જતો, પરંતુ જીવન પણ નરક જેવું બની જાત. કોન્ફ્યુશિયસ, ફ્રાન્સિસ, બેકન તથા માઓત્સે તુંગ વગેરે શરૂઆતમાં સહાનુભૂતિને ઠગ વિદ્યા માનતા હતા, પરંતુ જ્યારે તેઓ જીવનનાં તત્ત્વો અને સત્યોની ઊંડાઈમાં ઊતર્યા ત્યારે ખબર પડી કે મનુષ્ય માત્ર સહાનુભૂતિને કારણે જ જીવતો છે. આ સત્યનો અનુભવ આપણે આપણા પરિવારમાં કરી શકીએ. બાળકને રોજ ધમકાવવાનું શરૂ કરી દેજો, પછી જોજો કે સહાનુભૂતિના અભાવમાં બાળક પાગલ જેવું બની જશે. દરેક અભિમાની, ધમંડી અને પૈસાદાર માણસને અંતે માનવીય ગુણો આગળ માથું નમાવવું પડે છે. આત્માની ભૂખ દૂર કરવા માટે તેઓ ભીખ માંગતા જોવા મળે છે. ક્રાંતિકારી માઓત્સે તુંગ સહાનુભૂતિના એક ટીપા માટે અંત સુધી તડપ્યા હતા.

સહાનુભૂતિની બાબતમાં કોક્સે લખ્યું છે કે જ્યારે તમે બીજાઓ તરફ જુઓ ત્યારે સંવેદનાથી કામ લો, પરંતુ પોતાની જાત સાથે કડકાઈથી કામ લો. ફ્રેન્ચ મનોવિદ્યા વિશારદ ગોવાનિયા લખે છે કે સહાનુભૂતિની ભાવના માનસિક ઉન્નતિની સૌથી મોટી પ્રેરકશક્તિ છે, માનસિક રોગોની એક મોટી દવા છે. આનંદની વાત છે કે મનુષ્યને આ પૂણ્યદાયી સહાનુભૂતિ મફત અને અપાર પ્રમાણમાં મળે છે, નહીં તો આ મોંઘવારીના જમાનામાં લોકો પૈસા ખર્ચીને કદી ખરીદે નહીં.

સહાનુભૂતિ પ્રેમ કરતાં પણ મહત્વની બાબત છે. પ્રેમ બદલાની આશા રાખે છે, જ્યારે જે લોકો આપણા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ન રાખતા હોય એમના પ્રત્યે પણ આપણે સહાનુભૂતિ રાખી શકીએ છીએ. જગતમાં દુઃખી અને પીડિત લોકો સહાનુભૂતિના મલમથી જ પ્રગાતે કરી રહ્યા છે. આત્મસંતોષ તથા પ્રેમ મેળવવા માટે સહાનુભૂતિ સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે. જેનામાં સહાનુભૂતિ હોય છે તે મહાન છે અને જે બીજાઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ રાખે છે એ એના કરતાં પણ મહાન છે. જે દેશના લોકોના હૃદયમાં સહાનુભૂતિની ગંગા વહી રહી હોય ત્યાંના લોકોનું જીવન કદીય વેરાન બની શકે નહીં. તેથી બીજાઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ રાખવાનું ચૂકશો નહીં.

ગુરુદેવ રવિન્દ્રનાથ મૃત્યુ શૈયા પર અંતિમ શ્વાસ લઈ રહ્યા હતા, ત્યારે એક વ્યક્તિ આવીને બોલ્યો, “ધન્ય છો આપ ! આપે જીવન સાર્થક કરી દીધું. છહજાર ગીતો રચ્યાં. આપ તો તૃપ્ત થઈ જ ગયા હશો. દુનિયા માટે એક અમૂલ્ય વારસો છોડ્યો છે આપે.....!” ગુરુદેવ શ્રી રવિન્દ્રનાથે આંખો ખોલી અને ખૂબ નમ્રતાથી બોલ્યો. તૃપ્ત ક્યાં થયો ? મારું, પ્રત્યેક ગીત અધુરું જ રહ્યું, જે મારા ઉદ્દગારો હતા તે તો હજી પણ અટકેલા જ છે. આ છહજાર તો એ દિશામાં કરેલી અસફળ ચેષ્ટાઓ છે. તે ઉદ્દગારોને બહાર લાવવાનો પ્રયાસ છે. મેં છહજાર વખત કોશિશ કરી પરંતુ તે ગીત અધુરું જ રહ્યું, જે હું ગાવા માંગતો હતો. તે ગીતને, તે ઉદ્દગારને ગાવાનો પ્રયાસ કરી જ રહ્યો હતો, ત્યાં સુધી તો આ તેડું આવી ગયું.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી

સ્વયંને શક્તિ ભંડારની સાથે જોડીને તો જુઓ (ગુરુપૂજિમાના પૂર્વ સમયે શાંતિકુંજ ક્ષેત્રમાં ૧૯૭૭માં આપેલું ઉદ્બોધન)

ગાયત્રી મંત્ર અમારી સાથોસાથ - ॐ ભૂર્ભુવઃ
સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો
યોનઃ પ્રચોદયાત્.

મનુષ્યની સામાન્ય શક્તિ સીમિત છે. ભગવાને પ્રત્યેક પ્રાણીને એટલો સામાન આપ્યો છે કે તે પોતાના જીવનનું ગુજરાન કરી શકે છે. કીડા-મકોડા અને પશુ-પક્ષીઓને માત્ર એટલું જ જ્ઞાન, સાધન, શક્તિ અને ઈન્દ્રિયો મળી છે કે જેથી પોતાનું પેટ ભરી લે છે અને પ્રકૃતિની ઈચ્છા પૂરી કરવા માટે પોતાના વંશજ પેદા કરતા રહે છે. તેઓની પાસે આનાથી વિશેષ કંઈ નથી, પરંતુ આપની પાસે છે. જો તમારે એનાથી કંઈ વિશેષ જાણવું અને મેળવવું છે, તો તમારે જ્યાં શક્તિઓના ભંડાર ભરેલા હોય ત્યાં જવું પડશે. એક સ્થાન એવું પણ છે જ્યાં ઘણી શક્તિ ભરેલી પડી છે, પરંતુ સંપત્તિનું કોઈ ઠેકાણું નથી. જ્યાં સમૃદ્ધિની અનંત શક્તિ છે એ સમગ્ર વિશ્વના માલિક કોણ છે? ભગવાન. આ તેમનો તો સામાન છે જેનાથી તેઓએ દુનિયા બનાવી છે. અહીં જે કંઈ પણ વૈભવ તમે જુઓ છો, તે ભગવાનના ભંડારનો એક નાનો સરખો ચમત્કાર છે. પૃથ્વી-સિવાય અન્ય લોક પણ છે. તે બધામાં પણ ભગવાનનો ભંડાર ભરેલો પડ્યો છે. મોટા સંપત્તિવાન ભગવાન છે. તમારે જો સંપત્તિની સકળતાઓની વિભૂતિઓની જરૂરિયાત છે, તો તમારો પુરુષાર્થ એવા કામમાં ખર્ચો કે જેથી ભગવાનની સાથે તમારી સંબંધ જોડાઈ જાય. જો તમો તેની સાથે જોડાઈ જવા સમર્થ બની શકો તો એ સૌથી મોટો પુરુષાર્થ હશે. તમો ભગવાનની સાથે તમારો સંબંધ જોડી દેશો તો મજા આવી જશે.

તવંગર વ્યક્તિ સાથે સંબંધ જોડી દેવાથી શું

મળી શકે છે? લાલબહાદુર શાસ્ત્રીનું નામ તમોએ સાંભળ્યું છે, તેઓ બિલકુલ એક નાના કદના વ્યક્તિ હતા. પરંતુ પંડિત નહેરુની સાથે પોતાની ગાઢ સંબંધ જોડી દીધો તો તેઓ એમ. પી. બની ગયા. તેમની મદદથી તેઓ યુ. પી.ના મિનિસ્ટર પણ બની ગયા અને તેમના મૃત્યુ પછી તેઓના વારસદાર પણ બની ગયા. ઘણા શાનદાર હતા લાલબહાદુર શાસ્ત્રી, તે તેમના પુરુષાર્થનું એટલું ક્ષમ ન હતું જેટલું નહેરુજીના સહયોગનું હતું. તેમની નજરમાં તેઓની ઈજ્જત જામી ગઈ હતી. તેઓએ જાણી લીધું હતું કે આ વ્યક્તિ ઘણા ઉપયોગી છે, તેમને મદદ કરવી જોઈએ. તેમની મદદ દ્વારા તેઓને લાભ થયો, આથી પંડિત નહેરુએ તેમને પૂરતી મદદ કરી. બસ, આ જ વાત દરેક જગ્યાએ લાગુ પડે છે. ભગવાન એક સર્વશક્તિમાન સત્તા છે. તેમની સાથે જો તમે તમારો સંબંધ જોડી દો તો તમારી માલદારીનું કોઈ ઠેકાણું નહીં રહે. ત્યારે તમો એટલા સંપન્ન બની જશો કે હું તમોને શું શું બતાવું. તમો જલારામ બાપાની જેમ સંપન્ન બની શકો છો, તમો સુદામાની જેમ પણ માલદાર બની શકો છો, વિભિષણ અને સુગ્રીવની જેમ મુશ્કેલીઓથી બચીને ફરીથી તમારું ગુમાવેલું રાજપાટ મેળવી શકો છો. નરસિંહ મહેતાની જેમ તમારા પર હુડી વરસી શકે છે. શું અહીં કોઈ ખામી છે? અહીં કોઈ ખામી નથી. આથી અહીં જે માટે તમોને બોલાવવામાં આવ્યા છે તેનું એક કારણ એ પણ છે કે તમો ભગવાનની સાથે સંબંધ જોડો. તમો જે પૂજા કરો છો, ઉપાસના કરો છો, ભજન કરો છો, તેનો મતલબ એ છે કે તમો આ માધ્યમો દ્વારા તમારો સંબંધ ભગવાનની સાથે જોડી દો. એક ગરીબ ઘરની છોકરીના જો કોઈ માલદાર પતિની

સાથે લગ્ન થઈ જાય તો તે બીજા દિવસથી તેની માલિકણ બની જાય છે, કેમકે તેણે તેની સાથે સંબંધી જોડી દીધો.

સંબંધ જોડવા માટે શું કરવું પડે છે ? બસ, મારે તમોને આજ કહેવું હતું, તમો માનતા હશો કે સંબંધ જોડવા માટે લાંચ આપવી પડે છે, પગચાંપી કરવી પડે છે, પરંતુ આ ખ્યાલને તમો હક્ષવી દેજો. લાંચ આપીને શું ભગવાનને મિત્ર બનાવી શકાય છે ? તેમની કૃપા શું મેળવી શકો છો ? એવું કરશો નહીં. વધુમાં તમો એ પણ વિચારશો નહીં કે જીભના ટેરવાથી થોડી મીઠી વાતો, કંઈક ખુશામતની વાતો અને સ્ત્રોત પાઠ કર્યા પછી ભગવાનને તમે તમારા બનાવી શકો છો. ભગવાનની ભાગીદારી પર તમે વિશ્વાસ કરો અને એ સમજી લેશો કે ભગવાન તમારી વાણીને નહીં દાનતને જુએ છે, દષ્ટિકોશને જુએ છે, ચરિત્રને જુએ છે, ચિંતનને જુએ છે અને તમારી ભાવનાઓને જુએ છે. જો તમે આ ક્ષેત્ર (વાત) થી અજાણ્યા છો તો તમારા કર્મકાંડ બહુ સફળ બનશે નહીં. તમે જુઓ છો કે કેટલાય પંડિત લોકો છે જેઓ વિવિધ પ્રકારના વિધિ-વિધાન અને કર્મકાંડ જાણે છે, પરંતુ બધા ખાલી હાથ રહે છે. તમોએ જોયું છે સાધુ-મહાત્મા જાતજાતના જપ કરતા રહે છે, પૂજાપાઠ કરે છે, સ્નાન, ધ્યાન કરે છે, તીર્થયાત્રા કરે છે, પરંતુ તેમની નીતિ, ભાવના અને દષ્ટિકોશ જો ઊંચા ન ઉઠ્યા, વ્યક્તિત્વ વિકસ્યું નહીં, અંતઃકરણ ઊંચું ના થયું તો પછી તેમનું લાલ-પીળા કપડાં પહેરવાનું, જાતજાતના ઢોંગ રચવાનું અને વિવિધ પ્રકારના ક્રિયાકલાપ કરવાનું કાર્ય બિલકુલ વ્યર્થ ચાલી જાય છે અને સામાન્ય સ્તરના નાગરિકોથી પણ હલકું જીવન જીવે છે.

ભગવાનની કૃપા ક્યાં મળે છે ? ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાનું જે અસલી રહસ્ય છે, તેને જાણવું જોઈએ. શું કરવું પડશે ? તમારે ભગવાનની સાથે જોડાઈ જવું પડશે. જોડાઈ જવું તે જ ઉપાસના છે. ઉપાસનાનો અર્થ છે જોડાઈ જવું-પાસે બેસવું, કેવી

રીતે જોડાઈ જઈએ ? હું તમોને કેટલાક થોડાક ઉદાહરણો બતાવીશ. જોડાવવું કોને કહેવાય છે ? તમે અગ્નિમાં લાકડાને હોમાતું જોયું છે ને. તે લાકડાની કિંમત શી છે ? - બે કોડીની - જેને તમે પગની નીચે ફેંદી દો તો શું થાય કે તોડીને ફેંકી દો તો શું થાય ? આમતેમ ફેરવતા રહેશો તો તેની કશી કિંમત જણાશે નહીં, પરંતુ અગ્નિમાં તેને ભેળવી દો તો તમે જોશો કે થોડીવારમાં લાકડું ગરમ થઈ જશે અને અગ્નિ બની જાય છે. ત્યારબાદ તમે તેને સ્પર્શી શકતા નથી અને જે ગુણ અગ્નિ દેવતાના છે તેવા જ ગુણ તે સામાન્ય લાકડામાં પણ આવી જાય છે. બસ, આવી જ રીતે વ્યક્તિને, જીવાત્માને પરમાત્માની સાથે જોડવાનો છે. શું કરીએ ? તમે નજદીક તો આવો. નજદીક આવવાનો બસ એક જ રસ્તો છે, સ્વયંને સમર્પિત કરી દેવો - હોમી દેવો. ભગવાનની ઈચ્છા મુજબ ચાલવું, લાકડું સ્વયંને સોંપી દે છે અને હોમાઈ જાય છે. અગ્નિ જ્યારે તેને સળગાવે છે તો તે સળગવા માટે તૈયાર થઈ જાય છે. તેની સાથે તે જ્યારે ઓતપ્રોત થઈ ગયું તો તે તેનું જ રૂપ બની જાય છે. અમારું અને તમારું નિર્ધારણ એવું હોય કે આપણે ભગવાનની સાથે ઓતપ્રોત થઈ જઈએ. ઓતપ્રોત થવાનો અર્થ છે સમર્પિત થઈ જવું. તેને અમારામાં ભેળવીશું નહીં, અમારી મરજી મુજબ ચલાવીશું નહીં, પરંતુ અમે અમારી જાતને તેમની મરજી મુજબ ચલાવીશું, આનું નામ જ સમર્પણ છે. આનું નામ ઓતપ્રોત અને વિસર્જન છે. એનું નામ શરણાગતિ છે. એને ઘણા જ નામ અપાયા છે. ઉપાસનાનું તત્ત્વજ્ઞાન એના પર જ નિર્ભર છે કે તમો ભગવાનના અનુયાયી બનો છો કે નહીં, તેમનું અનુશાસન સ્વીકારો છો કે નહીં. તમો ભગવાનની ઈચ્છા પ્રમાણે ચાલો છો કે નહીં, તેમના ઈશારા પ્રમાણે વર્તો છો કે નહીં. ઉપાસનાની સાથે જોડાયેલ એક માત્ર પ્રશ્ન આ જ છે, બીજો કોઈ નથી.

એ ખ્યાલ યોગ્ય નથી કે તમો તમારી

મનમરજી પ્રમાણે ચલાવી શકો છો અને ચલાવશો. ભગવાન તમારી મરજી પ્રમાણે શા માટે ચાલવા લાગે ? ભગવાનના પોતાના થોડા નીતિ-નિયમો છે, મર્યાદા અને કાયદા છે. તમારી ખુશામતના કારણે તમારી મનોકામનાઓ પૂર્ણ કરવા માટે પોતાના નીતિ-નિયમો, મર્યાદાઓ અને કાયદાનો શું ભંગ કરશે અને સ્વયં પક્ષપાતી હોવાનું આરોપ ભોગવશે-કે કલંક ભોગવશે ? ના, ભગવાન આવું કરી શકશે નહીં. જો તમારા મનમા એવો ખ્યાલ હોય કે બાધાઓ માનવાથી અને ખુશામત કરવાથી કંઈ નજીક લાવી શકાય છે અને ઉપાસના કરી શકાય છે તો તમો આ ખ્યાલ છોડી દેશો. તો પછી શું કરવું પડશે ? ત્યારે એક જ કામ કરવું પડશે કે તમે સ્વયં ભગવાનની સાથે સમર્પિત થઈ જાઓ. સ્વયંને તેમના હૃદયની કઠપૂતળી બનાવી દો, પછી જુઓ કે ભગવાન શું ને શું કરાવે છે. પાણી દૂધમાં ભળી જવાથી તે દૂધની બરાબર થઈ જાય છે. નાની સરખી નકામી પાણીની બુંદ સમુદ્રમાં પડે છે અને સ્વયંના અસ્તિત્વને તેનામાં વિસર્જિત કરી દે છે અને સમુદ્રની કિંમત જેટલી બની જાય છે. નાની સરખી બુંદનું અસ્તિત્વ સમુદ્રની બરાબર બની જાય છે. બે કોડીનું ગંદુ કીચડયુક્ત નાળુ જ્યારે નદીમાં ભળી જાય છે ત્યારે તે નદી બની જાય છે. તેનું પાણી નદીની જેમ પૂજાય છે. ગંગામાં પડેલા નાળાનું ગંદુ પાણી પણ ગંગાજળ કહેવાય છે. આ કેવી રીતે બની ગયું ? નાળાએ સ્વયંને સમર્પિત કરી દીધું. કોને ? નદીને. જો સમર્પિત ન થાત તો ? ત્યારે તમારી મનસ્થિતિનું બનત અને ગંગાજળને કહેત તમો નાળુ બની જાઓ અને અમારી ઈચ્છા પૂરી કરો. અમારી સાથોસાથ રહો. પરંતુ એવું બની જ શકતું નથી. ભગવાનને તમે તમારા જેવા બનાવી શકતા નથી. તમારી ઈચ્છાઓ પૂરી કરવા માટે તેમને મજબૂર કરી શકતા નથી. તમારે જ તેમની પાછળ ચાલવું પડશે

મિત્રો, પારસની બાબતમાં તમોએ સાંભળ્યું હશે કે પારસનો સ્પર્શ થવાની લોખંડ સોનું બની જાય

છે, બદલાઈ જાય છે. જો લોખંડ એમ જ રહે અને પારસને કહે કે તું લોખંડ બની જાવ તો આ સંભવ નથી. પારસ લોખંડ બની શકતું નથી. લોખંડે જ બદલાવું પડશે. ચંદના વૃક્ષની પાસે ઉગેલા છોડવા ચંદની ખુશબુ આપે છે અને ચંદન બની જાય છે. પરંતુ તમે તો એમ ઈચ્છો છો કે ચંદને પણ અમારા જેવું બનવું જોઈએ. ચંદન તમારા જેવું બની શકતું નથી. નાની ઝાડીઓએ જ ચંદન જેવા ખુશબુદાર બનવું જોઈએ. ચંદન બદબુદાર ઝાડી બની શકે નહીં. ભગવાન પર દબાણ લાવશો નહીં. તો પછી શું કરવું જોઈએ ? તમે તેની સાથે એકાકાર થઈ જાઓ, લપેટાઈ જાઓ. વેલને તમે જોઈ હશે, તે ઝાડની સાથે વીંટળાઈ જાય છે અને જેટલું ઝાડ ઊંચું હોય છે, વેલ તેટલી ઊંચી ચઢે છે. જો વેલ તેની મનની ઈચ્છા મુજબ ફેલાતી તો ફક્ત જમીન પર જ તે ફેલાઈ શકતી હતી અને ઊંચા જવાનું શક્ય ન બનત. પરંતુ આટલી ઊંચી કેવી રીતે ગઈ ? કારણ કે તે વૃક્ષની સાથે વીંટળાઈ ગઈ અને ગુંથાઈ ગઈ. તમે પણ ભગવાનની સાથે વીંટળાઈ જાઓ અને એકરૂપ થઈ જાઓ, પછી જુઓ કે તમારી ઊંચાઈ પણ વૃક્ષ પર વીંટળાયેલી વેલની ઊંચાઈ જેટલી થાય છે કે નહીં. ભગવાન ઘણા ઊંચા છે, તમે તેમની સાથે જોડાઈને જુઓ અને તેમના અનુસાસનને પાળો, તેમની ઈચ્છા મુજબ ચાલો, પછી જુઓ કે તમે ભગવાનની બરાબર બની જાઓ છો કે નહીં. પતંગ સ્વયં બાળકના હાથમાં જતી રહે છે. બાળકના હાથમાં પતંગની બાંધેલી દોરી રહે છે કે જેને તે ઝટકા મારીને પતંગને આકાશમાં પહોંચાડે છે. પતંગ પોતાની દોરીને બાળકના હાથમાં સોંપી ન દે તો તેને જમીન પર પડી રહેવું પડશે.

તમે તમારા જીવનનું સુકાન અને જીવનનો આધાર ભગવાનના હાથમાં ન સોંપો, તેમની ઈચ્છા મુજબ ન ચાલો તો તમે પતંગની જેમ આકાશમાં ઉડવાની અપેક્ષા રાખશો નહીં તમે દર્પણ જોયું છે ને, તેની સામે જે ચીજ આવે છે તે દર્પણમાં તેવી

જ દેખાવા લાગે છે. તમારા જીવનમા ચારેબાજુથી દોષ-દુર્ગુણો અને વેરઝેર વીંટળાયેલા છે, આધી તમારું દર્પણ પણ-માનસિક સ્તર પણ તેવું જ બની ગયું છે. પરંતુ જો તમે ભગવાનની સામે આવી જાઓ, તેમની નજદીક જાવો, તો તમે જોશો કે તમારા જીવનમાં ભગવાનનું તેજ-ભગવાનની શક્તિ-તેની જેમ બની જાય છે જેવી રીતે દર્પણની સામે ઊભેલી વ્યક્તિની બની જાય છે. વાસળી સ્વયંને પોલી કરે છે અને ખાલી થઈ જાય છે. પોલી અને ખાલી થઈ ગયા પછી તે વગાડનારની પાસે જાય છે અને તેને કહે છે કે તમે વગાડો, જે તમે કહેશો તે જ હું ગાઈશ. વગાડનાર ફૂંક મારતો જાય છે અને તે વાગતી જાય છે. ભગવાનને ફૂંક મારવા દો અને તમે વાગવા માટે તૈયાર થઈ જાઓ.

તમે કઠપૂતળીને જોઈ હશે. તેનો દોર બાજીગરના હાથમાં જોડાયેલ હોય છે. બાજીગર ઈશારા કરતો રહે છે અને કઠપૂતળી કંઈ બોલ્યા સિવાય નાચવાનું શરૂ કરી દે છે. દુનિયાને જોવા મળે છે કે કઠપૂતળીનો નાચ કેટલો શાનદાર છે. પરંતુ વાસ્તવમાં આ કઠપૂતળીનો નાચ નથી, તે તો બાજીગરની કમાલ છે. કઠપૂતળીએ પોતાના શરીરના ભાગમાં દોરા બંધાવ્યા અને તેને બાજીગરના હાથમાં સોંપી દીધા અને સમર્પિત થઈ ગઈ. બસ, આજ તમારે પણ કરવું પડશે. કઠપૂતળીની જેમ જો તમે તમારી જીંદગીની નાવ બાજીગરના હાથમાં સોંપી શકો છો, તમારી ઈચ્છાઓ અને મહત્વાકાંક્ષાઓ સોંપી શકો છો, તમારા વિચાર અને ચિંતન સોંપી શકો છો, તો પછી જુઓ કે કેવી મજા આવી જાય છે. તમે તે જનરેટર સાથે જોડાઈ જાઓ કે જેની સાથે જોડાયા પછી બલ્બ પ્રકાશ આપે છે. પંખો ત્યારે ચાલે છે જ્યારે તેનો સંબંધ વીજળી ઘરની સાથે જોડાઈ જાય છે. જો તમે સાંભળશો નહીં, જોડાશો નહીં અને એમ ખાલી રહેશો તો તમારી કિંમત અઢી રૂપિયા છે. તમે પ્રકાશ આપી શકતા નથી. તમારી શક્તિ છે તો ઠીક છે, તે તમોને

મુબારક, પરંતુ તમે અનંત શક્તિની સાથે જોડાયા નથી, તો બધું બેકાર છે. અનંત શક્તિની સાથે જો તમે જોડાશો તો પછી જોશો કે તમે કેટલું કમાલ કરી શકો છો. એટલા માટે વ્યક્તિની સૌથી મોટી સમજદારી એ છે કે સ્વયંને ભગવાન સાથે જોડી દે. પોતાની સત્તાને તેમની શક્તિઓ સાથે ભેળવી દે. આ કામ સહેજ પણ મુશ્કેલ નથી, પરંતુ ઘણું સરળ છે. તમે જોયું છે કે નળ પાણીથી ભરેલી ટાંકી સાથે જોડાયેલ હોય છે ત્યારે નળને બરાબર પાણી મળતું રહે છે. નળ સ્વયં એકલો તો કશું જ નથી, પરંતુ જ્યારે ટાંકી સાથે સંબંધ જોડી દે છે તો તેની કિંમત વધી જાય છે. તે નળમાંથી હવે તમોને બરાબર પાણી મળતું રહેશે.

સમય થોડો છે તો શું થયું, મૂલ્યવાન નથી તો શું, જો તમો સાચા મનથી ભગવાનની સાથે સ્વયંને જોડી દીધું છે, તો ભગવાનની જે મિલકત છે, જે વિભૂતિઓ છે, તે ભક્તની સ્વયંની બની જાય છે અને તે બરાબર રીતે ભક્તને મળતી રહે છે. એના માટે શું કરવું પડશે ? સ્વયંને સમર્પિત થવું પડશે અને ભગવાનને બહેકાવવાનું, કીસલાવવાનું અને તમારી મરજી મુજબ ચલાવવાનું બંધ કરવું પડશે. તમારે ભગવાનનું કહ્યું માનવું પડશે, તમારે જ સમર્પિત થવું પડશે. બીજ તમારે જાતે જ બનવું પડશે. ભગવાનના ખેતરમાં સ્વયંને રોપી દો, પછી જુઓ કે પાક કેવો મળે છે. મકાઈનો એક દાણો. ખેતરમાં વાવી દઈએ છીએ અને તેનો છોડ તૈયાર થઈ જાય છે, ભદ્રા આવી જાય છે અને એક-એક ભદ્રામાં હજાર-હજાર દાણા બની જાય છે. આ રીતે એક બીજમાંથી હજાર દાણા બની જાય છે. તમે સ્વયંને ભગવાનના ખેતરમાં વાવી દો, પીગળી જાઓ, પછી જુઓ તમારી સ્થિતિ ક્યાંથી ક્યાં પહોંચી જાય છે. પીગળવાનું મન નથી, હિંમત નથી, તો પછી કામ કેવી રીતે થશે. તમે પીગળવાની હિંમત નહીં કરો, બીજને જીંદગી પર્યંત પોટલીમાં મૂકી રાખો અને પીગળ્યા સિવાય અપેક્ષા કરશો કે

જમીન અમારા ખેતરને પાકથી તરબોળ કરી દે, તો શું કહી આવું બન્યું છે ? આવું બનશે નહીં તમારે પીગળવું પડશે. જો તમે પીગળશો નહીં તો પછી ભગવાન પાસે શી આશા રાખશો ?

તમે સાંભળ્યું છે. ને કે, ભગવાનની ટેવ કંઈક એવી છે કે તેઓ માંગતા રહે છે. પહેલા હાથ ફેલાવે છે, પછી કંઈ આપવાની વાત કરે છે. તેમના હાથ પર તમે કંઈ મૂકી શકતા નથી તો પછી તમે શું મેળવશો ? ચોખ્ખાથી, ધૂપબત્તીથી તમે ભગવાનને ખરીદી શકશો નહીં. તમે આરતી કરીને મેળવી શકશો નહીં. જીભના ટેરવાથી સ્ત્રોત-પાઠ કરીને કે નાનામોટા કર્મકાંડ કરીને ભગવાનના વરદાનના તમે અધિકારી બની શકશો નહીં. તો પછી શું કરવું પડશે? તમારે તમારો દષ્ટિકોણ, ચિંતન અને ચરિત્ર, ભાવના અને લક્ષ્ય, સંપૂર્ણપણે ભગવાનની સાથે જોડી દેવું પડશે. જે દિવસે તમે આ કરવા માટે તૈયાર થઈ જશો તે દિવસે તમે જોજો કે શું-શું બને છે. ભગવાનની ઈચ્છા પૂરી કર્યા પછી તમે જુઓ કે, કંઈ મળે છે કે નહીં. ભગવાન દાનત જુએ છે. હમણાં મેં સુદામાનું નામ લીધું હતું. સુદામાએ પોતાની પોટલી આપી દીધી હતી, પછી ભગવાને તેમને જે આપ્યું તે તમે જાણો છો. જેની પાસે ભગવાન જાય છે તેની પાસે માંગણી કરે છે, આપવા જતા નથી.

ભગવાન શબરીને પાસે ગયા હતા ત્યારે કંઈ સોનું-ચાંદી કે હીરા-મોતી લઈને ગયા ન હતા. તેઓ માંગવા ગયા હતા કે, અરે અમે બહુ ભૂખ્યા છીએ, કંઈક ખાવાનું ખવડાવો. શબરીની પાસે ઝાંઝા બોર હતા, જે કંઈ પણ હતા ભગવાનને સુપ્રદ કરી દીધા. ભગવાન ગોપીઓ પાસે પણ ગયા હતા, કારણકે ગોપીઓને પ્રેમ કરતા હતા અને તેમને એ જ પૂછતા હતા-લાવો, તમે કંઈ આપો. કંઈ નહીં તો છાંસ માંગતા હતા. કહી પાસે પણ માંગવા ગયા હતા, બલિ પાસે પણ માંગવા ગયા હતા. ભગવાન દરેક જગ્યાએ માંગવા જાય છે. ભગવાન ક્યાંય પણ જાય છે તો મનુષ્યની પાત્રતા ચકાસવા માટે, તેની મહાનતાને વિકસિત કરવા માટે એક જ ભાર મૂકે

છે, તમારી પાસે શું છે, તેને સોંપી દો. ભગવાનની ટેવને તમે જાણશો નહીં તો મુશ્કેલી પડશે અને સ્વંયને સોંપવા માટે તૈયાર થશો નહીં, તો તમે ભગવાનને તમારા બનાવી શકશો નહીં.

ભગવાનની ભક્તિ કોને કહેવાય છે ? સમર્પણને, પરંતુ તમે તો તેને કઠપૂતળીની જેમ ચલાવવાનું અને ભક્તિ દ્વારા યોગ્ય અને અયોગ્ય જે કંઈ પણ કાયદા થતા હોય તે ઉઠાવી લેવાનું માની લીધું છે. તમે તમારી ભક્તિની આ પરિભાષાને બદલી નાંખો. ભક્તિ કેવી હોય છે ? તેની તમને એક વાર્તા સંભળાવું છું. લયલા-મજનુની વાર્તા તમે સાંભળી છે ને, ના સાંભળી હોય તો સાંભળો. એક મજનુ હતો જે લયલાને પ્રેમ કરતો હતો અને તેની સાથે લગ્ન થઈ જાય તેવું ઈચ્છતો હતો. પરંતુ તેના પિતા તૈયાર ન હતા. તેમણે કહ્યું, અમે ત્રિપારીની જોડે અમારી પુત્રીનું લગ્ન કરીશું નહીં. ત્યારે લયલાએ વિચાર્યું, ચાલો હું જ મારી મરજીથી લગ્ન કરી લઉં છું. પરંતુ તે પહેલાં તપાસ તો કરું કે, એમ જ પોતાના સ્વાર્થ કે મતલબ માટે મને તેના સંક્રાંતિમાં ફસાવા ઈચ્છે છે કે વાસ્તવમાં મને પ્રેમ કરે છે. પ્રેમ કરવાનો અર્થ છે આપવું, આથી તેણે વિચાર્યું કે ચાલો તેની પરીક્ષા લઈએ. તેણે તેના એક બંદીને મોકલ્યો. તેણે મજનુને કહ્યું કે લયલા બહુ જ બીમાર છે, તો તે ઘણો જ દુઃખી થયો. બંદીએ કહ્યું, દુઃખી થવાથી શો ફાયદો થઈ શકે છે, બની શકે તો કંઈ મદદ કરો. જો તમે પ્રેમ કરતા હોવ તો કંઈ કરો ને. તો તેણે કહ્યું, શું આપું ? બંદીએ કહ્યું કે ડૉક્ટરોનું કહેવું છે કે લયલાના શરીરમાં લોહી આપવું પડશે. તો શું તમે તમારું લોહી આપશો જેથી લયલાની જીંદગી બચાવી શકાય. મજનુ તુરત જ તૈયાર થઈ ગયો અને બંદી જે ચાંદીનો કટોરો લાવી હતી તેને પોતાના લોહીથી છલોછલ ભરી દીધો અને કહ્યું, બંદી જલ્દી આવજે, હજુ મારા શરીરમાં જેટલું પણ લોહી છે તે બધું તેને સોંપી દઈશ. હું તેને પ્રેમ કરું છું અને પ્રેમનો અર્થ ધાય છે-આપવું. એટલા માટે હું તો ફક્ત આપનારો છું. બંદી લોહીનો કટોરો લઈને ચાલી ગઈ. બાકીના નકલી મજનુઓને ભગવાડી

દેવામાં આવ્યા અને પોતાના પિતાને કહ્યું કે જે મને આટલો પ્રેમ કરે છે અને જે પ્રેમની કિંમત સમજે છે તેની સાથે હું અવશ્ય રહીશ. લયલાનું મજનૂ સાથે લગ્ન થયું હતું. તમારું પણ લગ્ન ભગવાનની સાથે થઈ શકે છે, તમે જરૂર ભગવાનની સાથે લગ્ન કરી શકો છો.

આના માટે શું કરવું જોઈએ ? એક જ વાત કરવી જોઈએ. ભગવાનની મરજી પ્રમાણે ચાલવા તૈયાર થઈ જાઓ. જે કંઈ તે તમારી પાસે ઈચ્છે, તે તમો કરો. તમો ઈચ્છો છો તે ઠીક છે, પરંતુ તે તમો ઈચ્છો છો તેનાથી પહેલા ભગવાને ઘણું બધું આપી દીધું છે. તેમણે તમને ઈન્સાનના જેવી શ્રેષ્ઠ અને સમર્થ જિંદગી આપી છે કે જેના આધાર પર તમે તમારી મનની મરજી પૂરી કરી શકો છો. મનની મરજી માટે કોઈ ખામી નથી. તમારા હાથ કેટલા મોટા છે, અક્કલ કેટલી મોટી છે, તમારી આંખો અને વાણી કેટલી શાનદાર છે. તમે તમારી દૈનિક જરૂરિયાતોની અપેક્ષા ભગવાન પાસે ન રાખો. તમે જે પુરુષાર્થથી કમાઓ છો તેમાં સંતોષ માની શકો છો અથવા ઓછામાં જીવી શકો છો. તમે તમારી તૃષ્ણા અને મહેરબાનીઓ, તમન્નાઓ અને ઈચ્છાઓને પૂરી કરાવવા માટે શું ભગવાન પર દબાણ લાવશો કે તેમને મજબૂર કરશો ? શું તે કર્તવ્યની વાતને છોડી દે અને તમારા માટે પક્ષપાત કરવા લાગે અને કર્મફળના મહત્વને ત્યજી દે. તમે એવું ના કરશો, ભગવાનને ન્યાયાધીશ રહેવા દેજો. તમે ભગવાનની ઈજ્જત ઘટાડશો નહીં. તમે તમારી મરજી માટે તેમને પક્ષપાતી બનાવશો નહીં. એવું તેઓ કરશે પણ નહીં, તમે બનાવવા ઈચ્છો તો પણ તેઓ કરશે નહીં.

એટલા માટે રસ્તો ફક્ત એક જ છે કે તમે તે શક્તિના ભંડાર સાથે સ્વયંને ભેળવી દો અને જોડી દો. ભેળવવાનો અને જોડવાનો રસ્તો તે છે અર્થાત્ તમારે તેમની મરજી મુજબ ચાલવું પડશે. તમે તમારી મરજીઓ ખલાસ કરો, તમારી આકાંક્ષાઓ ખલાસ કરો, તમારી ઈચ્છાઓ ખલાસ કરો. તમે તેમના થઈ

જાઓ અને તેમની સાથે રહો જ્યારે તમે ભગવાનની સાથે થઈ જાઓ છો તો તેઓ તમારા બની જાય છે. તમે તેમના થઈ જાઓ અને તમારા બનાવી લો. રાજા હરિશ્ચન્દ્ર એકવાર વેચાઈ ગયા હતા, ડોમરાજા તેમને ખરીદી ગયા હતા. ભગવાન પણ ચાર રસ્તા પર વેચાવા માટે ઊભા છે. તેઓ બૂમ પાડે છે કે અમો વેચાવા માટે ઊભા છીએ અને અમોને ખરીદી લેવામાં આવે. જે અમને ખરીદી લેશે તેની સેવા કરીશું અને તેની સાથે જ રહીશું. તમે ઈચ્છો તો તેમને ખરીદી શકો છો. કિંમત શી છે ? તમો સ્વયં તેમના હાથોમાં વેચાઈ જાઓ અને તેમને તમારા હાથે ખરીદી લો. સ્ત્રી પોતાના હાથે સ્વયંને પોતાના પતિના હાથોમાં સોંપી દે છે, સ્વયંને વેચી દે છે અને તેની કિંમત પર પતિને ખરીદી લે છે. બસ, આ જ મિત્રાચારીનો રસ્તો છે, આ જ ભગવાનની ભક્તિનો રસ્તો છે. તમોએ તમારા જીવનમાં ફેરફાર કરવો પડશે અને તેમ કરવું જ જોઈએ. તમે તમારા હલકા ચિંતનને બદલી નાંખો, ટૂંક દૈષ્ટિકોણને બદલી નાંખો. લોભ અને લાલચથી છૂટી જાઓ અને ભગવાનની સુંદર દુનિયાને ઊંચે લઈ જવા માટે, શાનદાર બનાવવા માટે તેના રાજકુમારની જેમ તેમની સંપત્તિને તેમની સૃષ્ટિને ઊંચી અને સારી બનાવવા માટે કમર કસીને ઊભા થઈ જાઓ. તમે સમર્પિત થઈ જાઓ, શરણાગતિમાં આવી જાઓ, વિલિન થઈ જાઓ, વિસર્જિત થઈ જાઓ, પછી જુઓ કે તમે શું પ્રાપ્ત કરો છો ? બીજની જેમ ઓગળી જાઓ અને વૃક્ષની જેમ ઉગવાની તૈયારી કરો. તમે ત્યાગ નહીં કરો તો મેળવશો કેવી રીતે. જેનો ત્યાગ કરવાનો છે તેમાં જપ કરવા જ પૂરતું નથી, જરૂરી તો છે, પણ સંપૂર્ણ નથી. ભગવાનને અક્ષત ચઢાવી દેવા, ધૂપબતી કરી દેવી, આરતી ઉતારવી જરૂરી તો છે, પરંતુ પર્યાપ્ત નથી. વધુ કરવા માટે તમે તમારું હૃદય વિશાળ બનાવો અને તે માટેની તૈયારી કરો. આજે મારે તમોને આટલું જ કહેવાનું હતું. ઐ શાંતિ :

વિશેષ ધારાવાહિક લેખમાળા-૧૬

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય જેઓ બ્રાહ્મણત્વનો આદર્શ નિભાવવા આ ધરતી પર આવ્યા.

“બ્રાહ્મણ બીજ જ આ ધરતી પરથી સમાપ્ત થઈ ગયું છે. મારા પુત્રો ! તમોને ફરીથી બ્રાહ્મણત્વ જગાડવા અને તેના ગૌરવનાં વખાણ કરીને સ્વયં જીવનમાં તેને ઉતારીને જનજનને તેને અપનાવવા માટે પ્રેરિત કરવા પડશે જો બ્રાહ્મણ જાગી ગયો તો સતયુગ સુનિશ્ચિત રૂપે આવીને રહેશે.” આ શબ્દો પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે પોતાની અંતરંગ ગોષ્ઠિમાં સ્વયંની વેદના રજૂ કરતી વેળાએ પરિજનો સમક્ષ કહ્યા હતા. આજે જ્યારે મનુવાદી-આંબેડકરવાદી સંતાનોમાં દ્વંદ્વ ચાલે છે ત્યારે આ અનિવાર્ય બની જાય છે કે જનજનને સમજાવવામાં આવે જેણે બ્રાહ્મણત્વના આદર્શોને જીવનમાં ઉતાર્યા છે તેવી પ્રત્યેક વ્યક્તિ બ્રાહ્મણ છે વ્યક્તિ જન્મથી નહીં પરંતુ કર્મથી બ્રાહ્મણત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. આ દૈષ્ટિથી મહાત્મા ગાંધી અને સંવિધાનનું સર્જન કરનારા શ્રી ભાઉ સાહેબ આંબેડકર બંને બ્રાહ્મણ હતા, એ સમજવામાં અને માનવામાં કોઈને કોઈ શકા થશે નહીં. ત્યારે બધાને જણાશે કે બ્રાહ્મણની પરિભાષા (વ્યાખ્યા) સમજ્યા સિવાય એક નિરાધાર વિતંડાવાદ ઊભો કરી દેવામાં આવ્યો.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના જીવનના ઉત્તરાર્ધના ગાળામાં ૪ એપ્રિલ, ૧૯૯૦ની સવારે તેમના દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા થોડા વિચારોને “બ્રાહ્મણત્વ”ના સ્પષ્ટીકરણના સંદર્ભમાં કહેવાનું મન થાય છે. તેઓ પાંચ-છ પરિજનોની એક કાર્યકર્તા ગોષ્ઠિમાં બતાવી રહ્યા હતા કે, “આ જે કળિયુગ દેખાય છે, માનસિક પતનને લીધે આવ્યો છે. મનુષ્યની વધુ સંગ્રહ કરવાની, સંચયની વૃત્તિએ જ તે સ્થિતિ પેદા કરી જેનાથી બ્રાહ્મણત્વ સમાપ્ત થઈને પ્રત્યેકની અંદરનો તે પશુ જાગી ઉઠ્યો છે જે તેને માનસિક વિકૃતિની

તરફ લઈ જઈ રહ્યો છે. જરૂરિયાત કરતા વધારાનો સંગ્રહ મનમાં વિકોભ, પરિવારમાં કલહ તથા સમાજમાં વિગ્રહ જન્માવે છે. કળિયુગ મનોવિકારોનો યુગ છે અને જ્યારે બ્રાહ્મણત્વ જાગશે ત્યારે આ મનોવિકારો દૂર થશે.

આગળ જતાં બ્રાહ્મણત્વની પરિભાષા કરતી વેળા પૂજ્યવરે કહ્યું કે, “બ્રાહ્મણ સૂર્યની જેમ તેજસ્વી હોય છે, પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં પણ ચાલતો રહે છે. તે ક્યાં અટકતો નથી, કદી આવેશમાં આવતો નથી અને લોભ મોહ પર સતત નિયંત્રણ રાખે છે. બ્રાહ્મણ શબ્દ બ્રહ્માથી બન્યો છે અને સમાજનું શીર્ષ (માથું) મનાય છે. જ્યારે તે શિખર (ટોચ) ઉપર હતો ત્યારે વૈભવ ગૌણ ગણાતો અને ગુણ મુખ્ય માનવામાં આવતા હતા. જલકુંભીની જેમ છવાઈ જનાર આ જ બ્રાહ્મણ સતયુગ લાવતો હતો. આજની પરિસ્થિતિઓ એટલા માટે બગડી છે કે બ્રાહ્મણત્વ ખોવાઈ ગયું છે. ભિખારી બનીને, પોતાની પાસે સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિ મનમાં રાખીને તેણે સ્વયંને સ્થાનભ્રષ્ટ કર્યો છે. તે જાતિને ફરીથી જીવિત કરવી પડશે અને તેઓ લોકસેવી સમુદાયમાંથી જ પ્રગટ થશે, પછી ભલે તેઓ જન્મથી કોઈ પણ જાતિના હોય.”

ઓછામાં ઓછાથી નિર્વાહ અને સમગ્રને પોતાના સમાજ માટે સમર્પિત કરવાની લાલસા જે એક બ્રાહ્મણમાં હોય છે, તે અમો બધાએ આપણી ગુરુસત્તાના જીવનમાં જોઈ. ફક્ત બે જોડ ખાદીની ધોતી અને ઝબ્બા તથા હાથમાં લખવા માટેની એક-બે રૂપિયાની કિંમતની પેન, આ જ તેમના સમગ્ર જીવનની જમા મૂડી હતી જે અત સુધી તેમની પાસે રહી. આવા જ વ્યક્તિ અન્ય માટે આદર્શ બને છે. આ પંક્તિઓના લેખક આજથી વીસ વર્ષ પહેલા પૂર્વ મલેશિયા-સિંગાપુરની યાત્રા પૂરી કરીને દિલ્હી હવાઈ પટ્ટી પર ઉતરીને સીધા શાંતિકુંજ

ગુરુસત્તાને આ આનંદના સમાચાર પહોંચાડવા ગયા હતા કે તે અમેરિકા જવાની પરીક્ષામાં પાસ થઈ ગયા છે. સાથે તે ગુરુદેવની પ્રત્યે શ્રદ્ધા સ્વરૂપે કંઈ આપવા માટે વિદેશી “જિલેટ” રેજર પણ લઈ ગયા હતા. હર્ષ અને આનંદની સાથે તેમણે સમાચાર કઠ્ઠા અને તેમના ઉપરના ઓરડામાં ત્રણ-ચાર માનનીય વ્યક્તિઓની સમક્ષ તે ભેટ તેઓને (ગુરુજીને) વ્યક્તિગત ઉપયોગ માટે આપી. ઘણા રસપૂર્વક તેઓ તેનો ઉપયોગ સમજતા રહ્યા, પછી બોલ્યા કે, “બેટા ! હું તો બ્રાહ્મણ છું. અમારી આ દેશી બ્લેડ અને રેજર જ અમારા માટે પૂરતા છે. આનાથી જ રોજ દાઢી બને છે, તેને તું જ રાખી લે.” સામેવાળાનું મન દુઃખી થતું જોઈને તેમણે કહ્યું, “સારું, મૂકી જાઓ, પરંતુ જુઓ, હમણાં જ એક બીજા સજ્જન અમને આ બેટરીવાળું શેવર આપી ગયા છે, હવે પાસ થવાની ખુશાલીમાં તું તેને લઈ લે.” તે તેણે પ્રસન્નતાથી એમ માનીને લઈ લીધું કે ચાલો, મારું રેજર પૂજ્યવરના કામમાં આવશે તો ખરું અને તેમની ભેટનો ઉપયોગ હું કરીશ. પરંતુ બીજા જ દિવસે મેં મારી આપેલી “ગિફ્ટ” જન્મદિવસનું તિલક કરાવીને આવનાર એક સજ્જનના હાથમાં જોઈ ત્યારે સમજાઈ ગયું કે તે ફક્કડ-ઔઘડ દાનેશ્વરી પાસે બધું જ હોવા છતાંય બધાને આપવાનું બ્રાહ્મણત્વથી ભરેલું આટલું મોટું જે વિશાળ હૃદય છે, તે જ તેમની સિદ્ધિનું મૂળ છે.

ભયંકર ગરમીમાં પણ ૧૯૭૧-૭૨ની સાલમાં કદી શાંતિકુંજમાં પંખા ચલાવવાની જરૂર જણાતી ન હતી, પરંતુ ક્રમશઃ ગંગા નદી દૂર થતી જવાથી, વચ્ચેનો સુંદર હરિયાણીથી ભરેલો સપ્ત સરોવરવાળો દ્વીપ વૃક્ષ વિનાનો થતો જવાથી અને ડેમ બનાવવાથી પર્યાવરણ સંતુલન ગભડતું ગયું. પરિણામે શાંતિકુંજમાં મેન્જૂન મહિનામાં પંખા ચલાવવાની જરૂર પડતી હતી. પરંતુ અમે ૧૯૮૦માં તેમના મહાપ્રયાણ સુધી એ જ જાણું કે સ્વયંના માટે તેમણે કદી પંખો ચલાવેલ નહીં. કોઈ અતિથિ કે મિશનનો નાનો સરખો કાર્યકર્તા તેમની પાસે આવતો ત્યારે તેના

માટે ઉઠીને સ્વયં તેઓ પંખો ચાલુ કરી દેતા હતા અને તેના જતાં જ બંધ કરી દેતા હતા. ૧૯૮૩ના ડિસેમ્બરથી માંડીને જૂન ૧૯૮૦ સુધી ઘણી નજદીકતાથી આ મહામાનવને જોવાનો અને સમજવાનો જે એક દુર્લભ અવસર આ સૌભાગ્યશાળીને મળેલો, તે ખૂબ જ અવર્ણનીય છે અને માત્ર અનુભૂતિનો વિષય છે.

એક વખત એક વાઈસ ચાન્સેલર આવ્યા અને બોલ્યા, “ગુરુજી ! તમે તો આવડી મોટી સંસ્થાના અધ્યક્ષ છો, તમારે તો એરકંડીશનર લગાડાવવું જોઈએ. તેનાથી તમારી કાર્યદક્ષતા પણ વધશે, શરીરને આરામ પણ મળશે,” ત્યારે પૂજ્યવરે કહ્યું, “તમારું કહેવું તમારી દૃષ્ટિએ સાચું હોઈ શકે છે, પરંતુ એક બ્રાહ્મણ જે લોકસેવા માટે સમર્પિત છે તે જે દિવસથી આવું બધું કરવા લાગશે તે દિવસે બધાનો વિશ્વાસ તેના પરથી ઉઠીને ચાલ્યો જશે. જનતાની મૂડીનો ઉપયોગ કદી પણ સ્વયંના માટે સુખને ભોગવવા માટે જે કરે છે, તેને લોક નેતૃત્વનો અધિકાર મળવો જોઈએ નહીં. હાં ! જો અમારી પ્રયોગશાળામાં વૈજ્ઞાનિક કારણોને લીધે મશીનોની જરૂરિયાત છે તો તે ત્યાં જરૂરી છે, પરંતુ મારી પોતાની કાર્યદક્ષતા વધારવાના બહાને તો કોઈ પણ સ્થિતિમાં જરૂરી નથી,” એક સંસ્થાના વડાને આ સ્વરૂપમાં જોઈને તેઓ સ્તબ્ધ થઈ ગયા. ભવ્ય આશ્રમોની વિસ્મય પમાડે તેવી પરિસ્થિતિની વચ્ચે આવેલ સાદગીથી ભરેલું આ તીર્થ તેમના જીવન માટે યાદગાર બની ગયું.

વાસ્તવમાં પોતાના માટે કઠોરતા અને અન્યને માટે ઉદારતા એ જ બ્રાહ્મણત્વની નિશાની છે, આ વાત વારંવાર પૂજ્યવરે પોતાના આચરણ દ્વારા શીખવી. આજે તો વહેવાર કંઈ વિપરિત જ છે. રાજનેતાઓના મોટા મોટા અધિવેશનો થાય છે. તેમાં ભોજન અને આવાસની વ્યવસ્થા માટે નાનાથી માંડીને મોટા લોકો જ્યારે નખરા કરતાં હોય છે અને જનતાની સંપત્તિનો ખુલ્લેઆમ દુરુપયોગ કરતા જોવા મળે છે ત્યારે માલુમ પડે છે, કે, જ્યાં સુધી જનમાનસને આ બાબતમાં જાગૃત નહીં કરવામાં

ત્યાં સુધી આપણો શાસક વર્ગ સુધરશે નહીં. સતયુગનું સ્વપ્ન પણ કદી પૂરું થશે નહીં.

રસવૃત્તિ પર નિયંત્રણ, કામુક્તા પર અંકુશ, અપરિગ્રહ અને વધુમાં વધુનું અન્ય માટે વિતરણ - આ ચાર મુખ્ય ગુણ બ્રાહ્મણના બતાવાયા છે. સુસંસ્કારી બનાવનારી વિદ્યાનું ધાન તથા ગુણ, કર્મ, સ્વભાવને સુધારનારી વિદ્યાનું ધાન જે કરે છે તે બ્રાહ્મણ છે. આજની બધી જ સમસ્યાઓનું સમાધાન એ જ છે કે પ્રત્યેક વ્યક્તિની અંદર સૂતેલું એ બ્રાહ્મણત્વ કોઈ પણ રીતે જગાડવામાં આવે અને એ રીતે દેવત્વથી ભરેલી ઘરતીને સ્વર્ગીય બનાવી દેવાય. આ બધું કેવી રીતે અને ક્યારે થઈ શકશે તેનું માર્ગદર્શન સૂત્ર રૂપે અમારી ગુરુસત્તાએ અમને આપી દીધું છે. અમે તેનું અનુસરણ કેટલું કરી રહ્યા છીએ અને કેટલું કરી શકીશું તેનો બધો આધાર અમારા પર છે.

ઘણી વખત જ્યારે કેટલાક સમૃદ્ધ પરિજનો વિશેષ રૂપે ભારતની બહારના શાંતિકુંજ આવે છે ત્યારે પરમ વંદનીય માતાજી ઉપરાંત અન્ય કાર્યકર્તાઓને માટે કંઈ ભેટ અને ખાવાપીવાની વસ્તુઓ લેતાં આવે છે. પૂજ્યવરે એક આદર્શ આચારસંહિતાના રૂપે પ્રત્યેકને પ્રવેશની વેળાએ એક જ વાત કરી હતી કે, “તમે બધા એમ માનીને ચાલશો કે આ તમારી સ્વેચ્છાએ સ્વીકારેલી ગરીબી છે. તમારી આ ગરીબીમાં તમારી શોભા છે. કદી કોઈની પાસે ભીખ માંગશો નહીં અને કોઈ પણ તમને વ્યક્તિગત રૂપે કંઈ આપે તેને તમારું ન માનીને માતાજીને આપી દેજો કે જેથી તેને સમષ્ટિગત રૂપથી વહીંચી શકાય. જે દિવસે તમને દીન-હીન યાચક ગણવામા આવશે, તમારા પર ભેટો વરસવા લાગશે, ઘેર જઈને પણ તમને તમારી વાકૂપટ્ટતા પર ખુશ થઈને કોઈને કોઈ કંઈક આપી જશે, પરંતુ ભેટાં તે દિવસથી જ તમારું બ્રહ્મતેજ ખલાસ થઈ જશે. માતાજીના આપેલા પૈસાથી તમે ચણા ખાઈને સંતોષ કરી લેશો, પરંતુ બીજાની આપેલી બદામ ખાશો નહીં. જે દિવસે તમારી અંદર આ પ્રકારનું બ્રાહ્મણત્વ ઉતરી જશે ત્યારથી માનશો

બ્રાહ્મણત્વ ઉતરી જશે ત્યારથી માનશો કે તમારામાં એક લોકસેવીનો ઉદય થઈ ગયો.”

ઉપર્યુક્ત પંક્તિઓ હજુ પણ આપણા બધા માટે પ્રેરણાનો સ્ત્રોત છે શાંતિકુંજના કાર્યકર્તાઓની પ્રામાણિકતા આના પર જ ટકેલો છે કે તે સમાજનું એક ઘટક છે અને તેના માટે જ સમર્પિત છે. જે મળી જાય તેમાં સંતોષ, ન મળે તો અસંતોષ બતાવ્યા સિવાય અને પોતાની કોઈ ચીડ દર્શાવ્યા સિવાય પોતાની વ્યવસ્થામાં સ્વયં કટિબદ્ધ છે, તો તે એક કુશળ સુધડ લોકસેવી છે. આ પંક્તિઓ ફક્ત અખંડ જ્યોતિ પત્રિકાના વાચકો માટે જ નહીં, બધા પરિજનો, કાયમી કાર્યકર્તાઓ અને સમયદાનીઓ માટે છે. ગુરુના પદ ચિહ્નો પર ચાલતી વેળાએ કોણ કેટલું લડખપ્રયુ, કેટલું ચાલ્યા અને ક્યાં જઈને અટક્યા છે તે વિશે બધાએ હૃદયમાં ખોજ કરવાની છે.

એકવીસમી સદી અર્થાત્ સત્ત્રયુગની ધોષણા કરનારા અમારા પૂજ્યવર ગુરુદેવે સાચા અર્થમાં પોતે બ્રાહ્મણ છે તેનું પ્રમાણ પોતાને વારસામાં મળેલી મિલકત રૂપે જે પોતાની ૨૦૦૦ વીઘાથી વધુ જમીન હતી તે અને વંદનીય માતાજીના બધા ઘરેણા વેચીને ગાયત્રી તપોભૂમિનું નિર્માણ કરીને આપ્યું, અહીં જ તેમનો વાવો અને લણીનો સિદ્ધાંત ફલિત થતો ગયો. જેટલું તેમણે સમાજના ખેતરમાં વાવ્યું તેનું અગણિત ગણું તેમને મળતું ગયું. પ્રેમ વેર્યો તો અખૂટ સ્નેહ મળ્યો. સમાજ માટે બુદ્ધિ લગાડી તો સત્સાહિત્ય દ્વારા કરોડોએ પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરી. અગણિત ઈર્ષાળુ વ્યક્તિઓએ કહ્યું કે એ પોતાને બ્રાહ્મણ કેમ કહે છે - એ તો લાકડાંની કારીગરીનું કામ કરનાર સુધાર છે, બ્રાહ્મણ નથી. આ વાતનો ન જાણે ક્યાં-ક્યાં, ક્યા-ક્યા રૂપમાં પ્રચાર થયો, પરંતુ તેણે એક જ વાત કહી કે, ચાલો, મને સુધાર જ માની લો, પરંતુ અમારું જીવન જે પારદર્શક કાચ જેવું છે તેને જોઈને કર્મથી અમને બ્રાહ્મણ ગણીને સ્વયંને સરાણ પર ચઢાવવાની તૈયારી તો કરી લો. જો સામાન્ય જનતા આ તથ્યથી શ્રદ્ધાયુક્ત ન હોત તો આ બ્રાહ્મણની પાછળ કરોડો સમર્પિત વ્યક્તિઓની સેના આજે ન

હોત. ગાયત્રી બ્રાહ્મણની કામધેનુ છે, તે તથ્યનું તેમણે જીવન પર્યંત પ્રત્યેક પળ મનન કર્યું તેને હૃદયગમ કર્યું અને તેને પોતાના કર્તવ્યમાં નિભાવ્યું જેનું પ્રતિકળ ગાયત્રી પરિવારના રૂપમાં જોઈ શકાય છે.

પાછળના દિવસોમાં ૧૮ અશ્વમેધ યજ્ઞો યોજાઈ ગયા છે. હવે સંસ્કૃતિ દિગ્વિજયના આ પવિત્ર અભિયાનમાં સંભવ છે કેટલાક સમીક્ષકોને આ વિચાર પરિવારના વૈભવનું પણ દર્શન થયું હોય. તેમને જણાયું હશે કે આ સંસ્થા પોતાની શક્તિનું પ્રદર્શન કરવા ઈચ્છે છે. તેના માટે અમારી પાસે એક જ ઉત્તર છે. હવે પછીના સમયમાં રાજકોટ, બુલન્દશહેર, હલ્દીઘાટી, જબલપુર, કોટા અને ઈન્દોરના પણ અશ્વમેધ યજ્ઞો યોજાશે. તેઓ તેમાં જોડાઈને જોઈ શકે. જે ગુરુસત્તાએ પોતાના શિષ્યોને સેવાધર્મનો સદુપયોગ બતાવ્યો છે, તેનાથી એક કદમ પણ ક્યાંય પાછા હટીને કામ કર્યું નથી, કરવામાં પણ નહીં આવે. જો કોઈ કાર્યકર્તા દુરુપયોગ કરે છે અને આપણા ગુરુની શાન પર ઘબ્બો લગાવે છે તો તે જનતાની અદાલતમાં ઊભો છે. જનતા ન્યાય કરે અને તથ્યો-પ્રમાણો સાથે તેનું વાસ્તવિક રૂપ બધાની સમક્ષ રજૂ કરે ત્યારે તો આપણે ગુરુસત્તાના ક્રિયાકલાપોનાં વાસ્તવિક નિભાવ કરનારા કહેવાઈશું, પૂજ્યવરે આપણી આ સંસ્થાનો કાયદેસરનો નિભાવ ખર્ચ અને અન્ય ખર્ચના હિસાબ-ડિતાબને એટલાં પ્રમાણિક રાખવાની વ્યવસ્થા કરી છે કે તેમાં કોઈ ગુંજાઈશ જ નથી કે કોઈ પબ્લિક ટ્રસ્ટ જનતાની મૂડીને આધીપાછી કરી શકે. આ જ આ મિશનનું મૂળ પ્રમાણ (સાબિતી) છે.

જુગલ કિશોર બિરલા જેઓ બિરલા સામ્રાજ્યના સર્જક કહેવાય છે, તેઓએ પ્રત્યેક વર્ષ ગાયત્રી તપોભૂમિના કાર્ય અને વિસ્તાર માટે વીસ લાખ રૂપિયા આપતા રહેવાની રજૂઆત પૂજ્યવરને કરી હતી અને કહ્યું હતું કે, “આપ ઘેર ઘેર જઈને માંગવાનું બંધ કરી દો. આ તમારી દરરોજ દસ પૈસા અને એક મુઠ્ઠી અનાજ તેમજ એક કલાક સમય આપવાની વાત મારી સમજણમાં ઉતરતી નથી. કેમ

એમ થઈ ન શકે કે, તમો ભારતીય સંસ્કૃતિના વિસ્તારના આ કાર્યને ત્વરિત ગતિએ કરો અને પૈસા અમારી પાસેથી લેતા રહો.” પૂજ્યવરે કહ્યું કે, “આ જે ધન અમે જનતા પાસેથી લાવીએ છીએ, તેમાં બધાની ભાગીદારી છે. સારું, હવે તમે બતાવો કે તમને ધન ક્યાંથી મળે છે, જે તમે અમોને આપશો ? તેઓ બોલ્યા, “પંડિતજી ! ભગવાન આપે છે તે જ અમે તમોને આપીશું.” તો તેનાથી ઉલટો વિચાર પૂજ્યવરે વિનમ્ર ભાવે કહ્યો કે, “શેઠજી ! ભગવાન તમને આપે અને અમે તમારી પાસેથી લઈએ તેનાં કરતાં તો સારું એ છે કે અમે સીધું જ ભગવાન પાસે માંગી લઈએ. લાંબા રસ્તાથી તો આ શોર્ટકટ યોગ્ય છે. અમારી ભગવાનજી સાથે સીધી મિત્રતા પણ છે. તમે ખોટું ન લગાડશો. અમે આ મિશનને એક અદ્વિતીય મિશન માનીએ છીએ જેમાં દેવસંસ્કૃતિના માટે સમય અને ધનની વ્યવસ્થા કરનારા કરોડો વ્યક્તિઓને હવે પછીના દિવસોમાં લાવવાના છે. તેમાં તવંગરો ઓછા અને ગરીબો વધુ હશે. અમે આધ્યાત્મિક સમતાનો જમાનો લાવવા ઈચ્છીએ છીએ અને તેમાં થોડા લોકોના વધુ પૈસાની નહીં, પરંતુ વધુ લોકોના થોડા પૈસાની જરૂરિયાત દ્વારા જ આ ઉદ્દેશ્ય પૂરો થઈ જશે.” શેઠશ્રી જુગલકિશોર બિરલા શ્રદ્ધાથી નમી પડ્યા અને બોલ્યા, “મેં આજે પહેલી વખત સાચા અર્થમાં બ્રાહ્મણને જોયો છે. આપને મારા સો-સો પ્રણામ.”

પરિજનો સ્વયં મૂલ્યાંકન કરે કે કેટલો પરિપક્વ પાયો ચણીને આ મિશન ઊભું કર્યું છે. અહીં બાહ્ય દેખાવની નહીં, આંતરિક મહાનતાનું વિશેષ મહત્ત્વ છે, દૈશ્ય વૈભવને નહીં, સદ્ગુણોની સંપત્તિ યજ્ઞીયજીવન જીવીને આપવાની વૃત્તિને વધુ માન મળે છે. આવી સ્થિતિમાં સત્તુયુગ આવે ત્યાં સુધી તે બ્રાહ્મણની છત્રછાયામાં ઉછરીને વિકસિત થયેલ વટવૃક્ષના મૂળ કોણ હલાવી શકે છે ? ગુરુપૂર્ણિમાના પવિત્ર પર્વ પર, સાચા અર્થમાં બ્રાહ્મણ આપણી ગુરુસત્તાના ચરણોમાં આપણી બધાની ભાવભરી શ્રદ્ધાંજલિ અને પુષ્પસુમન અર્પાંએ છીએ.

અપનોસે અપની ભાત :

(ગુરુપર્વ પર વિશેષ) અનુદાન (સહાય)ની આ વર્ષા હમેશા થતી જ રહેશે *

માતા પોતાના ગર્ભમાં ભૂણને રાખીને અને તેનું પોષણ કરીને તેના સ્વસ્થ અને સર્વશ્રેષ્ઠ વિકાસનો માર્ગ નિશ્ચિત કરે છે. તેના માટે જેટલું કષ્ટ ઉઠાવવું પડે તેટલું તે સહન કરે છે. ખોરાકમાં જે કંઈ તે લે છે તે ગર્ભસ્થ બાળક માટે લે છે, જે કંઈ ચિંતન કરે છે તે બાળકમાં સુસંસ્કારિતાના સમાવેશ માટે કરે છે તથા પોતાના રક્ત-માંસ-મજ્જાકણના એક-એક કણનો ઉપયોગ ગર્ભમાં પોષણ પામતાં તે જીવસત્તાના માટે કરે છે. આ રીતે તૈયાર થઈને નવ મહિનાનો સમય ગાળો પૂરી કર્યા પછી માના પેટમાંથી વેદના વેદીને જગતમાં આવે છે અને નવી દુનિયામાં પોતાની ઈન્દ્રિયોના માધ્યમ દ્વારા સાક્ષાત્કાર કરે છે. માં કરતાં મોટી શ્રેષ્ઠતમ્ સત્તા બ્રહ્મા સિવાય બીજી કોઈ નથી. સુંદર સંવેદનાની પ્રતિમૂર્તિ હમેશા રહેનારી, સતત જીવન યજ્ઞ બનાવીને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરવાવાળી માતૃસત્તા જ્યાં સુધી આ ઘરતી પર છે ત્યાં સુધી ભગવાનનું અસ્તિત્વ પ્રમાણિત થતું રહેશે અને આ ઘરતી પરની આસ્તિકતા કદી મિટશે નહીં.

ગુરુપૂર્ણિમા પર્વના અનુસંધાનમાં માતૃસત્તાની પોતાના સંતાનો પ્રત્યે ઊંડી મનોવ્યથા અને અખૂટ સ્નેહની વર્ષાના સંદર્ભનો પ્રસંગ ચાલી રહ્યો છે, જે પાછલા ચોવીસ વર્ષોથી સતત પ્રવાહિત થઈ રહી છે અને તે સત્તા આપણને આત્મિક પ્રગતિના પથ પર આગળ વધારીને હવે દેવસંસ્કૃતિ દિગ્વિજય વાહિનીની સભ્ય બનાવીને સતૃયુગી ભવિષ્યની તરફ લઈ જવા માટે સંકલ્પ બદ્ધ છે. અઢાર અશ્વમેધ યજ્ઞો યોજાઈ ગયા છે કે જેની જાહેરાત પૂજ્યવરે લગભગ પચાસ વર્ષ પહેલાં 'અખંડ જ્યોતિ' પત્રિકામાં કરી હતી. વધુમાં યજ્ઞદેવતાની દરરોજની સ્તુતિમાં સ્થૂળ શરીરના મહાપ્રયાણ પછી એક સમર્થ સત્તાને આશરે છોડીને સૂક્ષ્મ અને કારણ સત્તામાં સ્વયંને બદલીને

વિરાટની સાથે એકાકાર કરી દીધું હતું. અઢારની સંખ્યા હવે એકસોઆઠ સુધી નાના મોટા દિગ્વિજયી પરાક્રમોના રૂપમાં-વિશ્વવ્યાપી સંકલ્પોના રૂપમાં પહોંચશે તેમાં કોઈને શંકા કરવાની જરૂર નથી.

પરમ વંદનીય માતાજી ૧૯૪૮માં પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની સાથે આ સંસ્થાના સંરક્ષક અને પરિવારના વાલીના મુખ્ય પદ પર બિરાજમાન થયા હતા. પરંતુ પ્રત્યક્ષ રીતે એ ભૂમિકા તેઓએ ૧૯૭૧માં સંભાળી કે, જ્યારે પૂજ્યવર મથુરાથી વિદાય લઈને સ્વયંને દેશ્ય જગતથી દૂર કરીને હિમાલયની તરફ પ્રસ્થાન કરી ચૂક્યા હતા. ત્યાર પછી શાંતિકુંજમાં સાધનાત્મક પરાક્રમ દ્વારા લાખો-કરોડો આત્મબળ સંપન્ન મહામાનવોના સર્જન નિમિત્તે ઘણી મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા નિભાવી હતી. છેલ્લા ચોવીસ વર્ષોમાં ગાયત્રી પરિવારના જૂના-નવા સભ્યોએ શક્તિના સ્રોતના રૂપમાં સ્નેહ સરિતા માતાજીની તરફથી ફક્ત અખૂટ સ્નેહનો પ્રવાહ વહેતો અનુભવ કર્યો નથી પરંતુ અનેક સ્વરૂપે તેમની સહાય મેળવીને લાભ ઉઠાવ્યો છે.

શું આવું સંરક્ષણ આ રીતે મળતું રહેશે ? પ્રત્યક્ષ દર્શન ન થઈ શકવાને કારણે ક્યાંય તેમાં ખામી તો નહીં પડેને ? શું મિશન પોતાની આ આગામી દસ વર્ષોય યાત્રા સફળતાપૂર્વક પૂરી કરી શકશે ? શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પર દબાણ આવવાથી કંઈ અમે તેમની સહાયતા મેળવ્યા વિનાના નહીં રહીએને આવા અનેક ઉદાપોહ પરિજનોના મનમાં ચાલતા હશે, ચાલે છે અને પ્રત્યક્ષ ચર્ચામાં સાંભળવા પણ મળે છે. પરમ વંદનીય માતાજીએ સમગ્ર વિશ્વના કષ્ટોના નિવારણ માટે ગત મે માસમાં ઘણું મોટું કષ્ટ પોતાના ઉપર લીધું અને દોઢ મહિનાથી હવે મોટા ભાગનો સમય મૌન એકાંત સાધના-તપ દ્વારા શક્તિ સંચય કરીને કરોડો વ્યક્તિઓનું

મનોબળ-આત્મબળ વધારવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. ભલે આપણને દૂરથી તેમના દર્શન થતા રહે, પરંતુ નજીકથી સલાહસૂચન તેમના નજીકના સાથીઓ દ્વારા મળતા રહેશે. આપણે આપણી ગુરુપૂર્ણિમાની શ્રદ્ધાંજલિ એ સ્વરૂપમાં આપવી જોઈએ કે આપણા પુરુષાર્થમાં કદી કોઈ પણ રૂપમાં ક્યાશ ન રહેવા પામે. નકારાત્મક ચિંતન આપણા પર સવાર ન થઈ જાય. આવનાર યજ્ઞયોજન, હવે પછીના અશ્વમેધોની અનુયાજ પ્રક્રિયા યથાવત તીવ્ર ગતિથી ચાલતી રહે તથા પ્રત્યેક વ્યક્તિ એકથી અનેક ગણો બનતો જઈને એકવીસમી સદીને ઉજ્જવળ બનાવનાર આ મિશનની પ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ કરતો જાય, આ જ અમારી તેઓની પાસે અપેક્ષા છે.

માતાએ પુત્રો કે પુત્રીઓને આપવામાં ક્યાંય ભેદભાવ રાખ્યો નથી, આગળ જતાં પણ નહીં રાખે.

બધાને તેઓ આપતા રહેશે. એકવીસમી સદીના આગમન સુધી યુગસંધિ મહાપુરુષશ્રણની મહાપૂર્ણાહુતિ સુધી આપણને શકિન આપતા રહેશે એમાં કોઈને કોઈ શંકા થવી જોઈએ નહીં. આ માસની ૨૨મી જુલાઈના રોજ ગુરુપૂર્ણિમા છે. આપણી શ્રદ્ધા મિશનગત લક્ષ્યો પ્રત્યેની વધે અને આચારસંહિતાનું પાલન કરીને આપણી માતૃસત્તાના ઋપિયુગ્મના આપણે આદર્શ પુત્રો અને પુત્રીઓ બનીએ. નવ જાગરણના સંદેશના વિતરણમાં આપણે કોઈ કંજુસાઈ ન વર્તીએ તો માનવું જોઈશે કે દીક્ષા અને દક્ષિણાના બંને પક્ષે ચાલનારો સશક્ત વિદ્યુત પ્રવાહ કદી અટકશે નહીં. આપણે અનુભૂતિઓ અને સહાયના રૂપમાં સતત મેળવતાં જ રહીશું. આવો ! આ વિશિષ્ટ ગુરુપૂર્ણિમા પર્વ આ પવિત્ર ઉદ્દેશ્યની સાથે ઉલ્લાસપૂર્વક ઉજવીએ.

ફકીર બન્યા પહેલાં તે દમિશકનો બહુ મોટો ધનપતિ હતો. દમિશકમાં જગપ્રસિદ્ધ મસ્જિદ છે. મનમાં વૈરાગ્ય ભાવ આવ્યો. તો પોતાનો વૈભવ છોડીને મસ્જિદમાં જઈ સવારથી સાંજ સુધી પૂજાપાઠ કરતો. ઘણા દિવસો પસાર થઈ ગયા પછી તેણે વિચાર્યું કે તે એકલો જ સવારથી સાંજ સુધી પૂજાપાઠ કરે છે, આથી બની શકે કે નગરના લોકો ક્યારેક તેનો ત્યાગ, તલ્લીનતા જોઈને કદાચ મસ્જિદનો વ્યવસ્થાપક બનાવી દે. એક વરસ વીતી ગયું, પરંતુ કોઈએ એક દિવસ પણ તેની પાસે આવીને ક્યારેય ન કહ્યું કે તમે અવ્વલ નબરના નમાજી છો. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે આ નગરના લોકો પણ અજબ છે. એકવાર પણ આવીને કંઈ પૂછ્યું નહીં. એણે વિચાર્યું કે તે નકામું એવું વિચારતો રહ્યો કે કદાચ કોઈ આવીને તેની ખોટી ખોટી પ્રશંસા કરશે અને પૂછશે કે આપ જ મસ્જિદની વ્યવસ્થા સંભાળી લો.

રાત્રે પથારીમાં ગયો ત્યારે તેણે ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરી, “ક્ષમા કરજો પ્રભુ.... ! મારાથી મોટી ભૂલ થઈ ગઈ.” વિરક્તિનો ભાવ જાગ્યો. વિચારવા લાગ્યો કે જો મેં સાચા મનથી પ્રાર્થના કરી હોત તો અત્યાર સુધી અલ્લાહ મળી ગયા હોત. “ક્ષમા કરજો, મારે નથી જોઈતું કોઈ પદ, પ્રતિષ્ઠા, પ્રશંસા, સન્માન.” તેણે ખૂબ જ સાચા મનથી પ્રાર્થના કરી હતી.

સવારે જાગીને જોયું. ખૂબ જ વિચારમાં પડી ગયો. લોકોની ભીડ ઘરની સામે લાગી છે અને પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે, કે આપના જેવા નમાજી અમે નથી જોયા. આપ મોટા ત્યાગી છો. આપ તો અમારી મસ્જિદની વ્યવસ્થા સંભાળવાને યોગ્ય છો.

આકાંક્ષા છોડી દીધી તો સર્વસ્વ મળ્યું. વાસ્તવમાં સર્વસ્વ છોડ્યા પછી જ સર્વસ્વ મળે છે.

યુગ નિર્માણ યોજના, સમાચાર

પરમાર્થમાં જ સ્વાર્થની પણ સિદ્ધિ છે.

“આજે દુનિયામાં સર્વત્ર હાહાકાર મચેલો છે. જેની પાસે ધન છે અથવા જે નિર્ધન છે વધામાં અસંતોષની જવાબા ભડકી રહી છે. એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે બધા ધનને સર્વસ્વ માની બેઠા છે જ્યારે કે ધન માનવીય આવશ્યકતાઓને પૂરી કરવાનું સાધન માત્ર છે. જીવનનું સાચું સુખ, સાચો આનંદ તો પરમાર્થમાં છૂપાયેલો છે. પરમાર્થથી જ સ્વાર્થની પણ સિદ્ધિ થાય છે. અને આજનો પરમાર્થ એ છે કે લોક જનસેવામાં લાગી જાય, તેમનામાં ફેલાયેલી અજ્ઞાનતાને દૂર કરે, વિચારક્રાંતિ લાવે. વિચારક્રાંતિથી જ એક એવા નવયુગનું નિર્માણ સંભવ છે જેમાં બધા લોકો સુખી જોય, બધા કર્તવ્ય પરાયણ જોય, એક બીજાના સુખ-દુઃખને પોતાના સુખ-દુઃખ સમજે અને પરસ્પર એક બીજાની સહાયતા કરતા સમાજને સુખી અને ઉન્નત બનાવવાના પ્રયાસમાં લાગેલા રહેતા જોય. સમાજ સુખી થશે તો વ્યક્તિ પણ સુખી થશે અને ત્યારે આ ધરતી પર સ્વર્ગનું અવતરણ થશે જેની કામના દરેક વ્યક્તિ કરે છે.

ઉક્ત ઉદગાર યુગ નિર્માણ યોજનાના વયોવૃદ્ધ વ્યવસ્થાપક પંડિત લીલાપત શર્માએ રાજગઢ (મ. પ્ર.) જિલ્લા પચૌર ગાયત્રી પરિવારથી આવેલ સર્વશ્રી સૂરજમલ અગ્રવાલ, રામપ્રસાદ ગોયલ, ગૌરીશંકર, કેલાશ નારાયણ, ધર્મસ્વરૂપ, હેમરાજ કુશવાહા અને હૈદર અજીમખાનું સન્માન કરતા વ્યક્ત કર્યું.

પચૌર (રાજગઢ) ના સમઝઞિ.

પંડિતજીએ તેઓને સમઝઞિનું બિરૂદ પ્રદાન કરતા શુભકામના પ્રગટ કરી કે મા ગાયત્રીની કૃપા તથા ગુરુદેવના આશીર્વાદથી તે પોતાના સંકલ્પ પૂરા કરવામાં પૂર્ણ સફળતા પ્રાપ્ત કરશે. ભારતના સમસ્ત નાગરિક-હિંદુ, મુસલમાન, શીખ, ઈસાઈ વધા પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોથી પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરી રહ્યા છે અને જીવનમાં ઉન્નતિના પથ પર આગળ વધી રહેલ છે.

શ્રીમતી શક્તિલાદેવી દ્વારા સમર્પિત પ્રચાર વાહન આ કાર્યકર્તાઓએ મા ગાયત્રીના સમક્ષ એ સંકલ્પ લીધો છે કે પોતાના ક્ષેત્રમાં ઘેર-ઘેર જઈ ગાયત્રી જ્ઞાન મંદિરોની સ્થાપના કરશે અને ૧૦૦૮ વિદ્યા વિસ્તાર પ્રચારક તૈયાર કરશે. આ દિશામાં પચૌર નિવાસિની શ્રીમતી શક્તિલાદેવી અગ્રવાલે પોતાના બચાવેલ ધનથી પ્રચારવાહન ટાટા ૪૦૭ તૈયાર કરાવી તથા તેને પ્રજ્ઞા પરિવારને સમર્પિત કરી અનુકરણીય સહયોગ પ્રદાન કર્યો. તેમના પતિ શ્રી સૂરજમલ અગ્રવાલ પણ ધન્યવાદ પાત્ર છે જેમણે પોતાની પત્નીને આ મહાદાન કરવાની પ્રેરણા આપી.

તપોભૂમિમાં ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ

“એકવાર તપોભૂમિમાં ભારત સરકારના પ્રખ્યાત માનવતાવાદી પૂર્વ ગૃહમંત્રી શ્રી ગુલજારી લાલ નંદા પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના દર્શન કરવા પધાર્યા. ઘણાં સમય સુધી બંને મહાપુરુષોમાં વિવિધ વિષયો પર ચર્ચા થતી રહી. અંતમાં નંદાજીએ બહુ જ સંકોચપૂર્વક એક જાણાસા પ્રકટ કરી કે હું ભારત સરકારમાં ઉચ્ચ પદ પર રહ્યો છું, પણ પોતાના સંપૂર્ણ પ્રભાવનો ઉપયોગ કરવા છતાં પણ હું એક નાનું સું માનવતાવાદી સંગઠન પણ ન ઊભું કરી શક્યો જ્યારે કે તમે બધા પ્રકારના સાધન વગર પણ સમર્પિત તથા શ્રદ્ધાળુ કાર્યકર્તાઓનું એક વિશાળ

સંગઠન ઊભું કરી દીધું છે. આખરે તમે એ ચમત્કાર કંવી રીતે કરી બતાવ્યો ? શું એ તમારી તપસ્યાનો પ્રભાવ છે ? પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે વિનોદપૂર્વક ઉત્તર આપ્યો-“નંદાજી, મેં તો મારી તપસ્યાનું ફળ તિજોરીમાં બંધ કરી રાખ્યું છે, તેને હજી અડક્યો પણ નથી આ બધું તો બ્રાહ્મણત્વનો ચમત્કાર છે. હું જીવનભર સાચા બ્રાહ્મણનું જીવન જીવ્યો છું અને આ બધું તેનું પરિણામ છે.

ગુરુ પૂર્ણિમા મહોત્સવ પર ઉપસ્થિત પરિજન સમુદાયને ઉપરનો પ્રસંગ સંભળાવના યુગ નિર્માણ યોજનાના ત્રયોવૃદ્ધ વ્યવસ્થાપક શ્રી લીલાપત શર્માએ આગળ કહ્યું કે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે પોતાનું સંપૂર્ણ જીવન બ્રાહ્મણો ઉચિત કર્તવ્ય-કર્મો કરતા-કરતા વિતાવ્યું હતું. તેઓ એક એવું જીવન જીવ્યા હતા જેની પર કોઈ વર્ણ વિશેષનો અધિકાર નથી. તેવું જીવન વધા જીવી શકે છે. અને બ્રાહ્મણત્વને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તે જીવનને અપનાવવા માટે ઉચ્ચ વર્ણમાં જન્મ લેવો જરૂરી નથી. સદસી ભરેલુ, તપ-ત્યાગથી મંડાયેલ, પારકા દુઃખને કાપના તથા સેવા ભાવનાથી તરબોળ-એક એવું જીવન જેના પોતાના માટે કોઈ માયા નહીં, જેમાં પોતાના તન-મનને બધા પ્રકારની પરીક્ષાઓમાંથી પસાર થવાની તત્પરતા ભરેલી હતી અને ઉદારતા એટલી કે તેમની પાસે બીજાને આપવા માટે, સમાજને નિસ્વાર્થ ભાવથી સમર્પિત કરવા માટે આપી શકાય તેવું. આ પ્રકારનું જીવન હતું પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવનું. આ કહેતા-કહેતા પંડિતજી માનો કે કાણભર માટે યાદોની દુનિયામાં ખોવાઈ ગયા અને પછી જાગીને બોલ્યા-“એક વાર અમે પંદર શિષ્ય પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના દર્શન કરવા પહોંચ્યા. માતાજીએ કહ્યું કે એક-એક ગ્લાસ દૂધ પી લો અને પંદર ગ્લાસ દૂધ બનાવીને લઈ આવ્યા. મેં બહાનું કાઢ્યું કે મને ગેસની બીમારી છે, હું દૂધ નહીં પીઉં. એના પર ગુરુદેવે કહ્યું કે બેટા, તમારી માતાજી કામધેનુ પાળી રાખી છે. સામે રાખેલ ઘડો બતાવતા કહ્યું કે અર્ધો લીટર દૂધમાં તે ઘડામાંથી પાણી મિલાવી વીસ ગ્લાસ બનાવ્યા છે. તમે પંદર છો અને અમે પાંચ લોક છીએ, એ રીતે વીસ

આદમી અર્ધો લીટર દૂધ પીશે તો ગેસ ક્યાંથી બનશે. એટલું નિસ્વાર્થ, સાદગી ભર્યું અને દરેક સ્થિતિમાં આનંદનો અનુભવ કરતા રહેવાવાળું જીવન હતું-ગુરુ દેવનું. એક વધુ પ્રસંગ સંભળાવતા તેમણે કહ્યું કે અમે લોકો પ્રવાસ પર હતા, એક સ્થાન પર રેલગાડી એથી ઉતર્યા અને સામાન લઈ જવા માટે કુલી શોધવા નજર દોડાવી. ત્યાં સુધીતો ગુરુજી પોતાનો અને મારો સામાન ઉઠાવી ચાલવા લાગ્યા અને મારે તેમની પાછળ દોડવું પડ્યું. એવી જ રીતે એકવાર અમે બંને આસામની યાત્રાએ ગયેલા. તેમણે ત્રણ દિવસ કેવળ ચણા મમરા પર પસાર કર્યા મારી તો હાલત ખરાબ થઈ ગઈ.

એવા કેટલાય પ્રસંગોને સંભળાવતા તેમણે કહ્યું કે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવનું સન્માન ન કેવળ મોટા-મોટા રાજનેતા જ કરતા હતા પરંતુ દેવરાહ બાબા, મોટા મહારાજ, મહાત્મા આનંદ સ્વામી, કેશવાનંદ જેવા સંતોએ પણ તેમની પ્રશંસા કરતા કરતા તેમણે મોટી-મોટી આશાઓ રાખી છે. ઉ. પ્ર. ના ભૂતપૂર્વ રાજ્યપાલ શ્રી વિશ્વનાથદાસ તો ગુરુ જીને મળી એટલા પ્રભાવિત થયા હતા કે અનાયાસ તેમના મોંમાંથી નીકળી ગયું-“વ્રજભૂમિની ગલીઓ, સડકો પર ધૂમ્યો પણ કૃષ્ણના દર્શન ક્યાંય ન થયા પરંતુ અહીં આવીને એ અનુભૂતિ થઈ રહી છે કે શ્રી કૃષ્ણના સાક્ષાત દર્શન થઈ રહ્યા છે.

પોતાના ભાષણનું સમાપન કરતા પંડિતજીએ કહ્યું કે પ. પૂ. ગુરુદેવ પ્રત્યે અમારી બ્રહ્મા તથા નિષ્ઠાનું આ પ્રમાણ હોઈ શકે આપણે બધા મળીને તેમનો સંદેશ અને વિચારોને ઘેર-ઘેર પહોંચાડવાનો સંકલ્પ લઈ તેને પૂરો કરીએ.

પંડિતજીના આહવાન પર પ્રજ્ઞા પરિવારના હાજર રહેલ બધા પરિજનોએ સંકલ્પ લીધો કે તેઓ (૧) પરિવાર મંદિર (૨) સંસ્કાર મંદિર (૩) જ્ઞાન મંદિર અને (૪) રાષ્ટ્ર મંદિરની સ્થાપના માટે તન-મન-ધનથી લાગી જશે.

કાર્યક્રમનું સંચાલન શ્રી દીનદયાલ અમૃતેએ કર્યું. તેના સહયોગી હતા શ્રી અનિલકુમાર પાઠક યુગ નિમોણ વિદ્યાલયના કાર્યકર્તાઓએ પર્વાનકૂલ ગીત પ્રસ્તુત કરી શ્રોતાઓને મંત્ર મુગ્ધ કરી દીધા. ☺